

М. Друшев
БИБЛИОТЕКА

ПРОСЛАВА

28.XII.1938г.

София.

НАШИТЪ ПОЛКОВОДЦИ

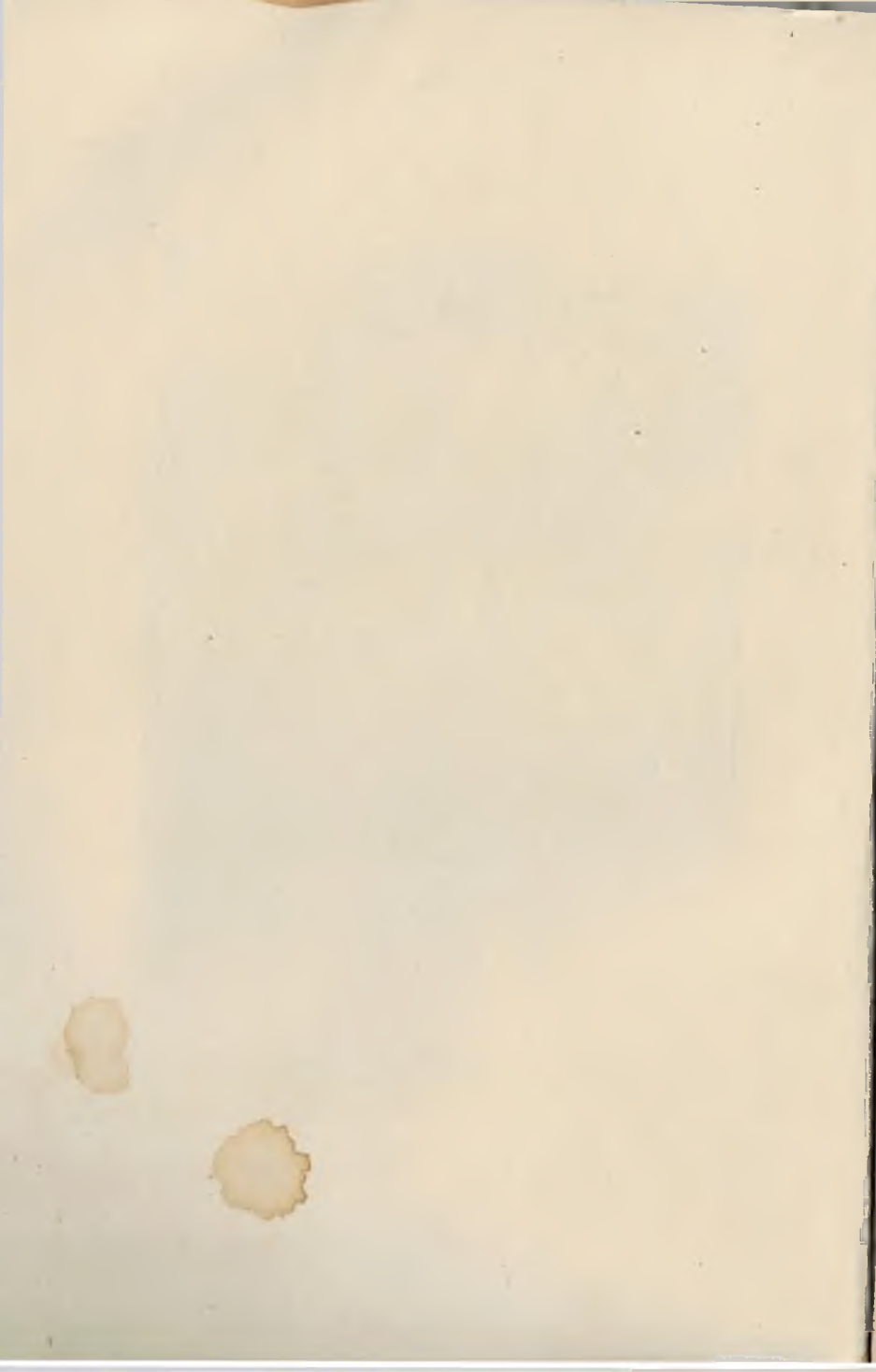
Редакторъ: ПЕТКО ПЪЕВЪ

Година II

Книга 8

† ДИМИТЪРЪ ГЕШОВЪ
Генералъ отъ пехотата

НЕНЧО ИЛИЕВЪ

ГЕНЕРАЛЪ ОТЪ ПЕХОТАТА
ДИМИТЪРЪ ГЕШОВЪ

СОФИЯ

Всички права запазе-
ни отъ редакцията на
библиотека Прослава.

БИБЛИОТЕКА ПРОСЛАВА

Съ настоящата книга библиотека Прослава завършва своята втора годишнина. Редакцията счита свой приятен дълг да благодари на многобройните си читатели от всички слоеве на българското общество за онова доверие, което тѣ сж ѝ указали до сега. Тя ще черпи отъ това нови сили, за да продължи своето трудно дѣло.

Библиотека Прослава вече е очертала ясно своя пѣть — тя посочва свѣтлитѣ дѣла на голѣмитѣ по духъ българи отъ Третото българско царство.

Въ изпълнение на своята програма библиотеката излиза за сега съ два отдѣла:

НАШИТѢ ПОЛКОВОДЦИ

Излиза съ четири книги въ годината.

Годишенъ абонаментъ — 120 лева.

Въ този отдѣлъ се посвещава по една отдѣлна книга на всѣки отъ нашитѣ заслужили полководци, които водиха войскитѣ на Третото българско царство презъ войнитѣ за освобождение и обединение на българския народъ.

НАШИТѢ ХЕРОИ

Излиза сжщо съ четири книги въ годината.

Годишенъ абонаментъ — 80 лева.

Въ този отдѣлъ се помѣстватъ подвизи, извършени отъ офицери и войници. Съ тѣхъ се създадохъ безсмъртни епопеи, на които могатъ да завиждатъ и най-великитѣ народи. А ние ще ги подреждаме въ страницитѣ на „Нашитѣ херои“, за да ги оставимъ като най-сжщия даръ на иднитѣ поколѣния. Отъ тѣхъ тѣ ще черпятъ поуки и вдѣхновение, за да следватъ единъ день тѣхния пѣть . . .

Годишенъ абонаментъ на двата отдѣла е 200 лева.

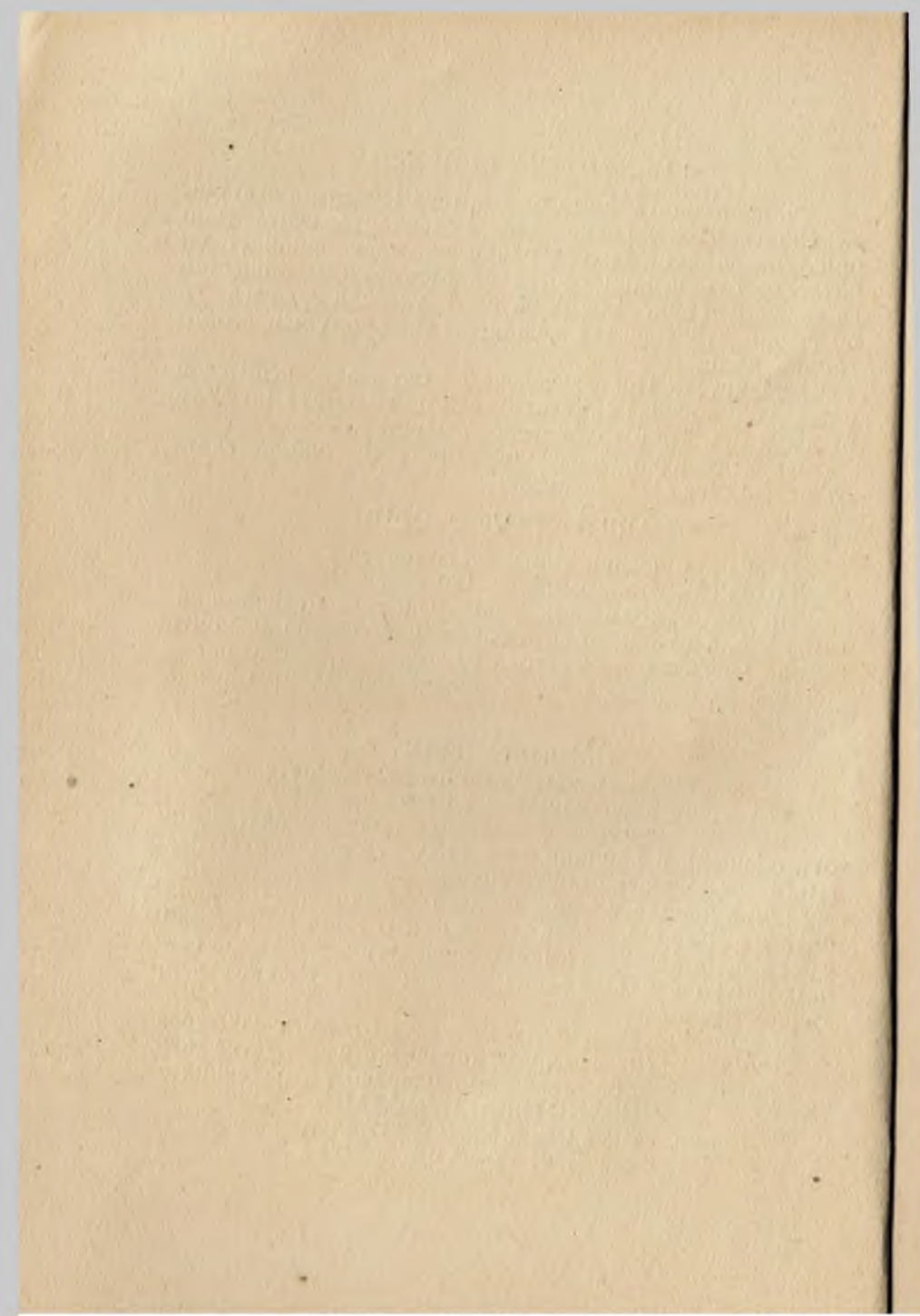
Сумитѣ се внасятъ чрезъ пощенска чек. смѣтка 2676.

Абонирането става само направо въ редакцията:

БИБЛИОТЕКА ПРОСЛАВА

Бул. „Царь Освободитель“ 17—София.

За справки: телефонъ 4-25-55.

ПРЕДГОВОРЪ

Великата мълчалница — тъй наричатъ понѣкога армията, защото не думи, а дѣлото е нейната сжщностъ. Като най-яркъ представителъ на воинството на Третото българско царство въ това отношение, безспорно е генералъ Димитъръ Гешовъ. Неговитѣ думи сж по-скжпи отъ златото. И затуй дори въ срѣдата на великата мълчалница той бѣ известенъ като най-упоритиятъ мълчаливецъ.

А заедно съ това, той каточели бѣ пропитъ съ цѣлото си сжщество само отъ съзнанието за дългъ — дългъ къмъ Родина, семейство, близки. Единъ само дългъ каточели бѣ почти забравилъ — дълга къмъ себе си. И може би, затова още приживѣ, той бѣ малко познатъ, както непознатъ и буренясалъ бѣ оставенъ и неговия гробъ.

И въпрѣки това, името на генералъ Димитъръ Гешовъ ще остане безсмъртно. То вече влѣзе въ историята на българското воинство и не съ друго, а съ дѣлата на доблестния генералъ.

Тъкмо затова редакцията на библиотека Прослава, сждейки по дѣлата и положението, което е заемалъ генералътъ отъ пехотата Димитъръ Гешовъ, го поставя въ редицата полководци на Третото българско царство и му посветява настоящата книга.

Авторътъ на книгата, известниятъ нашъ писателъ г. Ненчо Илиевъ, се нагърби съ тази колкото благородна, толкова и отговорна работа. А той го познаваше отблизо и тъкмо затова редакцията го привлече като сътрудникъ. Презъ последната война г. Ненчо Илиевъ бѣше воененъ кореспондентъ въ щаба на първа армия. Въ това си качество и въ ония върховни изпитания той имаше възможность да наблюдава въ генералъ Гешовъ и полководеца, и човѣка. И сега нека му благодаримъ, че той хвърли свѣтлина върху една отъ интереснитѣ фигури на нашето близко минало.

Предъ българския народъ сж изправени още неразрешени национални идеали. И когато воинството на Третото българско царство се готви за велики постижения, всѣки синъ на скжпата Родина, трѣбва да подготви преди всичко себе си за великата борба.

Упоритиятъ мълчаливецъ генералъ Гешовъ може би ни дава примѣръ за най-ценнитѣ добродетели, толкова необходими за днешното време — упорита и безшумна работа и само работа..

Декемврий, 1938 година.

Петко Пѣевъ

СЕМЕЙСТВО И МЛАДЕНЧЕСКИ ГОДИНИ

Отъ изследване родословието на Гешовия родъ се установява, че по мъжка линия произхожда отъ Троянъ, а по женска — отъ Карлово. Къмъ 1585 година родоначалникътъ на тази фамилия, Гешо Ивановъ отъ Троянъ, се оженилъ за Тана Трантеева отъ Карлово. Къмъ този именно старъ родъ принадлежи генералъ Димитъръ Гешовъ, отъ него произхождатъ и видни дипломати, лѣкари, инженери, министри и други бележити синове на България.

Бащата на най-скромния, на най-мълчаливия и съ безспорни заслуги български генералъ е билъ Иванъ Д. Гешовъ, родомъ отъ Карлово, а неговата майка се е наричала Луксандра Пишмишева, родена въ Свищовъ.

Бащата на генералъ Гешовъ отначало се занимавалъ съ търговия въ Търново, а по-късно се преселилъ въ Пловдивъ, дето продължавалъ търговията си съ манифактура въ съдружие съ брата си Христо Д. Гешовъ. Братята Гешови имали търговска кантора и въ Виена, която пъкъ била управлявана отъ тѣхния братовчедъ Теофилъ Райновъ.

Още въ предосвободителната епоха Иванъ Д. Гешовъ често ходилъ въ Виена въ връзка съ търговскитѣ си работи. Презъ своитѣ пѣтешествия въ чужбина, като наблюдавалъ свободнитѣ европейски народи какъ живѣятъ спокойно и съ какви блага се ползватъ, въ неговата душа се запалила неугасима жажда да види и той своята родина, озарена отъ животворнитѣ лъчи на свободата.

Иванъ Д. Гешовъ ималъ петъ деца: две момичета и три момчета. Най-големиятъ му синъ, Христо, бѣше въ последствие дълго време началникъ на отдѣление въ министерството на Вътрешнитѣ работи и окръженъ управителъ въ Вратца и въ Стара-Загора. Вториятъ

синъ е Димитъръ, който по-късно стана генералъ отъ войската на Третото българско царство. Той се е родилъ въ Търново на четиринадесети септемврий 1860 година

Бащата на генералъ Гешовъ е билъ не само голѣмъ търговецъ, но и отличенъ патриотъ. Той живо се е интересувалъ отъ всички обществени въпроси, които въ онова време дълбоко вълнували родолюбивитѣ българи. И въ своята отзивчивостъ, често е давалъ парични помощи за издръжка на училища и за различни други народополезни начинания. Отъ писмата на Найдень Геровъ, издадени отъ академията на наукитѣ, се вижда, че Иванъ Д. Гешовъ, наредъ съ другитѣ родолюбиви и заслужили мъже по възраждането на България, и той е взелъ живо участие въ църковнитѣ борби.

Въ едно отъ писмата на Найдень Геровъ до Стефанъ Топковичъ въ Одеса, като се излага положението на училищното дѣло въ България, между другото за бащата на генерала — се казва:

„Той е чловѣкъ за въ работа, родолюбивъ и прилеженъ и каквото се поиска отъ него да го свърши, върши го на здраво“ . . .

Иванъ Д. Гешовъ, обаче, не е билъ честитъ да види родината си свободна. Той се поминалъ презъ 1865 година.

Останалъ безъ баща, когато билъ едва на петъ години, малкиятъ Димитъръ получилъ първоначалното си образование въ Пловдивъ и въ Свищовъ. Въ Свищовъ той завършилъ и гимназиалното си образование.

Още като ученикъ, Димитъръ Гешовъ взималъ живо участие въ всички тайни патриотически дружества, които въ онова време ученицитѣ съ младенчески пламъкъ и съ похвално родолюбие организирали. Наредъ съ другаритѣ си и Димитъръ скритомъ четѣлъ съ голѣмо увлѣчение български вестници, печатани и доставяни отъ Букурещъ и съ неугасимъ юношески жаръ блѣнувалъ за свободата на своето поробено отечество.

И младежътъ Димитъръ Гешовъ въ онази епоха заедно съ другаритѣ си е пѣялъ: „Стани, стани юнакъ балкански!“ безъ да подозира, че нѣкога въ свободна България Провидението ще му отреди да застане начело на „юнаци балкански“. Все така, съ пламено чувство,

той е пѣлѣ съ своитѣ другари: „Хубава си моя горо, меришишъ на младостъ“ и „Не плачи майко, не тѣжи, че станахъ ази хайдутинъ!“ . . .

Характернитѣ чѣрти, които се проявявали още въ детскитѣ години у Димитъръ Гешовъ сѣ били запазени презъ цѣлия му животъ. Още отъ ранна възраст малкиятъ Димитъръ се отличавалъ съ пословична скромность и примѣрно послушание. Той винаги питаелъ голѣмо уважение къмъ своитѣ родители и къмъ по-старитѣ хора.

Майката на Димитъръ Гешовъ е била твърде строга къмъ своя синъ и усърдно се грижела за неговото възпитание. Единъ день малкиятъ Димитъръ поискалъ позволение отъ майка си да отиде съ другаритѣ си до прочутия Свищовски манастиръ, който се намиралъ на три-четири километра далечъ отъ града и където лѣтно време богатитѣ свищовци ходили да лѣтуватъ. Майка му, обаче, не се съгласила да го пусне. А Димитъръ слушалъ отъ другаритѣ си, че въ този манастиръ имало високи клонести дървета съ гнѣзда на красиви птички, че децата се качвали по тия дървета, възсѣдали тѣхнитѣ дебели клони, подобно на коне и по цѣли часове прекарвали тамъ въ игри и на прохлада. И тъй, понеже строгата Димитрова майка не му позволила да се радва на това удоволствие, на което се радвали толкова други деца, той намислилъ и решилъ да си го създаде у дома си. Въ тѣхния дворъ имало високо клонесто дърво. Върху него съ другаря си — Атанасъ Данаиловъ, братъ на професоръ Данаиловъ, тѣ си построили нѣщо подобно на чардакъ и по цѣлъ день прекарвали тамъ, дето учили уроцитѣ си и четѣли различни книжки, докато пъкъ по-малката му сестра имъ донасяла закуска и разни нѣща за ядене. Никога близкитѣ на малкия Димитъръ не помнятъ, щото при подобни забрани той да е роптаелъ или пъкъ да се е сърдилъ на майка си.

Още отъ дете Димитъръ Гешовъ проявявалъ наклонность къмъ военната служба. Съ една почти религиозна почитъ, често той показвалъ на сестра си картата на Русия, възхищавалъ се отъ необятността и величieto на тази славянска държава и си мечтаелъ, че единъ день ще отиде тамъ да се учи, ще стане офицеръ и когато се завърне въ своята Родина ще учи нейнитѣ

млади синове да я обичатъ силно и да я бранятъ храбро съ оръжия въ ржка.

И наистина, неговитѣ детски блѣнове се осъществили и то точно тъй, както той си е фантазиралъ.

Димитъръ Гешовъ е билъ едва седемнадесетъ годишенъ, когато е била обявена Руско-турската война и когато руситѣ въ една нощъ преминали Дунава при Свищовъ. А когато изгърмѣлъ първиятъ топъ, майка му влѣзла въ стаята при сина си и му извикала:

— Димитре, ставай! Руситѣ идатъ! . . . Дано Богъ имъ помогне!

И Димитъръ обладанъ отъ неземна радостъ, незабавно скочилъ отъ леглото, облѣкалъ се набързо, излѣзалъ изъ града и презъ цѣлия день не се завърналъ при майка си. Чакъ, когато руситѣ заели града, той се върналъ у дома си, цѣлъ сляющъ отъ неизпитвано до тогава щастие, захвърлилъ вече презрително феса и наложилъ европейска шапка. Този младежъ, каточели е предчувствувалъ, че скоро, много скоро ще дойде жадуваниятъ свѣтълъ день на свободата! И когато последниятъ пътъ гостувалъ на сестра си, която живѣела съ мъжа си въ Ромъния, той си донесалъ скритомъ оттамъ една европейска шапка.

Крайно възбуденъ и задъханъ отъ видѣното и преживѣното, Димитъръ разказалъ на майка си и на сестра си, какъ съ другаритѣ си, наблюдавалъ отъ единъ хълмъ край града боя между руси и турци, като старателно се криели да ги не забележатъ турцитѣ. Въ пламъцитѣ на този първи бой бѣдещиятъ генералъ видѣлъ божественото сияние на свободата и душата му затрептѣла отъ неизпитвана радостъ.

Следъ свършване на войната започнали да записватъ младежитѣ за войници, но Димитъръ Гешовъ, който едва навършилъ седемнадесетъ години, не искалъ да измѣни на своитѣ блѣнове и настоялъ предъ майка си да го изпрати въ Русия, за да следва въ военното училище и да стане офицеръ.

Следъ освобождението на България руското правителство назначило въ Свищовъ специаленъ генералъ-губернаторъ. Въ Губернаторството работѣли като писари Георги Вазовъ и Алеко Константиновъ. Ученикътъ Димитъръ Гешовъ често дружелъ съ тѣхъ. Вице-губерна-

торътъ Марко Балабановъ издействувалъ отъ руското правителство да разреши да постъпятъ нѣколко българчета въ Одеското военно училище. Разрешението било дадено. Изпратени били всичко седмъ младежи, между които били Георги Вазовъ, Димитъръ Гешовъ, Драгановъ и Грънчаровъ. Тѣ всички по-късно станаха едни отъ първитѣ генерали въ българската войска.

Снабдени съ по 50 рубли, младежитѣ въ края на лѣтото презъ 1878 година заминали за Русия. Отначало тия българчета били приети като доброволци въ 55-и пех. Подолски полкъ. Такъвъ билъ редътъ тогава въ Русия: само следъ известенъ суровъ войнишки стажъ въ нѣкой полкъ, младежитѣ бивали приемани въ военното училище.

Димитъръ Гешовъ като юнкеръ се отличавалъ съ голѣмо прилежание и безпримѣрна скромность. Занятията въ военното училище били извънредно усиления и трудни, особено строевитѣ. По осмъ часа дневно юнкеритѣ имали строеви занятия въ полето съ пушки и съ раници на гърбоветѣ. Физическата умора достигала почти до припадаци. Юнкерътъ Гешовъ завършилъ военното училище въ Одеса по първи разрядъ.

Димитъръ Гешовъ престоялъ въ Русия три години. Когато се завърналъ презъ 1880 година въ България, той билъ произведенъ подпоручикъ и зачисленъ въ 11-а Орханийска дружина. За да си избере военната кариера най-много му повлияло обстоятелството, че въ онази епоха настроението било чрезмѣрно войнствено.

Бликло отъ освежителната буйна струя на освобождението, това войнствено настроение като неудържимъ потокъ увличало юношитѣ къмъ военната кариера. По-късно тия юноши, станали вече офицери, доблестно водиха младата българска войска срещу сърбитѣ, написаха съ своя ненадминатъ хероизмъ, блѣскави страници въ историята на България и прославиха името на своята родина вънъ отъ нейнитѣ граници.

ПЪРВОТО БОЙНО КРЪЩЕНИЕ

Сръбско-българската война презъ 1885 година зарва поручикъ Димитъръ Гешовъ като ротенъ командиръ въ трети пехотенъ Бдински полкъ.

Веднага следъ мобилизацията, Бдинскиятъ полкъ е билъ изпратенъ въ Дупница да пази границата срещу Турция. Само откъмъ тая страна съ увѣреностъ се е очаквало тогава да дойде нападението поради съединението на северна и южна България. Но вмѣсто това, неприятельтъ за младото българско княжество се появи оттамъ, откъдето никой не бѣ го очаквалъ. Нашата славянска съседка, Сърбия, подбудена отъ Австро-Унгария, вѣроломно нападна България.

Когато избухна сръбско-българската война, ротата на поручикъ Гешовъ се е намирала въ охрана на границата при Бараклии. Тамъ поручикъ Димитъръ Гешовъ получилъ бърза заповѣдь, незабавно да замине съ ротата си и да се присъедини къмъ своя полкъ. Но по пжтя неговата рота била задържана въ Брѣзникъ, въ образування тамъ отрядъ, подъ командата на капитанъ Кисовъ.

Въ първитѣ дни на тази неочаквана война нашитѣ войски сж се намирали на пжтъ отъ турската къмъ западната ни граница. И затуй тогава бойното положение е било извънредно критическо, не само при Сливница, но и самата столица е била заплашена. Тогава началникътъ на щаба на войската, телеграфиралъ до капитанъ Кисовъ, който въ онзи сѣдбоносенъ моментъ разполагалъ само съ единъ отрядъ отъ около две хиляди души пехотинци и при това безъ никаква артилерия.

Телеграмата гласѣла:

„Заемете Брѣзникъ и задържайте неприятеля каквотс и да стане! Ако неприятельтъ е заминалъ за Сливница, нападайте го въ тила съ цель да го задържите. Употрѣбете всичкитѣ си сили и сръдства. Отъ вашитѣ удържания зависи сѣдбата на Сливнишката позиция и на армията ни. Можемъ да загубимъ единъ отрядъ, но грѣбва да спасимъ армията и отечеството!“

Този малъкъ отрядъ, както вече споменахме, състоящъ се отъ две дружини, посрещналъ сръбската Моравска дивизия при Брѣзникъ и успѣлъ да я задържи за известно време. А тогава българскитѣ дружини и полкове вървѣли дене и ноще, вървѣли безъ спиртъ къмъ Сливница.

И тамъ, при Брѣзникъ, на шести ноемврий 1885 го-

дина, поручикъ Димитъръ Гешовъ получи първото си бойно кръщение. Моравската дивизия отъ този моментъ не само, че не успѣ да напредне, но и по-късно тя не можа да се притече на помощъ на останалитѣ сръбски войски при Сливница. Този малочисленъ отрядъ смѣло се самопожертвува, но не позволи на неприятелската дивизия да пристигне при Сливница, гдето въ това време се решавахе не само изхода на първото главно сражение, но и съдбата на самата война.

По-късно Бдинскиятъ полкъ взема живо участие въ атаката за овладяването на Пиротъ. Тамъ вече поручикъ Гешовъ бѣ назначенъ да командува трета дружина отъ полка.

И младиятъ дружиненъ командиръ взема живо участие и въ боеветѣ при Пиротъ, които се развиха на четиринадесети и петнадесети ноемврий.

Въ всички тия боеве поручикъ Гешовъ прояви безстрашие и умение да командува войницитѣ си, които смѣло тѣй, както и тѣхния храбъръ началникъ за пръвъ пътъ влизаха въ бой.

УПОРИТИЯТЪ МЪЛЧАЛИВЕЦЪ

Следъ свършване на Сръбско-българската война, поручикъ Димитъръ Гешовъ презъ 1886 година бѣ произведенъ въ чинъ капитанъ.

Дългогодишната си военна служба Димитъръ Гешовъ е прекаралъ въ Берковица, Видинъ, Свищовъ, София, Плѣвенъ, Пазарджикъ и Пловдивъ. Навсѣкжде той е оставилъ най-добри спомени за себе си.

Презъ 1890 година капитанъ Гешовъ е билъ произведенъ майоръ и назначенъ на служба въ министерството на войната.

Въ онова далечно време и Димитъръ Гешовъ, наредъ съ всички добри българи и заедно съ другаритѣ си по оръжие се е възмущавалъ отъ стремежа на руситѣ да порусятъ България. Макарь и руски възпитаникъ той е съумѣлъ да запази чиста и непожтната своята обичъ къмъ собствената си Родина. Колко далечъ е билъ той отъ нѣкои наши младежи отъ наши дни, които прекарвали година-две въ чужбина, бързо забравятъ, че преди всичко сж и трѣбва да бждатъ българи!

Службата, която майоръ Гешовъ заемалъ въ министерството е била предимно канцеларска и поради това съвсемъ не му допадала и той по свое желание напусналъ топлата канцелария и получилъ назначение въ шести пехотенъ Търновски полкъ, вече като подполковникъ.

По-късно било възложено да формира и организира новия трети резервенъ полкъ въ Пещера. Въ изпълнение на тази задача подполковникъ Гешовъ срещналъ голѣми трудности, но успѣлъ да ги преодолѣе. Следъ това той е билъ назначенъ за командиръ на четвърти пехотенъ Плъвенски полкъ, а по-късно е билъ повишенъ въ длъжностъ бригаденъ командиръ и назначенъ въ втора пехотна Тракийска дивизия, кждето го заварва Балканската война.

Димитъръ Гешовъ не обичаше да приказва, но затуй пъкъ много обичаше да слуша, когато другитѣ му приказватъ. Отъ ранни години той бѣ си спечелилъ славата на упоритъ мълчаливецъ.

Въ цѣлата българска армия, като най-упорити мълчаливци въ онова време се славѣли офицеритѣ Гешовъ и Теневъ. Когато тѣ били подполковници и когато Гешовъ командувалъ Пещерския резервенъ полкъ, а Теневъ — Пазарджишкия полкъ, случило се така, че веднажъ тръгнали отъ Пещера за Пазарджикъ по служба. Щомъ се качили въ файтона и тръгнали, Гешовъ промълвилъ:

— Тръгнахме!

Теневъ нищо не отговорилъ. Настанало между двамата гробно мълчание и презъ цѣлото пътуване въ продължение на нѣколко часа, никой отъ двамата не се обадилъ.

Когато пристигнали въ Пазарджикъ чакъ тогава на свой редъ Теневъ промълвилъ:

— Пристигнахме!

А Гешовъ казалъ:

— Слушай Теневъ: каквото си приказвахме изпътя, между насъ да си остане!

На своитѣ близки Димитъръ Гешовъ е правилъ винаги впечатление съ своя високъ и бистъръ умъ. Но заедно съ това той е ималъ нѣжна душа и особено много е обичалъ децата, цвѣтята и музиката. Като съпругъ

той е служилъ за образецъ. Привързанъ къмъ семейството си, той е билъ готовъ винаги на себеотрицание за него, както и за отечеството си.

Когато Димитъръ Гешовъ служилъ въ Плѣвнѣ, поминала се обичната му майка. Тази смъртъ го развълнувала много и дълбоко го натѣжила. Отъ тогава той станалъ още по-мълчаливъ.

Неговата съпруга твърде често е боледувала, но той винаги полагалъ голѣми грижи за нея. И все пакъ, само въ семейството си е намиралъ отдохъ и истинска почивка. А когато му се родилъ синъ, той се е почувствувалъ неизказано щастливъ. Но за зла честъ, още твърде малъкъ неговиятъ любимъ синъ лежалъ тежко боленъ отъ тифусъ и тази болестъ оставила тежки и неизличими последици въ крѣхкия детски организъмъ.

Въ Пазарджикъ, полковникъ Гешовъ е прекаралъ две и половина години, следъ което е билъ премѣстенъ въ Пловдивъ, където прекаралъ на служба непрекъснато дванадесетъ години и където е билъ заваренъ отъ мобилизацията въ навечерието на войната срещу Турция.

Генералъ Димитъръ Гешовъ е известенъ още като твърде строгъ, а въ сѣщото време и като крайно справедливъ началникъ. За него справедливостта е даръ Божий. У него е имало вродено благородство. Макаръ прекалено скромнъ, той е билъ гордъ и е пазилъ като зеницата на окото си офицерското достойнство. Той е обичалъ красивото, но никога не е билъ разточителенъ. Това е била характерна черта и у неговитѣ родители. Освенъ това генералъ Гешовъ е обичалъ труда. Вмѣсто да излиза и да се разхожда, като другитѣ офицери, той по цѣли дни е стоялъ затворенъ въ кабинета си, приведенъ надъ картитѣ.

И може би затуй този преданъ на дълга си воинъ едва е намѣрилъ време, за да помисли и за себе си.

Той е билъ вече командиръ на полкъ, когато се решава да свие свое домашно гнѣздо. Но и когато е го-деникъ, все още не може да отдѣли време за себе си и още въ първото си писмо до своята годеница Райна д-ръ Калевичъ, той я предупреждава:

„ . . . Може би не ще мога и до свадбата да дойда да те видя пакъ“ . . .

Но тоя суровъ воинъ има всичкото съзнание за крачката, която прави въ своя личенъ животъ и безъ излишна сантименталностъ, въ сжщото писмо пише:

„Азъ се радвамъ, че ставамъ членъ на едно уважавано отъ всички семейство и те увѣрявамъ, мило дете, че ще употрѣбъя всичко, каквото зависи отъ менъ, за да ти бжда достоенъ другаръ“ . . .

Заслужава да се отбележи и следния характеренъ случай за този пословично добросъвѣстенъ офицеръ.

Когато полковникъ Гешовъ служилъ въ Плѣвенъ като полкови командиръ, неговата сестра госпожа Ванна Божинова отишла на гости при него заедно съ своя мъжъ и съ децата си. Тогава плѣвенската гара бѣ на три километра далечъ стъ града. И разбира се, командирътъ на полка е отишелъ на гарата да посрещне близкитѣ си съ полковия файтонъ. Когато, обаче, трѣбвало да потеглятъ къмъ града, полковникъ Димитъръ Гешовъ наема частенъ файтонъ и въ него настанява своитѣ гости, а въ полковия файтонъ той сѣда съвършено самъ. За него е недопустимо да се използватъ държавнитѣ превозни срѣдства за негови близки при каквито и да било случаи.

Презъ 1908 година, когато полковникъ Гешовъ билъ бригаденъ командиръ въ Пловдивъ, въ единъ отъ неговитѣ полкове служилъ поручикъ Пѣйчо Пѣйчевъ. Този младъ офицеръ изпълненъ съ идеализъмъ има желанието да подготви своитѣ войници тѣй, че единъ день да бждатъ истински защитници на Родината. И въ тоя си благороденъ стремежъ той се почувствува скованъ отъ нѣкои сжществуващи въ онова време порядки. Тогава младиятъ офицеръ намѣрилъ достатъчно сили въ себе си и написалъ нѣколко статии въ „Военни известия“, въ които обективно и въ коректна форма изложилъ своето мнение. Но ето, че за тази му смѣлостъ вмѣсто похвала, командирътъ на полка повикалъ поручикъ Пѣйчева и му изразилъ недоволството си. Въ сжщото време бригадниятъ командиръ полковникъ Гешовъ, не само прочелъ съ удоволствие интереснитѣ статии отъ поручикъ Пѣйчева, но той искрено се радвалъ, че въ гарнизона му има младъ офицеръ, който живо се интересува отъ научни военни въпроси и пише по тѣхъ.

По-късно трима офицери отъ Пловдивския гарни-

зонъ били премѣстени. Полковникъ Гешовъ заедно съ офицеритѣ отъ полковетѣ отишелъ на гарата да ги изпрати. Двама отъ офицеритѣ заминали, а третиятъ трѣбвало да замине малко по-късно съ другъ влакъ. Преди да замине този офицеръ, полковиятъ командиръ се приближилъ къмъ полковникъ Гешовъ и изказалъ желание да се върнатъ въ града.

Полковникъ Гешовъ, обаче, го изгледалъ строго:

— Но ние има да изпращаме още единъ офицеръ!

Този офицеръ билъ поручикъ Пѣйчо Пѣйчевъ. А полковиятъ му командиръ тъкмо къмъ този младъ офицеръ искалъ да прояви пренебрежение. Полковникъ Гешовъ, обаче, като схваналъ това, доближава се до поручикъ Пѣйчевъ и започналъ да разговаря най-любезно съ него до пристигането на влака, следъ това пожелава му успѣхъ въ службата и сърдечно се раздѣля съ него. Тази постѣпка на полковникъ Гешовъ била добре разбрана преди всичко отъ този, който трѣбвало да я разбере.

Може би странно е, но все пакъ пословичната мълчаливостъ на Димитъръ Гешовъ никога не му е прѣчила да бѣде твърде гостоприменъ. Той често канилъ офицеритѣ и тѣхнитѣ семейства. Колкото е билъ строгъ спрямо офицеритѣ си въ крѣга на службата, толкова по-любезенъ и веселъ е бивалъ той съ тѣхъ вънъ отъ службата. Безъ самъ да обича баловетѣ и вечеринкитѣ, полковникъ Гешовъ ги е посещавалъ само за да даде личенъ примѣръ на офицеритѣ и тѣхнитѣ семейства. За себе си той е считалъ, че дори тамъ не отива за лично удоволствие, а по служба. . . Та нима е малка задачата да сплоти офицеритѣ отъ своята бригада и да развие другарството между тѣхъ? А за постигане на тази целъ той е пренебрѣгвалъ личното си спокойствие.

Презъ време на цѣлата си служба този достоенъ офицеръ е водилъ напълно порядъченъ и примѣренъ животъ. За богатства той никога не е ламтѣлъ. Презъ дългогодишната си военна служба едва успѣлъ да спести малко пари, съ които си купилъ една скромна къща въ София, но поради настѣпилитѣ тежки условия на живота следъ войната, семейството му не е могло да запази тази къща. Тя била продадена за дългове.

Като съпругъ генералъ Димитъръ Гешовъ е билъ

образецъ на порядъченъ домакинъ, на грижовенъ и нѣженъ баща.

БОЙНА ДЕЙНОСТЪ ПРЕЗЪ БАЛКАНСКАТА ВОЙНА

Балканската война презъ 1912 година срещу турцитѣ завари полковникъ Димитъръ Гешовъ като командиръ на първа бригада отъ втора пехотна Тракийска дивизия.

Свидетелъ на сраженията между руси и турци при Свищовъ, напоенъ отъ детинство съ умраза къмъ азиатския тиранинъ и копнѣющъ за свободата на своитѣ поробени братя отъвѣдъ Рила и Родопитѣ, полковникъ Гешовъ съ голѣма смѣлость и родолюбивъ пламъкъ всецѣло се отдаде на предстоящата му велика задача.

Още отначалото на войната бригадата подъ неговото умѣло рѣководство зае своето изходно положение срещу Тѣмръшъ и следъ двудневенъ бой разби турцитѣ и завладѣ цѣлата тази област.

Следъ тоя първи боевъ успѣхъ, на полковникъ Гешовъ бѣ възложено да настѣпи съ войскитѣ си къмъ гарата Букъ съ задача да разруши желѣзопѣтния мостъ на рѣката Мѣста, за да прекъсне съобщенията на турската армия. Щомъ, обаче, бригадата пристѣпила да изпълни тази своя задача, полковникъ Гешовъ получилъ нѣколко тревожни телеграми отъ нашия слабъ отрядъ, който въ това време се намиралъ въ Чепеларско. Въ тия телеграми се съобщавало, че значителни турски сили бързо настѣпвали на северъ, за да нахлуятъ въ България. Понеже това турско настѣпление било неочаквано и заплашвало роднитѣ земи, полковникъ Димитъръ Гешовъ се отказалъ отъ задачата относно разрушаването на моста и на девети и десети октомврий, по свой починъ, съ непрекъснати усиленни походи успѣлъ да прехвърлени бригадата си въ Чепеларската котловина.

И тамъ, по висотитѣ около Смолянъ, той посрещналъ турцитѣ и следъ упорити боеве, на дванадесети октомврий, сполучилъ да имъ нанесе единъ съкрушителенъ ударъ. Три дена полковникъ Гешовъ преследвалъ съ бригадата си разбититѣ турски войски безъ да имъ даде възможность да се съвзематъ и организиратъ. А

на петнадесети октомврий неговитѣ войски успѣха не само да освободятъ цѣлата околностъ на Ахж-Челебийско, но се спустнаха на югъ и стигнаха чакъ до брѣговетѣ на рѣката Арда. Тѣзи блѣскави победи срещу турскитѣ войски се дължатъ изключително на неговата похвална инициатива.

Заслужава да се отбележи, че полковникъ Гешовъ като бригаденъ командиръ, а и по-късно като дивизионенъ началникъ и като командущъ армия, твърде често е изпадалъ предъ трудно разрешими задачи. Никога, обаче, той не е изгубвалъ своето самообладание. Въ подобни случаи безъ да чака помощъ и упътвания отъ другаде, винаги съобразно съ обстановката, той е проявявалъ собственъ починъ и неговитѣ бойни предприятия винаги сж се увѣнчавали съ блѣстящи резултати.

Следъ тия победи и следъ като се разправилъ съ опасния врагъ, полковникъ Гешовъ отново пристѣпилъ къмъ изпълнение на изоставеното предприятие при гара Букъ. Това, обаче, поради непредвидени и независими отъ него причини, не могло да се изпълни. По-късно се оказало, че неизпълнението на това предприятие е било въ наша полза, защото ако мостътъ е билъ разрушенъ, Тракийската дивизия по-после не би могла да премине рѣката Мѣста, за да преследва по-нататкъ турскитѣ войски. Въ последвалитѣ бойни действия, Тракийската дивизия зае Сѣръ и Драма, а бригадата на полковникъ Гешовъ, следъ като води кръвопролитни боеве срещу турскитѣ войски около Паласъ, Смиленъ и Топкоолу, на осми ноемврий победоносно влѣзе въ Ксанти, гдето се присъедини къмъ дивизията.

По-после бѣ образувана четвърта армия. Въ нейния съставъ влѣзе Тракийската дивизия, командването на която напълно заслужено бѣ възложено на двадесетъ и четвърти декемврий 1912 година на отличния полковникъ Гешовъ.

БОЕНЪ ТРИУМФЪ

Въ навечерието на междусъюзнишката война на полковникъ Димитъръ Гешовъ бѣ възложена задачата да очисти отъ неприятелскитѣ войски пространството

на югъ отъ Радовишъ и Шипъ чакъ до Вардара и Брѣгалница.

За изпълнението на тази трудна задача, полковникъ Гешовъ незабавно насочи дивизията си въ две колони, едната отъ Радовишъ къмъ Конска планина за Градецъ, а другата — къмъ Серка планина — Криволакъ. Въ тия посоки Тракийската дивизия се натъкна на „заблагоревременно“ укрепената отъ сръбскитѣ войски позиция при Криволакъ.

Укрепяването на Криволашката позиция отъ сръбскитѣ войски и то много по-рано отъ сключването на отношенията ни съ тѣхъ, бѣ едно очевидно и безспорно доказателство, че нашитѣ съюзници отдавна сж решили да изневѣрятъ на балканския съюзъ съ намѣрението насила да ни отнѣматъ цѣла Македония.

Сръбската позиция се е намирала между селата Драгоево и станция Криволакъ и е обхващала главния хребетъ съ общъ фронтъ на северо-изтокъ. Тази позиция е дълга деветъ километра, като дѣсниятъ ѝ флангъ е билъ опрени на Вардара при с. Пепелище, а лѣвиятъ е включвалъ планината, наричана Ахмакъ-тепе. Шосето Шипъ — Криволакъ продължавало презъ лѣвия участъкъ на позицията до самия топографически гребенъ въ центъра и обикаляло презъ дѣсния ѝ участъкъ, като се спущало съвсемъ закрито къмъ станция Криволакъ. Това е било единственото шосе по тия мѣста. Склоноветѣ предъ фронта и въ тила били много стрѣмни, варовити и пѣсъчливи. Дѣсниятъ участъкъ на сръбската Криволашка позиция обхващалъ южната височина на главния хребетъ, която имала елипсовиденъ видъ и склоноветѣ на която сж били необикновено стрѣмни. Тази височина представлявала твърде силенъ упоренъ пунктъ на дѣсния флангъ на неприятелската позиция. Центърътъ на Криволашката позиция е билъ сравнително по-високъ отъ дѣсния участъкъ. Източнитѣ склонове на този участъкъ сж били още по-стрѣмни и на мѣста почти отвесни и обраснали съ храсти. Единствената пѣтека била тази, която водѣла отъ с. Патрикъ за Шехъ-Оба и Стражарницата. Подстъпитѣ къмъ центъра се обстрелвали съ кръстосанъ огънь отъ лѣвия участъкъ. Мѣстността на лѣвия участъкъ на Криволашката позиция по общия си характеръ е била силно пре-

свѣчена и мѣчно достѣпна за движение и за военни действия. Нѣколко отдѣлни висоти, които се издигали по дветѣ страни на шосето Шипъ — Криволакъ съставлявали главната позиция на сѣрбитѣ въ този участѣкъ. Общиятъ видъ на тия позиции ималъ очертанието на едно голѣмо затворено укрепление съ най-широкъ фронтъ на северо-изтокъ къмъ с. Драгоево. А висотата, която отстояла на единъ километъръ, северно отъ Стражарницата, по своето положение представлявала естественъ редутъ въ очертанието на участѣка.

Работата по укрепяването на сѣрбската позиция, споредъ показаніята на заловенитѣ сѣрбски пленници е била почната още въ началото на мартъ 1913 година. Тѣмъ тогава, когато всичкото ни внимание бѣ обърнато къмъ страшната Одринска крепостъ. Значи нашитѣ съюзници, безъ да сѣ били предизвикани отъ насъ, намислили да не изпълнятъ съюзния договоръ, относно Македония.

И тѣй, всѣки пунктъ отъ позицията е билъ укрепенъ съобразно съ тактическото си значение и билъ усиленъ съ необходимитѣ фортификационни постройки. Редицата пѣкъ водити отъ позицитѣ на сѣрбскитѣ войски сѣ били опасани съ два и три яруса дълги окопирани съ бурски профилъ и така грижливо замаскирани, че били невидими за настѣпващия отъ двеста крачки. Повечето отъ окопитѣ били блиндирани и дълбоки. Изобщо всѣка отдѣлна висота е представлявала отдѣленъ редутъ съ силна самостоятелна отбрана.

Планътъ за атаката срещу укрепенитѣ сѣрбски позиции при Криволакъ узрѣлъ напълно едвамъ на осемнадесети юни вечерта и то следъ като полковникъ Гешовъ събралъ достатъчно сведения за характера на тия позиции, за подстъпитѣ къмъ тѣхъ и важноcтѣта на разнитѣ участѣци и укрепени пунктове.

Своятъ планъ началникътъ на Тракийската дивизия развива съ единъ широкъ размахъ. Съ решителностъ и смѣлостъ, които сѣ свойствени само на високия духъ, той иска да прикове противника къмъ фронта съ слаби части, а едновременно съ това да се обходятъ двата му фланга съ по-значителни части и да нанесе решителния ударъ на лѣвия му флангъ и въ тила. По този начинъ полковникъ Гешовъ ще пресѣче пѣтя на

отстъпленieto къмъ Бръгалница и едновременно съ това здраво ще притисне врага къмъ Вардара.

Отдалъ се всецѣло на предстоящата си трудна задача, полковникъ Гешовъ вече чувствуваше съкрушителната победа надъ неприятеля. Толкова той е билъ увѣренъ въ плана си и въ храбростта на войскитѣ си. Но... едно сѣдбоносно българско „но“ постави своята загадъчна въпросителна. Станаха известни нѣща, които бѣха извънъ волята и властта на достойния воинъ. А освенъ това, тъкмо въ тоя день, когато полковникъ Гешовъ бѣ вече издалъ своята заповѣдъ за привеждане на плана въ действие, намѣси се съвсемъ неочаквано политиката. И тази внезапна намѣса бѣ сѣдбоносна. По заповѣдъ на правителството военнитѣ действия бѣха преустановени.

Тази фатална намѣса на политиката въ военнитѣ действия постави въ крайно трудно положение дивизията на полковникъ Гешовъ, защото сърбитѣ умѣло използуваха това спиране на военнитѣ действия отъ наша страна, но безъ сами да спратъ своитѣ действия.

И въпрѣки всичко това, когато боеветѣ се възобновиха, полковникъ Гешовъ не падна духомъ. Съ една удивителна и несломима енергия той поднови боя. Въ тоя моментъ той бѣ по-неумолимъ и отъ самата сѣдба.

Тогава започна страшната кървава епопея при Криволакъ. Три дни и три нощи продължи жестоката борба, но тамъ съ мъжественъ образъ и орловъ погледъ, отправенъ къмъ врага стои несъкрушимъ полковникъ Гешовъ.

И подъ действието на тая желѣзна воля Тракийци напредватъ стѣпка по стѣпка. Здравата неприятелска позиция постепенно се руши и единъ подиръ другъ падатъ укрепенитѣ върхове. Ето двата неприятелски фланга биватъ здраво обхванати като въ гигантски стоманени клещи и цѣлата сръбска Тимошка дивизия бѣ смазана, повалена и съвършено разгромена.

Почти цѣлата полска артилерия на тази неприятелска дивизия падна въ наши рѣце, а тилътъ ѝ осѣянъ съ голѣмо количество оръжия и бойни припаси.

Следъ този забележителенъ боевъ успѣхъ, на двадесетъ и първи юни, полковникъ Димитъръ Гешовъ те-

деграфиралъ до командуващия четвърта армия въ Радовишъ:

„Днесъ къмъ три часа после пладне, следъ три депонощенъ непрекъснатъ бой, дивизията разби и разпръсна Тимошката дивизия и завзе укрепената ѝ позиция. Има много трофеи и голъмо число пленници, за броя на които допълнително ще донесе. Ариергардни-тъ части на противника сж още по висотитѣ около Кара-Ходжали. Частитѣ на дивизията въ този моментъ засматъ и се утвърдяватъ на неприятелската позиция и се превеждатъ въ редъ“.

При тази блѣстяща победа, освенъ богатитѣ трофеи отъ орѣдия, картечници и бойни припаси, Тракийци за-ловиха и около три хиляди пленници отъ Тимошката ди-визия.

Единъ часъ следъ изпращане на своята телеграма, полковникъ Гешовъ получи следния отговоръ отъ ко-мандуващия четвърта армия генералъ Ковачевъ:

„Сърдечно поздравлявамъ Васъ и храбритѣ офице-ри и войници, които взеха участие въ този блѣстящъ бой. Довършете напълно тази неприятелска дивизия, следъ това почивайте на лаври, храбърци!“

ПРОИЗВЕДЕНЪ ЗА БОЙНО ОТЛИЧИЕ

Следъ блѣскавата победа при Криволакъ, полков-никъ Димитъръ Гешовъ бѣ произведенъ отъ Негово Величество Царя за бойно отличие въ чинъ генералъ-майоръ.

По този случай, вѣренъ на свойствената си скром-ность, генералъ Димитъръ Гешовъ отправи къмъ вой-скитѣ отъ втора пехотна Тракийска дивизия следната заповѣдь:

Обявявамъ телеграмата № 485 отъ двадесетъ и вто-ри юни отъ Двореца въ София:

„За Вашитѣ блѣстящи действия срещу втора Ти-мошка дивизия, която сте унищожили, изказвамъ Вамъ и на славнитѣ Тракийци моята сърдечна благодарность и Ви поздравлявамъ съ чинъ генералъ-майоръ. Царьтъ“.

И заповѣдта на храбрия войсководецъ продъл-жава:

„Това високо отличие дължа на безподобнитѣ въ

историята на войнитѣ юначни действия на частитѣ отъ повѣрената ми дивизия. Вие, доблестни Тракийци, на седмнадесети юни пропѣдихте противника и заехте проходите на Серка планина. На осмнадесети юни юнашки отбивахте отчаянитѣ му атаки за обратното завладяване на сѣщитѣ проходи и дадохте възможность да пристигне и нашата втора бригада. На деветнадесети, двадесети и двадесетъ и пѣрви юни — следъ тридневни и двунощни непрекъснати боеве, подпомогнати отъ храбрия 11 пехотенъ Сливенски полкъ, безъ да гледате на голѣмитѣ жертви, които дадохте, на непристъпнитѣ и силно укрепенитѣ позиции на противника и на многого лишения, които търпѣхте въ всѣко отношение, вие разбихте неприятеля, превзехте непристъпната му позиция, разстроихте го и го обърнахте въ бѣгство, като взехте голѣмо число пленници, почти всичката му артилерия, която въ бѣгството си той не можа да снесе отъ позицията си.

„Не мога да не отбележа съ особена радостъ и гордостъ онова неудържимо стремление на частитѣ отъ пѣрва бригада предъ фронта на непристъпнитѣ, въ нѣколко яроса укрепена по отвесни стрѣмнини позиция, за да се докопатъ по-скоро до окопитѣ му, предъ които особенитѣ условия за действие ме принуждаваха да ги въздържахъ.

„Не мога да забравя онзи безпримѣренъ юнашки напоръ, който втора бригада, подпомогната отъ 49 пехотенъ полкъ на седма пехотна Рилска дивизия, произведе върху дѣсния неприятелски флангъ и завзе упорнитѣ му пунктове тамъ, безъ да гледа на силнитѣ препятствия, които трѣбваше да преодолява и голѣмитѣ жертви, които даде, съ което окончателно съкруши съпротивлението на неприятеля.

„Не мога да не отбележа съ задоволство стремителния натискъ, който 11 пехотенъ Сливенски полкъ, подпомогнатъ отъ 9 пехотенъ Пловдивски полкъ, подъ ръководството на командира на пѣрва бригада отъ трета пехотна Балканска дивизия, полковникъ Паскалевъ, упражни върху лѣвия неприятелски флангъ, което окончателно го разстрои и преобърна въ бѣгство.

„Успѣшнитѣ действия на планинската артилерия, която често заставаеше неприятелската многочислена

полска артилерия да замлъква, облекчаваше много трудната задача на пехотата.

„Следъ тази неописуема въ своята жестокостъ борба, втора Тимошка дивизия бѣ окончателно разстроена, лицето позициитѣ на сърбитѣ бѣха осѣяни съ хиляди трупове, разхвърляно оръжие, картечници, шестнадесетъ полски оръдия и много ракли къмъ тѣхъ; про странството задъ позицията на противника бѣше покрито съ изоставени обози, разхвърляно оръжие и бѣгащи войници.

„Като се прекланямъ предъ паметта на скжпнитѣ жертви, които храбритѣ Тракийци дадоха въ тия славни за историята имъ дати, считамъ за свой приятенъ дългъ да изкажа и азъ своята искрена благодарностъ и голѣмата си признателностъ на командиритѣ на първа и втора бригади отъ дивизията полковницитѣ Серафимовъ и Цековъ, на командира на първа бригада отъ трета пехотна Балканска дивизия полковникъ Паскалевъ, на командиритѣ на 9, 21, 27, 28, 11 и 49 пехотни полкове, за тѣхното умѣло и достойно за примѣръ ржководство въ тия боеве на повѣренитѣ имъ части, а на всички г. г. офицери, подофицери и войници — за тѣхното достойно за похвала държание, примѣрно юначество и голѣмата имъ самопожертвувателностъ въ сжщитѣ боеве.

„Надѣвамъ се, че всички части отъ дивизията, при предстоящитѣ решителни действия, проникнати отъ своя високъ патриотизъмъ и любовъ къмъ отечеството си, съ каквато Тракийци се отличаватъ, ще съумѣятъ още по-жестоко да накажатъ врага“.

На храбрата Тракийска дивизия, обаче, не бѣ сждно да се радва дълго на своитѣ славни победи, нито нѣкъ ѝ се удаде възможностъ да преследва до край разбития противникъ.

Генералъ Димитъръ Гешовъ още на другия день получи заповѣдь да поведе дивизията си къмъ Кочани, да да облекчи положението на тоя фронтъ. Следъ продължителни и упорити походи презъ непроходими мѣста, генералъ Гешовъ успѣ следъ два дни да изведе своята дивизия до западнитѣ склонове на Плачковица планина, гдето веднага я развърна въ боенъ редъ. До този моментъ, обаче, стратегическото и тактическо по-

ложение на бойното поле свършено бѣ промѣнено и дивизията остана съвсемъ изолирана изъ непроходимитѣ недра на Плачковица планина.

Действително положението бѣ станало извънредно критическо и Тракийската дивизия се намѣри предъ неизброими трудности, които на всѣка цена трѣбваше да преодолѣе. А заедно съ това сѣрбитѣ настѣпиха срещу нея съ голѣми войскови части. Тогава генералъ Гешовъ започна нова борба. И въпрѣки всички рискове и непреодолими мѣжнотии следъ две денонощия той успѣ да измѣкне дивизията си изъ непроходимитѣ лабиринти на Плачковица планина. На войниците бѣ раздаденъ по единъ хлѣбъ за четири дни, но въпрѣки непоносимитѣ имъ страдания и нечувани несгоди, генералъ Гешовъ успѣ не само да запази тѣхния високъ моралъ, но и да се съедини съ седма пехотна Рилска дивизия. Следъ това, той заедно съ дивизията си взе живо участие въ прочутитѣ боеве на Калиманското поле.

И тамъ, нашитѣ войски успѣха да се задържатъ до сключването на самото примирие, въпрѣки непрестаннитѣ свирепи атаки на сѣрбитѣ. Боеветѣ при Калиманца увѣнчаха бронзовитѣ чела на българскитѣ херои съ нови безсмъртни лаври.

ТѢЖНИ ВРЕМЕНА

Следъ свършване на Междусѣюзнишката война и следъ подписване на крайно несправедливия букурещки миренъ договоръ, генералъ Димитѣръ Гешовъ се завърна съ дивизията си въ Пловдивъ.

И тамъ, както всички други родолюбци, макаръ и дълбоко покрусенъ отъ печалния край на войната, генералъ Гешовъ намѣри достатъчно сили въ себе си и се залови съ неуморно усърдие да подготвява войскитѣ си. Той знаеше и вѣрваше, че ще дойдатъ подобри дни. И тогава отново ще се развѣятъ победнитѣ знамена.

Когато войната свърши и то съ една пълна национална катастрофа, тогава започнаха да се проявяватъ страшнитѣ последици. Генералъ Гешовъ виждаше и чувствуваше всичко, което ставаше около него. И неговото вѣрно българско сѣрдце бѣ сѣщо болезнено засѣгнато

отъ голѣмото нещастие, но когато единъ воинъ като него носи духа на титанъ, той е чуждъ на отчаянието. И нѣщо повече: Тъкмо въ такива неспокойни и тревожни времена той е въ пълната си стихия.

И ние виждаме генералъ Гешовъ да развихри цѣлата си духовна мощъ, за да укрепи вѣрата на разколебанитѣ, да вдѣхне новъ духъ, да повдигне самочувствието и да събуди нови сили, защото той знаеше, че България трѣбва да бѣде силна и защото въ своя исторически пѣтъ преди да разчита на други, тя трѣбва да разчита предимно на собственитѣ си сили.

Едно отъ първитѣ качества, което трѣбва да притежава всѣки голѣмъ или малъкъ началникъ, безспорно е способността му да си подбере най-близкитѣ помощници и сътрудници. А генералъ Гешовъ напълно притежаваше тая способностъ. И съ присжщата на бележитѣ личности прямолинейностъ, безъ да се отклонява отъ условности и дребнави съображения, той преследваше своята висша цель съ всички срѣдства, съ които би могълъ да разполага.

Известно е, че военното коменданство има главно предназначение да следи за реда и дисциплината всрѣдъ военнослужащитѣ въ даденъ гарнизонъ. И генералъ Гешовъ най-напредъ обърна погледа си къмъ тоя институтъ.

Въ ония болни времена той не искаше да пропусне нито една възможностъ, за да се лѣкуватъ ранитѣ поради нещастния край на войната. Но когато трѣбваше да се спре на конкретния изборъ, той се почувствува затрудненъ дори и за една служба на комендантски адютантъ! Генералътъ вече си имаше създаденъ образъ за офицери и за неговитѣ достойнства, които трѣбва да притежава въ качеството на комендантски адютантъ. Но въ цѣлия Пловдивски гарнизонъ, при толкова много офицери, той не можеше да намѣри този, когото търсѣше. Той го намѣри въ Пазарджишкия полкъ и го извика. И не се излъга въ своя изборъ. Назначениятъ поручикъ въ комендантски адютантъ оправда напълно довѣрието на своя висшъ началникъ.

Все по това време, наскоро следъ войната, предстояше да се произведатъ законодателни избори въ цѣла България по пропорционалната система, а само въ

Пловдив — по мажоритарната система. Градътъ билъ разпредѣленъ на деветнадесетъ избирателни секции. Духоветъ между гражданството поради настѣпилата национална катастрофа били силно възбудени и следствие на това партизанскитѣ страсти били развили до крайни предѣли. Председателитѣ на бюрата не могли да си заематъ мѣстата въ секциитѣ и спокойно да извършатъ възложената имъ работа. За тази целъ, съгласно закона тѣ се обърнали къмъ началника на гарнизона да имъ даде съдействие съ войската. Генералъ Гешовъ назначилъ деветнадесетъ офицери, начело по на единъ взводъ. Както офицеритѣ, така и войницитѣ били избрани едни отъ най-изпълнителнитѣ. Изборитѣ започватъ при най-възбудени страсти и неукротими партизански спорове. Въ нѣкои избирателни секции шайки се опитали да разтурятъ изборнитѣ бюра и да опорочатъ самия изборъ, но войницитѣ не се шегували. Тѣ незабавно арестували шайкаджитѣ, безразлично дали сѣ били отъ страна на правителството или отъ оппозицията. И скоро всички професионални буйни изборжии се усмирили.

Въ това време комендантскитѣ адютантъ, новопроизведениятъ капитанъ Пѣйчо Пѣйчевъ, най-ревностно обикалялъ секциитѣ и всѣки два часа отивалъ у дома на генералъ Гешовъ, комуто докладвалъ най-добросъвестно за хода на избора.

Властващата тогава партия спечелила избора, но съ незначително мнозинство. А интересното е, че не само оппозиционнитѣ, но и правителственитѣ водачи останали недоволни отъ изборния резултатъ. И едниѣ и другитѣ най-много били недоволни отъ намѣсата на войската, защото тя не се шегувала и всѣки, който искалъ да си налага личната воля, бивалъ поставянь въ невъзможностъ да върши това. Два дена следъ избора, пристигналъ въ Пловдивъ специаленъ куриеръ, изпратенъ отъ министра на войната. Куриерътъ, чрезъ комендантскитѣ адютантъ капитанъ Пѣйчевъ, предалъ адресиранъ до генералъ Гешовъ единъ пакетъ, който съдържа около тридесетъ телеграми, подадени въ деня на избора до министра на войната. Телеграмитѣ носѣли подписитѣ и на правителствени и на оппозиционни партизани. Тѣ се оплаквали отъ „терора“ въ изборния день,

отъ „погазване“ свободата на гражданитѣ, а най-много отъ „произволитѣ“ на самия комендантскитѣ адютантъ.

Генералъ Гешовъ разтворилъ пакета съ телеграмитѣ, хвърлилъ бѣгълъ погледъ върху тѣхъ и като ги подалъ на капитанъ Пѣйчевъ, казалъ:

— Я ми прочетете, моля ви се, тази литература!

И капитанъ Пѣйчевъ започналъ да чете гласно телеграмитѣ една по една. Тѣ изобилствували съ оплаквания и упрѣци най-много тъкмо срещу комендантскитѣ адютантъ.

Когато капитанъ Пѣйчевъ прочелъ всичкитѣ телеграми, генералъ Гешовъ ги взелъ, обърналъ ги съ гръба нагоре и безъ да промѣлви нито дума спокойно написалъ следния надписъ:

„До господина министра на войната въ София. Съ доносение, че съдържанието на всички тия телеграми е напълно лъжливо. Комендантскитѣ адютантъ капитанъ Пѣйчевъ подъ мое ръководство и подъ моя личенъ надзоръ приложи точно и безъ отстъпки избирателния законъ и устава за гарнизонната служба. Не укоръ, а благодарностъ заслужава сѣщиятъ капитанъ“.

Прямъ и смѣлъ е бивалъ винаги той. И затуй когато при решаване на задачи, възлагани на висшитѣ военначалници въ София, генералъ Гешовъ е трѣбвало да докладва своята задача, той никога не е използвалъ ефекта на красивата фраза, за да стане убедителенъ. Напротивъ, неговиятъ докладъ за възложената му задача винаги е бивалъ кратъкъ. Въ докладитѣ му нѣма нито една излишна дума. Но затуй пъкъ, когато говори генералъ Димитъръ Гешовъ, всички го слушатъ поразени и увличани отъ неговата желѣзна логика, отъ истинното поставяне на въпроситѣ и отъ пълната убедителностъ на неговитѣ несъкрушими доводи.

НОВИ ИЗПИТАНИЯ

Нѣколко месеци преди нашата намѣса въ европейската война, генералъ Димитъръ Гешовъ отивалъ къмъ штаба на дивизията съ файтонъ, впрегнатъ съ буйни кони. Файтонътъ минавалъ по една стрѣмна и тѣсна улица въ Пловдивъ. Предъ файтона се движела голѣма колна, натоварена съ праздни бѣчви. Когато колата вър-

вѣла нагоре по стрѣмния наклонъ и файтонътъ я настигналъ, не било възможно да я отмине, понеже улицата била съвсемъ тѣсна. Въ това време неочаквано от колата паднала една голѣма бѣчва и съ необикновено трѣсъкъ се търколила въ краката на конетѣ. Тѣ се подплашили и обърнали файтона, който зле затисналъ генерала. Притекли се граждани и едва успѣли да спасятъ отъ явна смъртъ генералъ Гешова, тѣлото на когото било покрито съ рани, а дрехитѣ му били разпокъсани. Въ продължение на нѣколко месеца генералъ Гешовъ лежалъ у дома си тежко боленъ. При все туй и презъ време на боледуването си, той приемалъ у дома си докладитѣ на подчиненитѣ си офицери и отъ леглото си издавалъ всички необходими заповѣди и все пакъ устрѣдно продължавалъ да изпълнява службата си.

Още при избухване на европейската война, генералъ Гешовъ предугаждаше, че нашиятъ решителенъ часъ неизбѣжно скоро ще удари и още преди да бѣде обявена мобилизацията, той трѣскаво се залови за работа.

За генералъ Гешова имаше само една целъ: да подготви и издигне дивизията си до онази висота, че щомъ настане великиятъ часъ, да бѣде тя не само способна да изпълни бойния си дългъ, но и да пренесе колкото е възможно по-голѣми и ценни заслуги на онеправданото и унижено отечество. Погълнатъ всецѣло отъ силното желание да подтегне полковетѣ, да обучи запаснитѣ войници и да имъ вдѣхне дълбоко съзнание за предстоящитѣ голѣми задачи, генералъ Гешовъ не си позволявалъ никакъвъ отдохъ. Въ това отношение той направи повече, отколкото бѣ възможно за обикновения началникъ. И по-късно той бѣ честитъ да види, че неговитѣ грижи и усилия не сж отишли напраздно. Славата и дивнитѣ победи, които не следъ много пожънаха неговитѣ Тракийци, съставляваха неговата гордостъ и морална награда.

Не по-малко грижи генералъ Гешовъ положи и за подготовката на своитѣ офицери. Презъ време на зимнитѣ занятия, като обикаляше полковетѣ, той се постара да създаде единство и хармония въ възгледитѣ на офицеритѣ. Съ старшитѣ началници нареди практически задачи въ полето. Практическото разрешение на

тия задачи се отрази твърде благотворно върху бойната подготовка на офицеритѣ. Дивизионнитѣ маневри, извършени въ края на августъ 1915 година бѣха едно тържество на систематичната подготовка, на която съ такова похвално усърдие се бѣ отдалъ генералъ Гешовъ. Изобщо времето между дветѣ войни — Балканската и Европейската — генералъ Гешовъ употребилъ въ усиленъ и ползотворенъ трудъ.

И наистина, когато се получи въ Пловдивъ заповѣдта за обща мобилизация, тя се извърши въ района на втора пехотна Тракийска дивизия при пълно спокойствие и отличенъ редъ.

Честенъ като светецъ, генералъ Гешовъ никога не е дръзвалъ, нито помислювалъ да злоупотрѣби съ служебното си положение. Въ навечерието на мобилизацията къщата му въ Пловдивъ е била блокирана отъ заинтересовани лица, по-голѣмата частъ богати инородци, но българи поданици, които искали за близкитѣ си и въскон облекчения презъ войната или най-малко настъпването имъ на топли и безопасни мѣста изъ тиловете. Генералъ Гешовъ не е могълъ да понася тия съвсемъ неоснователни и осѣдителни ходатайства. Неговата честна войнишка душа страшно се е възмущавала. А мнозина отъ ходатаитѣ сж били готови да му дадатъ латъ съ пълни шепи. . . Но тия нахални ходатаи толкова му станали досадни, че за да се отърве отъ тѣхъ, генералъ Гешовъ заминалъ за Пазарджикъ да набвлюдава и ръководи тамъ мобилизацията на една отъ бригадитѣ на своята дивизия.

Сърфдоточаването на частитѣ отъ втора пехотна Тракийска дивизия генералъ Гешовъ извършилъ планомерно, точно както е било предназначено.

При започване на военнитѣ действия, на генералъ Гешовъ бѣ предоставена една отъ най-сериознитѣ задачи. Понеже поведението на Гърция спрямо България бѣ неизвестно, то на втора пехотна Тракийска дивизия бѣ възложено да се разправя съ грѣцкитѣ войски въ случаи, че се намѣсятъ въ войната срещу насъ. Поради това на тази дивизия е билъ даденъ единъ твърде обширенъ участъкъ. И тя е трѣбвало много предпазливо и изкустно да маневрира.

Следъ като положението съ Гърция се уясни, на

генералъ Гешовъ бѣ възложена трудната задача да спре настѣплението по лѣвия брѣгъ на Вардара на англо-френскитѣ войски, подѣ командата на генералъ Сарай и да прикрива фланга и тила на втора армия, докато тя успѣе да завърши своитѣ голѣми операции въ Македония. Тукъ безспорно генералъ Гешовъ имѣ голѣми задължения, защото иначе акцията на втора армия би се изложила на риска съвършено да пропадне.

За да изпълни тия важни задачи, генералъ Гешовъ започна незабавно да прехвърля войскитѣ си отъ Горна-Джумая къмъ Пехчево.

Да се спре настѣплението на англо-френцитѣ бѣ една крайно трудна операция, но генералъ Гешовъ напълно съзнаваше нейното сѣдбоносно значение и чувствуваше каква грамадна отговорност лежи върху плещитѣ му. А заедно съ това той напълно схващаше страшната опасност за нашата Родина, ако генералъ Сарай би успѣлъ да нахлуе къмъ Струмица, а после и въ долината на Струма.

И наистина, ако англо-френцитѣ бѣха допуснати да настѣпятъ безнаказано по долината на Вардаръ и после да кацнатъ надъ Костурино, то по-нататъшното имъ напредване ставаше опасно както за нашата армия, която действуваше въ Македония, така и за старитѣ предѣли на България.

Въ онова време частитѣ отъ Тракийската дивизия бѣха разрѣснати въ единъ твърде обширенъ районъ. Голѣма частъ отъ тѣхъ се намиралъ къмъ Пехчево и Берово и за да пристигнатъ въ долината на Струмица, трѣбваше да минатъ презъ планината Огражденъ, по която нѣмаше никакъвъ пѣтъ.

Генералъ Димитъръ Гешовъ се намѣри предъ една нова и страшна дилема: ако прехвърли цѣлата дивизия въ Струмишката долина, още въ първитѣ дни подвоятъ на съестни и бойни припаси ще бѣде съвършено невъзможенъ, поради липса на каквито и да било пѣтища; ако пъкъ не прехвърли войскитѣ си, то долината на Струмица ще бѣде заета отъ войскитѣ на генералъ Сарай. Неумолимо се налагаше на генералъ Гешовъ да вземе бързо и безъ колебание едно решение. Тракийската дивизия действуваше самостоятелно и на изпитания генералъ предстоеше и този пѣтъ да примѣри свои-

и военни дарби и своитѣ познания съ силитѣ и познанията на видни европейски военноначалници.

И генералъ Гешовъ, безъ да губи време, незабавно нареди да се събере мѣстното, годно за работа население и заедно съ частъ отъ войскитѣ пристѣпи веднага къмъ прокарване и направата на необходимия пѣтъ презъ планината Огражденъ.

Преди още да бѣде готовъ този пѣтъ, войскитѣ на генералъ Сарай предприеха силни атаки по участъка отъ Бѣласица до Вардара. Този твърде широкъ фронтъ бѣ заеманъ и отбраняванъ отъ съвсемъ незначителни наши сили.

Всѣки день положението ставаше все по-критично. И генералъ Гешовъ бѣ изправенъ предъ нови изпитания. Той трѣбваше или да допусне армията на генералъ Сарай да пробие нашия фронтъ, или пъкъ да прехвърли всичкитѣ части на Тракийската дивизия въ Струмишката долина и тамъ да бѣдатъ осѣдени на място и на пълно разстройство. Тѣзи две голѣми опасности се изправиха заплашително предъ доблестния български генералъ и го поставиха предъ страшни отговорности. Но здравия разсѣдъкъ на предвидливия генералъ му подсказваше, че армията на френския генералъ Сарай съ цената на всички жертви трѣбва непременно да бѣде спрена.

И генералъ Гешовъ безъ повече да се колебае взе хероичното решение — да се противопостави най-енергично срещу настѣплението на англо-френскитѣ войски. Едновременно съ това, той нареди да се събератъ по възможностъ повече храни отъ мѣстното население, още толкова, че да бѣдатъ достатѣчни за временно продоволствие на войскитѣ.

За изпълнението на тая задача се изискваше голѣма опитностъ и несѣкрушима воля. За щастие, отличниятъ генералъ притежаваше и едното и другото.

И наистина, още презъ октомври генералъ Гешовъ пристигна на конь, заедно съ щаба си въ Струмица. Мажаръ уморенъ, той веднага предприе обиколка по позицията, която се простираше на около петдесетъ километра. Отъ сутринъ до вечеръ генералъ Гешовъ непрекъснато обикаляше, докато обходи цѣлата позиция и

даде своитѣ насърдения и ценни упжтвания на началстващитѣ лица.

Презъ време на неговата обиколка, войскитѣ отъ Тракийската дивизия продължаваха да пристигатъ и въ кратко време генералъ Гешовъ успѣ да организира не само една здрава отбрана срещу добре екипирани и отбрани войски на генералъ Сарай, но и да създаде единъ мощенъ и несломимъ духъ у своитѣ любими Тракийци.

Мѣстността, където предстоеше да се развиятъ бойнитѣ операции бѣше типично планинска. Нашата позиция обхващаше съ фланговетѣ си неприятелското разположение. Отъ прегледа, който извърши на тридесетъ и първи октомври, генералъ Гешовъ се убеди, че разположението на нашата сборна бригада и особено на артилерията се нуждаеше отъ основно корегирание. Разположението бѣ такова, че съвсемъ не би могло да обезпечи отбиването на една неприятелска атака, а за настѣпление и дума не е могло да става. Независимо отъ това, бързото прогонване на неприятелскитѣ войски отъ върха Голашъ и Злешовскитѣ висоти повелително се налагаше поради самата обстановка. И издадената по този поводъ отъ генералъ Гешовъ оперативна заповѣдъ отъ втори ноември 1915 година ще остане образцова по своята яснота и точностъ, а главно поради своята спасителна предвидливостъ.

Рѣдко се е случвало на другъ дивизионенъ началникъ внезапно да се намѣри предъ едно тѣй опасно и промѣнливо положение и така повелително да му се е налагало да прави изборъ между нѣколко възможности и да поеме такава страшна и неизмѣрима отговорностъ. Като чели само генералъ Гешовъ, този скромненъ и разсѣдливъ воененъ труженикъ, съ своя пословично спокоенъ темпераментъ и бистъръ умъ, навикналъ предварително и изчерпателно да обмисля всѣко действие, бѣ предопредѣленъ отъ съдбата за тази велика и трудна задача. И действително, генералъ Гешовъ изпълни до край и съ небивалъ успѣхъ своя войнишки дългъ. Нѣщо повече. Извършеното отъ този славенъ войсководецъ надмина неговия дългъ.

Съ неуморимъ трудъ и постоянни обиколки опитиятъ и каленъ въ миналитѣ войни генералъ организи-

на позициитѣ, организира прехраната и когато удари бойниятъ часъ той успѣ да сломи многобройнитѣ и упорити атаки на англо-френцитѣ за пробиване на нашия фронтъ.

Отчаянитѣ атаки на англо-френскитѣ войски продължаваха упорито до двадесетъ и трети ноември, ала напразно. Тѣзи атаки смѣло посрещани отъ нашитѣ храбри бойци се разбиваха като морски вълни о гранитни скали.

И наистина, заслугата на генералъ Гешовъ да спре настъплението на англо-френскитѣ войски бѣ твърде голяма, но той има и друга една заслуга, още по-велика. Следъ като можа така успѣшно да се справи, съ неимоверни трудности, незамѣнимиятъ генералъ не се задоволи само съ успѣха си да организира здравата отбрана, защото не отбрана, а победи търсѣше той. И въ главата му вече зрѣеше едно смѣло решение — да атакува и прогони врага. Винаги методиченъ той усърдно започна подготовката си за тоя решителенъ и сѣдбоносенъ моментъ.

На пръвъ погледъ, генералъ Гешовъ изглежда флегматиченъ, мѣлчаливъ, дори затворенъ и съ отпуснатъ външенъ видъ, но когато той се намира на позициитѣ или на нѣкое наблюдателно мѣсто, веднага се преобразява и става съвършено другъ. Съ просто око и съ бинокъла си въ такива случаи, той вижда по-добре, отколкото неговитѣ подчинени и никаква подробностъ не може да остане незабелязана отъ неговия орловъ погледъ. Въ такива моменти при започване на бой, генералъ Гешовъ започва да живѣе другъ животъ, става темпераментенъ и живо следи съ напрегнатъ духъ всѣко движение на своитѣ и неприятелскитѣ войски.

И тъй, генералъ Димитъръ Гешовъ съ своя смѣлъ замахъ не само попрѣчи на войскитѣ на великитѣ държави Англия и Франция да нахлуятъ въ родната земя, но не имъ позволи и да се явятъ въ тила на втора армия и съ това ѣ помогна да пожъне много лаври на браунното поле и да освободи поробена Македония — веднажъ отъ сѣрбитѣ и втори пжтъ отъ войскитѣ на Англия и Франция.

РАЗГРОМИТЕЛЪТЪ НА АНГЛИЧАНИ И ФРАНЦУЗИ

На двадесет и трети ноември рано сутринта престолонаследникът княз Борисъ пристигналъ въ щаба на втора пехотна Тракийска дивизия и лично донесалъ и предалъ на генералъ Гешовъ заповѣдъ отъ главнокомандувация за настѣпление срещу войскитѣ на генералъ Сарай. Тази заповѣдъ е била написана отъ главнокомандувация въ гр. Велесъ. И когато генералъ Жековъ се чудилъ какъ да изпрати заповѣдта, защото телеграфнитѣ линии сж били прекъснати, а въ момента не разполагалъ съ никакъвъ свободенъ офицеръ, престолонаследникътъ князъ Борисъ, който сжщо се намиралъ въ Велесъ, забелязалъ това и самъ предложилъ на главнокомандувация да изпълни лично тази трудна задача. А трудна е била тя, защото князъ Борисъ е трѣбвало да пътува съ автомобиля си по най-разваленни и кални пътища и главно — презъ една мѣстность, която още не е била окончателно разчистена отъ неприятелскитѣ войски.

Ето съдържанието на тази заповѣдъ отъ главнокомандувация:

„Противникътъ по цѣлия фронтъ на двата брѣга на Вардара отстъпва бързо къмъ Демиръ-Капия и вѣроятно по-нататкъ къмъ Гевгели. Нашитѣ войски по лѣвия брѣгъ на Вардара енергично преследватъ и вчера по пладне бѣха стигнали на линията Кафадарци—Неготино, отъ кждето незабавно продължиха настѣпление то си. При това положение ще се постигнатъ решителни резултати, ако втора пехотна Тракийска дивизия предприеме незабавно енергични атаки на югъ къмъ Козлу-Дере, за да облекчи задачата на другитѣ наши войски, като заплашва фланга и тила на противника да отстъпи къмъ Демиръ-Капия и Гевгели, особено ако силно се наблегне съ дѣсния флангъ. За тази целъ да се вкаратъ въ действие всички части, които могатъ да бждатъ подъ ржка най-късно сутринта на двадесет и трети того*). Да се използва въ най-широкъ размѣръ силата на артилерийския огънь за ефикасно съдействие на пехотата. Да не се прави економия въ снарядитѣ.

*) Забележка: Заповѣдта е писана на 22 ноември.

Важно е да се постигне желания ефект и да се облекчи задачата на пехотата. Тежката артилерия на път за участъка на втора дивизия да се извади възможно по-скоро на позиция и не по-късно отъ двадесетъ и трети того. Изобщо отъ втора дивизия очаквамъ енергично и съ сигурностъ успѣшно резултатно съдействие, въ което не се съмнявамъ“.

Благодарение далновидността на генералъ Гешовъ и на неговото умение да подготви отъ по-рано войските си за подобна акция, военните действия започнаха още сѣщия день. Наистина, нашите сили въ сравнение съ ония на противника бѣха много по-малки, артилерията и мунициите ни недостатъчни, но тази чувствителна липса се допълни отъ мощния духъ на българския войникъ и блѣстящите дарби на неговия отличенъ войсководецъ. Никой не се съмняваше въ сигурния успѣхъ, защото вървата въ победата бѣ твърда и тя удвои силите на Тракийци.

Всички оперативни заповѣди, издадени отъ началника на втора пехотна Тракийска дивизия за предстоящите бойни действия въ навечерието на гигантската борба бѣха поразително ясни и точни.

Генералъ Гешовъ постоянно се намираше съ щаба си на наблюдателното мѣсто при село Попчево, откъдето внимателно следѣше и ръководѣше развитието на боя. Англичаните забелязаха групата български офицери и хвърлиха единъ шрапнелъ, който се прѣсна на нѣколко крачки отъ генерала. Безъ да трепне, генералъ Гешовъ се наведе и спокойно събра още топлите металически късове отъ шрапнела и ги запази като споменъ, отъ първия англофренски горещъ поздравъ...

Генералъ Гешовъ, като знаеше, че позициите на противника сѣ твърде силни, за да спечели победата, но безъ да даде голѣми жертви, разпореди дивизията да нанесе съкрушителния си ударъ на дѣсния неприятелски флангъ при селата Орманлъж, Каяли и Костурино. Станали вече исторически, тия села се заемаха отъ десета английска дивизия. Армията на командувачия френски генералъ Сарай срещу нашата Тракийска дивизия се състоеше отъ 156 французка дивизии и 10 английска дивизия и дветѣ дивизии въ първа линия. Задъ тяхъ се намираше 22 английска дивизия, а презъ дни-

тѣ на боеветѣ пристигна и 16 английска дивизия. Наши-
тѣ сили пъкъ срещу тия четири неприятелски дивизии
се състояха отъ четири пехотни полка въ първа линия
и единъ полкъ поддръжка.

Още презъ нощта първитѣ позиции на англофрен-
цитѣ бѣха заети отъ храбритѣ Тракийци.

На следния день бѣ заета и главната позиция на
противника, който бѣ отхвърленъ разбитъ задъ Козлу-
дере. А следъ това лесно бѣха разбити и неговитѣ ари-
ергардни части при с. Фурка и Дойданъ. И тогава наши-
тѣ херои влѣзоха победоносно въ стария български
градъ, живописно разположенъ край брѣга на красиво-
то Дойранско езеро.

Въ тия исторически боеве 44 пехотенъ полкъ плени
130 англичани, 28 пех. полкъ също залови много плен-
ници. Все тогава първа бригада отъ дивизията плени
осемъ полски с. с. орѣдия, заедно съ раклитѣ имъ,
осемъ картечници, повече отъ 1000 пушки, около единъ
милионъ патрони, шанцови инструменти, кабелъ, но-
жици за рѣзване върховетѣ на куршумитѣ, за да бждатъ
превѣрнати въ думъ-думъ. Покритото бойно поле съ
различни и многобройни военни материали свидетел-
ствуваше не само за разгрома, но и за паническото бѣг-
ство на англичани и французи.

Отъ разпита на нѣкои отъ раненитѣ, паднали въ
пленъ английски и французки войници, престолонаслед-
никътъ князь Борисъ узна, че между тѣхъ имало ра-
нени отъ преди три-четири дни и били оставени непре-
вѣрзани, защото още въ началото на боя тѣхнитѣ лѣка-
ри избѣгали. Между раненитѣ имало и нѣкои съ явни-
тѣ признаци на гангрена. По заповѣдъ на престолона-
следника всички ранени англичани и французи сѣ били
привѣрзани отъ нашитѣ санитарии.

Въ разгара на тия епични боеве, нѣколко пѣти бѣ
заповѣдвано да се пази на всѣка цена гръцката грани-
ца, понеже Гърция спрямо насъ била неутрална! Запо-
вѣдътъ бѣше категорична — нашитѣ войски да не се
доближаватъ на по-малко отъ два километра до гръц-
ката граница.

И благодарение на тази фатална заповѣдъ англо-
френскитѣ войски успѣха необезпокоявани да се спа-
сятъ чакъ въ Солунъ. Тѣй е, когато политиката се на-

мъни въ военнитѣ действия — тази заповѣдь бѣ дадена отъ правителството.

На двадесетъ и осми ноември, поради нашия мощенъ артилерийски огънь неприятелътъ се принуди да напусне и селото Фурка. И ясно се виждало какъ цѣли групи отъ неприятелски стрелци напускатъ позициите си. Командирътъ на втора бригада като забелязалъ този разколебаване у противника, заповѣдалъ на войскитѣ си да викатъ ура. Този викъ се подема и отъ нашитѣ предни части. Командирътъ на една френска батарея, която се намирала на позиция задъ височината на Фурка като чулъ този неочакванъ и мощенъ викъ на българитѣ, помислилъ, че „урата“ означава окончателното завладяване отъ наша страна на височината надъ Фурка и веднага съсрѣдоточава убийствения си огънь по тази височина, която още е била въ ржцетѣ на неприятеля. По този начинъ френската батарея въ своето голямо смущение изпотрепа своитѣ войници...

Боеветѣ отъ двадесетъ и трети до двадесетъ и осми ноември бѣха следени най-внимателно отъ престолонаследника князь Борисъ. Неговото присѣствие влияеше твърде благотворно върху нашитѣ бойци. Тия боеве съставляватъ една обща бойна операция, въ резултатъ на която англо-френцитѣ бѣха разбити и отхвърлени отъ подъ гръцката граница, кждето, както видѣхме, намъ бѣ забранено да ги преследваме.

Следъ тия паметни боеве, завършили съ блѣстяща победа за нашето орѣжие, въ наши ржце паднаха разпичанитѣ при паническото бѣгство на враговетѣ най-разнообразни орѣжия, бойни припаси, облѣкло, различни други материали, та дори консерви и бисквити.

Заповѣдта да не се минава гръцката граница бѣ крайно пакостна за насъ и твърде спасителна за англичани и французи. Поради това, при разгрома на враговетѣ, когато тѣ панически бѣгали, изоставили нѣколко батареи, които нашитѣ войници безъ особени усилия биха могли да пленятъ. Тѣ, обаче, въ изпълнение на тази заповѣдь били принудени да стоятъ въ недоумение и да следатъ съ мѣка изоставенитѣ французки орѣжия. Една чакъ следъ два дни французитѣ, следъ като се ориентили и разбрали, че имаме заповѣдь да не насиламе гръцката граница, върнали се и подъ закрилата

на тая категорична наша заповѣдь безнаказано прибрли изоставенитѣ си орѣдия...

Следъ завършването на тия паметни боеве, които свѣткавично разнесоха славата на българското орѣжие по цѣлия свѣтъ, генералъ Гешовъ пристѣпи къмъ укрепяване на позициитѣ отъ Бѣласица до Вардара. Тия позиции бѣха избрани лично отъ генералъ Гешовъ и въ послѣдствие се указа, че неговиятъ изборъ е билъ единъ отъ най-сполучливитѣ. Генералъ Гешовъ съ свойствената си неуморима енергия организира укрепяването и осъществяването на тия, станали вече исторически Дойрански позиции, докато най-после тѣ бѣха превърнати въ сѣщински укрепления и съперничаха съ укрепленията на западния европейски фронтъ.

Само сполучливиятъ изборъ на тия позиции е достатъченъ, за да увѣковѣчи името на генералъ Гешовъ въ военната история на България.

Преди още Ромъния да се намѣси въ войната, тя се бѣ споразумѣла съ великитѣ сили отъ Съглашението войскитѣ имъ предварително да предприематъ енергично настѣпление срещу Дойранъ и по този начинъ да задържатъ нашитѣ сили на югъ. И тогава, ромънскитѣ войски, споредъ навика си, необезпокоявани отъ никого, да нахлуятъ „победоносно“ въ северна България и да спечелятъ евтина слава. И наистина, тъкмо въ онова време англичани и французи струпаха за пръвъ пѣтъ тежка артилерия въ голѣми размѣри и то при Дойранъ. Тази артилерия на девети августъ 1916 година не само упражни небивалъ тероръ върху нашитѣ храбри войници, особено върху двадесетъ и седми Чепински полкъ, но въ кратко време ни нанесе чувствителни загуби. Тази убийствена бомбардировка продължава непрекъснато около десетъ дни. Тогавашниятъ командуващъ армията на Вардарския участъкъ, германскитъ генералъ фонъ Винклеръ повикалъ началника на щаба на втора Тракийска дивизия и му казалъ:

— Полкътъ удържа самоотвержено своитѣ позиции, като претърпѣ тежки загуби, затова предайте отъ мое име на началника на дивизията, че му разрешавамъ да оттегли полка отъ сегашнитѣ позиции, като измѣсти по-назадъ главната си позиция!

Началникътъ на щаба отговорилъ:

— Ще предамъ всичко това на генералъ Гешовъ, но
мога още отсега да Ви увѣря, че той нѣма да се съгла-
си, защото главната позиция не е още готова.

Началникътъ на щаба като се завърналъ въ диви-
зионъ доложилъ на генералъ Гешовъ всичко това. И той
отговорилъ официално въ германския щабъ на арми-
ята, че двадесетъ и седми полкъ ще остане тамъ, жъ-
дато се намира и не смѣта, че има основателни причи-
ни, щото полкътъ да отстъпи, следъ като вече е поне-
сълъ тежкитъ загуби и е противостоялъ на чудовищния
барабаненъ огънь.

Въ отговоръ на това генералъ фонъ Винклеръ съ-
общилъ, че самъ лично ще отиде да види на самото мѣ-
сто хероитъ-Чепинци, които така юнашки сж отбрана-
вали съ открити гърди своитъ позиции срещу една
многочислена тежка артилерия.

И наистина, генералъ фонъ Винклеръ отишелъ при
двадесетъ и седми пехогенъ Чепински полкъ и саморъч-
но наградилъ мнозина офицери и войници съ герман-
ския желѣзенъ кръстъ за храбростъ и имъ благодарилъ
за доблестното държане срещу англофренското мощно
нападение.

Заслужава да се отбележи, че и по-после, въпрѣки
най-свирепитъ атаки и барабаненъ артилерийски огънь
на англичани и французи, тия позиции до края на вой-
ната здраво останаха въ наши ръце.

Върху тия вече исторически и легендарни позиции,
избрани отъ генералъ Димитъръ Гешовъ, по-късно хра-
бритъ Троянци и Свищовци, командувани отъ отличния
си дивизионенъ началникъ генералъ Владимиръ Вазовъ
спечели безсмъртна слава.

НАЙ-ДОСТОЕНЪ

Главнокомандуваниятъ генералъ Никола Жековъ
за пръвъ пѣтъ срещналъ и се запозналъ съ генералъ
Димитъръ Гешовъ на маневритъ около Сливенъ презъ
1910 година. Тогава генералъ Жековъ ималъ случай да
разговаря по-продължително съ генералъ Гешовъ, кой-
то още тогава му направилъ силно впечатление съ ум-
нитъ си разсѣждения и още оттогава го преценилъ ка-
то единъ сериозенъ и доблестенъ офицеръ.

Когато през европейската война дошло време да бъде назначенъ приемникъ на високия постъ командувашъ първа отдѣлна армия, главнокомандуващиятъ не е могълъ тогава да се спре на другъ генералъ, освенъ на Димитъръ Гешовъ. Но за да провѣри своята преценка той поискалъ и мнението на командувашия втора армия генералъ Тодоровъ. И генералъ Жековъ не се излъгалъ въ своя изборъ. Атестацията, която се получила за генералъ Гешовъ отъ дотогавашния му началникъ била отлична.

И действително, следъ неуспѣха на нашитѣ войски на Чеганъ при Битолския фронтъ, генералъ Гешовъ бѣ назначенъ за командувашъ първа отдѣлна армия. Тогава той получилъ отъ главнокомандуващия генералъ Жековъ следната лично повѣрителна телеграма:

„Имаме ви предвидъ да ви повѣримъ командуването на една отъ арминѣ. Като си дадете смѣтка за тежкитѣ длѣжности и отговорности, които това командуване ще ви наложи, то преценете себе си дали сте достоенъ да поемете такъвъ отговоренъ постъ и донесете“ ...

Генералъ Гешовъ съ присѣщото си дълбоко съзнание за дългъ и отговорностъ, примѣсено отъ чувството на крайна скромностъ, а освенъ това, поставенъ въ деликатното положение да преценява себе си, изпадналъ въ твърде мѣчително колебание и не могаль така лесно да вземе решение. Показалъ телеграмата на своя довѣренъ началникъ на щаба и мълчаливо чакалъ да чуе неговото мнение. Началникътъ на щаба, обаче, нищо не му казалъ. Нарочно го оставилъ самъ да реши трудния въпросъ и самъ единъ день да си носи отговорността. Тръгватъ двамата за позициитѣ. Генералъ Гешовъ, както винаги се вдълбочилъ въ себе си, увлеченъ отъ своята работа и каточе дори забравилъ за телеграмата на главнокомандуващия, съ която му билъ даденъ и срокъ за отговоръ. Началникътъ на щаба, обаче, не можаль да се стѣрпи и подсѣтилъ генералъ Гешовъ, като му казалъ:

— Остава ви още половинъ часъ, за да решите достоенъ ли сте за командувашъ армия или не и да отговорите на главната квартира!

Генералъ Гешовъ се сепналъ, изгледалъ въпроси-

годино съ проникателен погледъ своя началникъ щаба и намъчванъ отъ вътрешна борба едва промълвилъ:

— И азъ не зная какво да сторя! Голѣма и отговорна работа!..

Началникътъ на щаба го погледналъ и добродушно му казалъ:

— Е, добре, я помислете, ако вие не приемете, тогава кой освенъ васъ би билъ по-достоенъ да заеме този високъ и отговоренъ постъ?

И чакъ следъ това, този толкова строгъ къмъ себе си генералъ, далъ телеграфически своето съгласие.

И тъй, когато положението на Битолския фронтъ става извънредно критическо, главното командуване, недоволно отъ действията на тогавашния командувашъ първа армия реши да го смѣни. Въ онова време главното командуване предпочете предъ всички други въроятни кандидати именно генералъ Гешовъ, макаръ да не е завършилъ военна академия и да не бѣ отъ генералния щабъ, но въ замѣна на това, той пъкъ имаше твърде ценни качества, каквито не могатъ да се получатъ отъ никакви академии. И главнокомандувашиятъ не се излъга въ своя изборъ. Последвалитѣ военни събития напълно потвърдиха, че изборътъ е билъ единъ отъ най-сполучливитѣ.

ВОИНА ДЕЙНОСТЪ НА БИТОЛСКИЯ ФРОНТЪ

На единадесети септември 1916 година генералъ Гешовъ бѣ извиканъ въ главната квартира въ Кюстендилъ и още сѣщия день бѣ назначенъ за командувашъ първа отдѣлна армия, която действуваше на Битолския фронтъ.

Следъ като генералъ Гешовъ се раздѣли съ своитѣ храбри Тракийци замина за Битоля. Още отдалечъ той чуваше страшнитѣ зловещи бумтения на неприятелската тежка артилерия и тръпнѣше отъ нетърпение чакъ по-скоро да стигне въ Битоля, да се ориентира и като посме отговорния си постъ, да застане начело на първата армия.

Новината за пристигането на генералъ Гешовъ мълниеносно се разнесе между всички бойци отъ арми-

ята. Тази новина, както винаги става при такива случаи, бѣ съпроводена съ най-невѣроятни слухове.

Въ града Битоля генералъ Гешовъ пристигна на четиринадесети септември въ три часа следъ полунощъ. За критическото положение на първа армия въ тоя моментъ той нищо не знаеше.

Същата нощъ, когато генералъ Гешовъ пристигна на Битолския фронтъ, първа армия преживѣваше вече единъ отъ най-критическитѣ си и сѣдбоносни моменти поради енергичнитѣ свирепи и непрестанни атаки на англо-френскитѣ войски, засилени отъ руски и сръбски военни части. Населението на Битоля като слушаше постояннитѣ и оглушителни бумтения на оръдиата, които все повече се приближаваха къмъ града, бѣ обзето отъ безумна паника.

Още въ началото на септември 1916 година положението на Битолския фронтъ бѣ почнало да става твърде тежко за насъ. Нѣколко наши батареи заемаха позиции по камениститѣ склонове на Чеганската планина, когато французи, сърби и руси решени на всѣка цена да направятъ пробивъ на нашия фронтъ, още на дванадесети септември настаниха повече отъ десетъ тежки батареи срещу нашата незначителна артилерия и то само срещу единъ отъ нашитѣ полкове отъ осма пехотна Тунджанска дивизия. Три дни и три нощи французката артилерия непрекъснато обстрелва съ тежки снаряди нашитѣ пехотинци, които бѣха залегнали по голи каменисти хълмове. А тамъ бѣ невъзможно да се направятъ каквито и да било окопи. Три дни и три нощи хиляди фугасни гранати летѣха надъ главитѣ на нашитѣ войници и като падаха съ чудовищни гърмове върху камениститѣ гребени и блокове, разбиваха ги на хиляди парчета, и желѣзо, огънь и камъни извършваха своитѣ страшни поражения. Това бѣха сѣщински вулканически изригвания, огнената лава на които смъртоносно заливаше цѣлата околностъ. Въ тия три денонощия се исипаха около сто хиляди неприятелски снаряди. Нашата пехота бѣ почти стопена въ тая огнена лава. Голѣма частъ отъ войницитѣ излѣзоха отъ строя съ най-тежки рани, повечето отъ които бѣха причинени само отъ снаряди. Невъзможно бѣше повече да се про-

и стои на адския огънъ, пъкъ и не оставаше вече кой да противостои...

Само българскиятъ войникъ съ желѣзнитѣ си нерви и неинадминатия си хероизъмъ можа да изтърпи деградационната непрекъснатата желѣзна лава. Всѣки другъ войникъ, на която и да било прочута европейска война, върху тия голи каменни блокове, безъ окопи и подъ такъ сигуренъ смъртоносенъ огънъ, не би могаль да издържи дори само единъ часъ!

Нашитѣ батареи презъ всичкото време на борбата, продължаваха съ върховно себеотрицание и съ несложима енергия да се сражаватъ съ единъ противникъ, който имаше голѣмо надмощие съ числото на орѣдията си, съ тѣхния калибъръ и най-последъ съ превъзходството на своитѣ позиции. Но при всичко това, когато неприятелската пехота подъ закрилата на мощната си артилерия настѣпи въ гъсти маси и се доближава на доста крачки предъ една наша батарея, останала безъ пехотно охранение и когато батареиниятъ командиръ въ невъзможностъ, поради характера на мѣстността, да поражава противника съ артилерийски огънъ, той грабна пушка, застава начело на единъ почти разнебитъ пехотенъ взводъ и го повежда въ атака. Дълго време храбриятъ артилерийски капитанъ, залегналъ наредъ съ пехотинцитѣ, се сражава съ дивно себеотрицание, докато най-последъ пада тежко раненъ.

Почти всички батареи, които се намираха въ този участъкъ се сражаваха съ легендаренъ хероизъмъ. Около една отъ тия батареи не бѣ останало квадратенъ метъръ, където да не бѣ паднала граната. Върху адския огънъ, непроницаемъ димъ и оглушителни трѣсъци и тази батарея развиваше една бойна дейность, която надминаваше всѣко въображение. Нейнитѣ орѣдия бѣха насочени срещу подстъпитѣ на Чеганъ и срещу всѣко проявление на неприятеля. Нейнитѣ орѣдия така бързо и трѣскаво действубаха, че пружинитѣ отъ нагорещяване се разширили и орѣдейнитѣ тѣла престанали вече да се движатъ. На всѣки нашъ снарядъ противникътъ отговаряше съ 40-50 фугасни гранати. Половината отъ прислугата на тази наша батарея е вече вънъ отъ строя, батареиниятъ командиръ е сѣщо раненъ въ рѣката, но въпреки това до последния моментъ той не се раздѣли

съ повърнената му батарея и съ още по-голяма енергия продължаваше неравната борба. Всяка минута неприятелските фугаси се увеличаватъ. Тѣ станаха тъй често и така точно падаха, че цѣлата батарея, обгърнатата в димъ, прахъ и смъртоносно желѣзо, съвършено се изгуби. Четири предници отъ орждията буквално изгорѣха, една ракла бѣ разбита, а въ това време неприятелските пехотни вериги сѣ вече на петдесетъ метра предъ батареята. И въпрѣки този невъобразимъ адъ, ранениятъ батареенъ командиръ продължава все така храбро да се сражава. Орждията вече стрелятъ съ мѣрникъ нѣла и шрапнелитѣ се пукатъ на картечно действие. Всички, които можаха да видятъ този нечуванъ и безпримѣренъ хероизмъ на почти разбитата вече батарея, тръпнѣха отъ възлание и мислено се прекланяха предъ великия подвигъ. Сѣщо като моряцитѣ на разрушенъ корабъ, срѣдъ бурно море, желѣзнитѣ артилеристи продължаваха до последни сили и до последни снаряди неравната борба и преди да помислятъ за себе си, за собственото си спасение, тѣ чрезъ своето самопожертвование се мѣчеха да спасятъ другитѣ, да улеснятъ наложителното отстъпление на нашата пехота...

Следъ такива епични боеве, нашитѣ уморени и изтощени войници бѣха принудени да се оттеглятъ на Битолския фронтъ предъ единъ противникъ, който имаше голямо количествено надмощие въ войници и въ орждия.

Тогава именно се наложи смѣната на командувачия първата армия. Въ такъвъ трагиченъ моментъ и при такава страшна и мъчно поправима обстановка дойде генералъ Гешовъ, за да заеме своя високъ постъ. И въпрѣки това той се зае съ присѣщата му енергия да подобри положението, да закрепи фронта и да не позволи на именития французки маршалъ Жофрѣ да осъществи своя грандиозенъ планъ. Когато генералъ Гешовъ застана начело на първа отдѣлна армия, този планъ бѣ вече въ действие. България трѣбваше да бѣде обхваната като съ здрави клещи отъ северъ отъ ромѣни и руси и отъ югъ отъ англичани, французи, сѣрби, руси и чернокожи. И генералъ Гешовъ дойде тъкмо когато нашата армия вече изнемогваше при Битоля подъ страшнитѣ удари на враговетѣ.

На другия денъ, следъ пристигането си, тъкмо когато генералъ Гешовъ напусна работния си кабинетъ слизаше по стълбитѣ, за да отиде на обѣдъ въ градината, гдето се намираше столовата на щаба, неочаквано се появиха цѣла дузина неприятелски аероплани, които веднага почнаха да хвърлятъ бомби. Това бѣ армията неприятелски поздравъ къмъ генералъ Гешовъ отъ страна на французитѣ, които вече добре го познаваха отъ поражението си на Голашъ. Въ този моментъ генералъ Гешовъ бѣ вече слѣзалъ долу въ коридора и само се намери да отвори вратата за градината една бомбитѣ падна тамъ и експлодира до самата врата съ оглушителенъ трѣсъкъ. Явно бѣ, че аеропланитѣ бѣха самия щабъ на армията. Отъ силното сътресение, причинено отъ експлодиралата бомба всички прозорци на зданието се изпочупиха. Нѣколко секунди по-късно, ако бѣ паднала тази бомба, генералъ Гешовъ бѣше да стане жертва, заедно съ цѣлия си щабъ, който въ това време вървѣше следъ него.

Аероплани летѣха всѣки денъ надъ Битоля и постоянно хвърляха бомби, като целѣха най-вече зданието, гдето се помѣщаваше щаба на армията. Орждия и артешници отъ всички околни висоти стреляха по неприятелскитѣ аероплани, но тѣ въпреки това хвърляха бомби, които експлодираха въ различни части на града съ страшни трѣсъци. Градътъ Битоля се превърна въ сѣщинско бойно поле и срѣдъ тази пламтяща атмосфера, срѣдъ отчаянитѣ писъци на ранени и умираещи жени, деца и старци, генералъ Гешовъ продължаваше да работи съ едно олимпийско спокойствие. Подъ неговото ръководство започна трѣскава дейность за организиране на новитѣ позиции и за спиране настѣпването на дръзкия противникъ. Цѣлиятъ си щабъ генералъ Гешовъ разпрѣсна по позициитѣ на работа, като на всѣки офицеръ даде подробни упътвания какво трѣбва да извърши.

Главнитѣ удари на многобройната разнокалибрена неприятелска артилерия и на пехотнитѣ части бѣха отправени срещу осма пехотна Тунджанска дивизия, която подъ мощния натискъ на превъзходящия противникъ се намираше вече въ отстъпление. Само за два-три дни генералъ Гешовъ се запозна въ щаба на армията

съ положението и веднага замина напредъ, къмъ позициитѣ, за да се ориентира още по-добре и на самото мѣсто, а главно — лично да се осведоми за дисциплината и духа на войскитѣ. Генералъ Гешовъ намѣри полковетѣ отъ осма дивизия крайно изнурени и разстроени отъ непрекъснатата едномесечна тежка борба срещу единъ противникъ, който бѣ вземалъ инициативата въ ржцетѣ си и имаше надмощие въ всѣко отношение. За опитния генералъ бѣ крайно необходимо още въ първия моментъ да хване пулса на войскитѣ, пъкъ освенъ туй и тѣ да почувствуватъ осезателно неговата здрава ржка. И затова той отправи строга заповѣдъ до началстващитѣ лица, да не отстъпватъ нито крачка назадъ безъ негова писмена заповѣдъ. Въ сжщото време направи и разпореждане частитѣ отъ армията да се устроятъ, да заематъ линията Песодеръ — Чичево — Арменохоръ и тамъ здраво да се укрепятъ. Тия разпореждания генералъ Гешовъ направи съ едно удивително спокойствие.

Ето първата писмена заповѣдъ издадена отъ генералъ Гешовъ въ Битоля:

„I. Отъ донесенията за силата и състава на неприятелскитѣ части, действащи предъ фронта на нашитѣ войски, се вижда отъ досегашнитѣ действия, че въ тия донесения извънредно се преувеличава силата и състава на забелязанитѣ неприятелски части отъ преднитѣ наши разузнавателни органи или наблюдатели и безъ да се провѣрватъ тѣ веднага и на мѣстото отъ съответнитѣ началстващи лица се предаватъ въ щабоветѣ на по-горнитѣ инстанции сжщо тѣй невѣрни и преувеличени и въ такъвъ видъ стигатъ и въ щаба на армията. Така напримѣръ, отъ единъ подучасткъ на една отъ дивизиитѣ се донасяше, че срещу него отъ планината се спущали около шестъ неприятелски колони отъ около полкъ всѣка една и то на теренъ невъзможенъ за движение на такава маса. Тази маса неприятелски войски и досега следъ седемъ дни не е проявила своитѣ действия. Тия полкове въ последствие се указваха роти“.

„Подобни невѣрни сведения не само, че могатъ да станатъ причина за неправилно вземане решения въ

Щабоветъ, но и влияятъ зле върху духа на войскитѣ и началниците имъ.

„Заповѣдвамъ на началниците на дивизиитѣ и на штабнитѣ бригади да взематъ строги мѣрки, щото за въ бъдеще всички донесения за забелязаниа неприятель да бъдатъ провѣрвани на мѣстото отъ офицери на най-близкитѣ наши части. Щабоветъ на дивизиитѣ и на бригадитѣ, ако се усъмнятъ въ вѣрността на тия донесения да ги провѣрватъ и въ донесенията си да отбелязватъ отъ кого сж забелязани и отъ гдѣ сж наблюдавани, въ колко часа е било наблюдението и всички други данни, отъ които може да се вади ясно заключение за силата, състава, положението и мѣстонахождението въ даденъ часъ и посоката на движението на забелязанитѣ неприятелски части.

„За невѣрни, непълни и неточни сведения ще постановимъ не само като пасивъ въ деятельностьта на всѣхъ щабоъ или началникъ, които ги представляватъ, но тѣ ще бъдатъ подведени и подъ углавна отговорностъ по ст. 209 отъ военно-наказателния законъ. Тази ми заповѣдь да бжде веднага съобщена на всички офицери и въплънена и на всички началствуващи долни чинове и разузнавателни части.

„II. Отъ досегашнитѣ алармистични донесения на нѣкои началници на части отъ армията, вадя заключението, че тѣ неправилно сж информирани за наличния военъ съставъ на действащитѣ срещу тѣхъ неприятелски части“.

„За да не се заблуждаватъ частитѣ за силитѣ и състава на неприятеля, действащъ срещу армията, за въ бъдеще щаба на армията да издава ежедневно бюлетенъ за частитѣ, който да имъ се предава телеграфически, а дивизиитѣ да го препечатватъ и веднага да го изпращатъ по частитѣ въ повече екземпляри.

„По-долнитѣ началници — полкови, дружинни, ротни и прочее, съ всички срѣдства да поддържатъ духа и самоувереността въ силата и мощта на нашитѣ части, като имъ се съобщава истинското положение на противника, отъ досегашнитѣ действия на който се вижда неговата слабостъ, малочисленостъ и отпадналъ духъ и ако той е ималъ нейде успѣхи досега, то тѣ се дължатъ не на неговитѣ сили, а на нашата безпечностъ и неуме-

ние да използваме силата на това хубаво оръжие пушката и картечницата, което имаме и на некадърността на нѣкои началници да държатъ и пазятъ частитѣ си въ боя, които началници отдавна трѣбваше да получатъ заслуженото.

„Тази ми заповѣдъ да се обяви въ заповѣдитѣ на всички части и се има за сведение и изпълнение.“

Очевидно съ тази заповѣдъ генералъ Димитъръ Гешовъ целѣше преди всичко да повдигне самочувствието и да закрепѣ вѣрата. Но той даваше да се разбере, че не би се поколебалъ да постави всѣки малодушникъ на мѣстото му.

Презъ най-критическия дни, генералъ Гешовъ нито е донасялъ въ главната квартира, че положението е извънредно опасно, каквото бѣше въ сѣщностъ, нито пъкъ е искалъ да му се изпратятъ прѣсни войсковѣ части. Той бѣ не само твърдо решенъ, но и дълбоко убеденъ, че само съ частитѣ, които имаше на разположение ще успѣе да организира една здрава отбрана на Битолския фронтъ и ще спре стремителното настѣпление на противника. Главната квартира, обаче, като знаеше отъ по-рано, че положението на този фронтъ е твърде критическо, изпрати на генералъ Гешовъ въ помощъ нѣколко пехотни полка.

Въ продължение на десетъ денонощия, презъ които едвали почиваше по два часа на денонощие, генералъ Гешовъ постоянно и неуморно стоеше предъ телефона, слушаше доклади, даваше своитѣ спасителни заповѣди и съ голѣмо внимание следѣше подробноститѣ въ развитието на гигантската борба. Той непрестанно поощряваше, насърдчаваше и подбуждаше подчиненитѣ си къмъ неуморна дейность и въ кратко време не само сполучи да заздравѣ положението и да отбие тридневнитѣ генерални атаки на противника, но на нѣкои участъци отъ позициитѣ дори предприе и контра-атаки, чрезъ които нанесе тежки загуби на французи и сърби.

Само въ нѣколко дни опитниятъ генералъ Гешовъ напълно успѣ да затвърди положението по цѣлия Битолски фронтъ. Дори и на най-важниятъ върхъ Каймакчаланъ, гдето положението бѣ съвсемъ безнадеждно и тамъ той сполучи да затвърди фронта само съ слабѣтѣ

поддръжки, които пристигаха. А къмъ двадесетъ и петъ септемврий генералъ Гешовъ вече замисли самъ да на-
нася удари. И той заповѣда да се предприеме контра-
атака на върха Каймакчаланъ. По този начинъ на сър-
битъ бѣ нанесенъ неочаквано толкова съкрушителенъ
ударъ, че дълго тѣ не можеха да се опомнятъ. А заедно
съ това даде се възможностъ да се заздравятъ още по-
добре нашитѣ позиции на Каймакчаланъ.

Поради чисто технически и политически причини,
въ края на септемврий, щабътъ на първа армия, начело
съ генералъ Гешовъ бѣ премѣстенъ да командува Вар-
дарския участъкъ, а Битолския — се предаде на XI гер-
манска армия.

Генералъ Гешовъ напусна Битолския фронтъ съ
честь и съ спокойна съвѣсть, че доблестно е изпълнилъ
своя войнишки дългъ и напълно е заздравилъ положение-
нието.

ТАМЪ, ГДЕТО ВАРДАРА ТЪЖНО ПЪЕ

Съгласно една телеграма на главнокомандувашия
отъ двадесетъ и шести септемврий 1916 година въ съ-
щия день бѣ определено да се извърши смѣната между
командуването на единадесета и първа армии. Тогава
генералъ фонъ Винклеръ съ щаба си пое командува-
нето на войскитѣ отъ Битолския фронтъ, а генералъ
Гешовъ бѣ натоваренъ да командува войскитѣ отъ Вар-
дарския фронтъ.

По онова време войскитѣ отъ Вардарския уча-
стъкъ, които минаха подъ командата на първа армия,
начело съ генералъ Димитъръ Гешовъ, заемаха пози-
циитѣ отъ планинския масивъ Мала-Рупа и Джема по
дѣсния брѣгъ на Вардара, гдето се свързваха съ лѣвия
флангъ на войскитѣ отъ единадесета армия и следваха
по югоизточнитѣ хребети на Марианската планина, пре-
сичаха южно отъ Гевгели Вардара и оттамъ поемаха
презъ високоиздигащия се връхъ Дубъ, прехвърляха
Кала-тепе и стигаха до югозападния брѣгъ на Дойран-
ското езеро. Оттамъ позицията следваше по единъ отъ
южнитѣ склонове на Бѣласица, който се спуска отъ
Висока-Чука и достига до самия връхъ, където пъкъ се
свързва съ втора армия. По права линия общата дъл-

жина на позицията на първа отдѣлна армия бѣ около петдесетъ и седемъ километра, а отбранителната линия се равняваше на деветдесетъ и осемъ километра. Най-важниятъ пунктъ отъ позицията на Вардарския участъкъ бѣше върхътъ Дубъ, който господствуваше и командуваше цѣлия Дойрански фронтъ.

Когато щаба на армията пристигна на Вардарския фронтъ и се настани въ оставенитѣ и направени отъ германцитѣ бараки въ Дедели, генералъ Гешовъ трѣбваше да заеме стаята на германския генералъ фонъ Винклеръ, който съ щаба си вече бѣ заминалъ за Битолския фронтъ. Стаята бѣ голѣма съ широко и удобно легло и се намираше въ най-хубавата барака. Но генералъ Гешовъ се стѣснява да легне на удобното легло. Началникътъ на щаба го съветва да се съгласи, тъй като всичко това не е пригответено по негова поръчка, а е наследство, оставено отъ германцитѣ . . .

— Но какъ така, нали сме на война! . . . Не, не! Махнете тѣзи пружини и нека ми се постави походното легло! . .

Тѣй започна тоя спартанецъ по духъ своята служба и на фронта Вардаръ—Дойранъ.

Първа отдѣлна армия се състоеше отъ пета пехотна Дунавска дивизия, девета пехотна Плѣвенска дивизия и отъ една бригада отъ единадесета Македонска дивизия.

И на Вардарския участъкъ, както винаги и на всѣкъде, генералъ Гешовъ се отдаде усърдно и всецѣло на работа. И тукъ той често обикаляше познатитѣ му вече отъ по-рано позиции, понеже, както вече споменахме, тѣ твърде сполучливо бѣха избрани още въ началото на войната отъ самия него, когато бѣ началникъ на втора пехотна Тракийска дивизия. Генералъ Гешовъ познаваше тукъ отлично всѣки хълмъ, всѣка долчинка. Той подробно знаеше срещу всѣка наша позиция съ какви сили разполага противникътъ и най-внимателно следѣше всѣко негово движение. Поради това генералъ Гешовъ предварително умѣеше да долавя всѣко скрито намѣрение на врага и винаги бѣ готовъ да посрещне неговитѣ удари. Освенъ туй проникателниятъ генералъ отлично познаваше качества на офицеритѣ и войницитѣ отъ своята армия. Отбраната на позициитѣ отъ

този участък, както видяхме, по-рано бѣ организирана отъ самия генералъ Гешовъ по единъ съвършенъ начинъ. Презъ време на предприетитъ голѣми априлски и майски неприятелски атаки съ цель да пробиятъ нашия фронтъ и да завладѣятъ главната ни позиция, генералъ Гешовъ по цѣли нощи не мигна. Съ напрегнато внимание той следѣше гигантската борба между българи и англичани и постоянно даваше своитѣ ценни упѣтвания.

На пети мартъ 1917 година, когато генералъ Гешовъ бѣ вече командуващъ първа отдѣлна армия, види се не сж му били достатѣчни неговитѣ непрестанни грижи на фронта, та е трѣбвало да го занимаватъ и съ чисто домашни недоразумения и спорове. Но и тукъ съ своето благородно сърдце той се опитва да бѣде обективенъ и справедливъ и да примири скаранитѣ. И той пише на жена си:

... „Отъ обясненията на всички, а така сжщо и отъ това що чувахъ отъ тебе и отъ О., дойдохъ до непоколебимото убеждение, че и отъ дветѣ страни има голѣми недоразумения, и безъ особени причини, които биха заслужавали внимание, вие зле сте се настроили едни срещу други, а при нервирането си, въображението на всички е допустнало, че противната страна е съ умисль срещу другата . . . И това въображение е било твърде голѣмо . . . Разбира се, всички тия спорове произлѣзли при раздражено състояние сж създали това настроение, което сжществува сега. Настроението ни и противъ . . . Н. и В. и отъ твоя и отъ моя страна е много лошо, но повече вследствие на въображението, отколкото отъ действителни факти . . . Като по-стара сестра прости имъ. На момитѣ съ добро повече ще се повлияе, отколкото съ презрение и умраза . . . Ще ми бѣже най-приятно, ако чуя въ скоро време, че тѣзи ви недоразумения сж изчезнали“ . . .

Генералъ Гешовъ винаги е полагалъ голѣми грижи за войницитѣ си. Случаитѣ въ това отношение сж безбройни. Следниятъ случай е твърде характеренъ въ това отношение.

До групата армии фонъ Бюловъ въ Скопие, генералъ Гешовъ бѣ отпратилъ следния рапортъ:

„Отъ инспекцията, която направихъ на петнадесети

мартъ на позицията Дубъ — участъка на 33 Свищовски полкъ, както и на самия полкъ, намѣрихъ:

„I. Че този важенъ участъкъ въ района на армията, за да се доведе до осъвършенствуване споредъ новитѣ изисквания и да се устроятъ и довършатъ по него поне вторитѣ линии окопи, каквито ги нѣма още, по липса на достатъчно работници, се изисква време, а най-важното — много работни ръце.

„II. 33. полкъ, който отъ идването си тукъ непрекъснато брани и работи по тоя участъкъ и който бѣ изпратенъ въ твърде намаленъ съставъ и само съ тритѣ си дружини, следъ като изнесе най-тежкитѣ борби на Битолския фронтъ, сега представлява отъ себе си сѣнка . . . Макаръ и да не е изгубилъ още борческия си духъ, обаче, ротитѣ му броятъ не повече отъ 130—140 войници физически отслабнали и изтощени отъ постояннитѣ сражения, отъ бдителностъ по позициитѣ, отъ почти денонощната работа и борба, тъй като повечето нощемъ се работи. Този полкъ отъ идването си досега въ продължение на четири месеца, не е виждалъ почивка, понеже и тритѣ му дружини сж на бойната линия. Придадената временно една дружина отъ седемнадесети полкъ къмъ тоя участъкъ, отъ единъ месецъ работи само ноще на Дубъ . . .

„Ако се насили 33. полкъ въ работа и не се смѣни, за да му се даде известна почивка, то този храбъръ полкъ ще бжде изтощенъ окончателно и въ предстоящитѣ решителни борби, той не ще може да прояви нужднитѣ усилия. Тоя полкъ има морално право на една почивка и поощаждане на силитѣ му. За това моля настоятелно . . . (и като иска да се изпратятъ други части, продължава):

„Въ противенъ случай азъ се поставямъ въ невъзможность да поема моралната отговорность за сигурната отбрана на тоя важенъ участъкъ“ . . .

Да свалимъ шапка предъ този достоенъ български генералъ! Неговата откровеностъ и прямота предъ нищо не се спираше. Той не познаваше какво значи сервилность и затова никога не си е служилъ съ нея. И не напраздно офицеритѣ и войницитѣ отъ неговата армия имаха безгранично довѣрие у своя войсководецъ и ко-

гато говорѣха за него произнасяха съ любовъ: „Дѣдо Гешовъ“!

Генералъ Гешовъ покрай другата си служебна работа, когато се предполагаше, че въ състава на неприятелскитѣ войски е станало нѣкакво размѣстване или раздвижване, за да узнае истината и за да има положителни данни за станалото, той лично даваше най-подробни инструкции на дивизионнитѣ си началници по какъвъ начинъ да наредятъ произвеждане на патрулни нападения за залавяне на пленници. И винаги предприетитѣ патрулни нападения, извършени точно по нарежданията на генералъ Гешовъ сѣ имали отлични резултати.

Колкото генералъ Гешовъ е благъ и добъръ спрямо всички офицери и войници, които добросъвѣстно изпълняватъ службата си, толкова той бива строгъ и неумолимъ спрямо ония, които не сѣ изправни. И отъ неговото бдително око нищо не може да се скрие. Ето единъ случай.

Генералъ Гешовъ саморъчно пише на осми априлъ 1917 година до командира на 39 пехотенъ Солунски полкъ, припаденъ къмъ първа армия:

„Вчера срещнахъ нѣкои роти или части отъ роти на повѣрения ви полкъ, движещи се отъ гарата Дедели къмъ мѣстото на бивацитѣ имъ.“ . . .

И отъ тази среща отъ неговото зорко око не се изплъзна нищо. Направило му впечатление, че ротитѣ сѣ останали съ твърде малкъ съставъ, а въ сѣщото време забелязалъ, че въ обозитѣ и нестроевитѣ команди има твърде голѣми групи здрави войници. И той предписва строго:

„Заповѣдвамъ ви, господинъ подполковникъ, да вземете незабавни и най-енергични мѣрки, щото въ най-скоро време да се привлече въ строя всичко годно за носене на оружие и да се засили слабия съставъ на ротитѣ“.

А вѣренъ на своя принципъ, че никога не е достатъчно само да се даде една заповѣдъ, а потребно е тя да бѣде проведена и изпълнена, той не забравя да предупреди, че лично ще провѣри за изпълнението на тази заповѣдъ и заключава:

„При това, предупреждавамъ, че ако при близка

провърка и прегледъ, които ще направя на полка, забележа голъми и незаконни разходи на строеви войници, ще подвеждамъ подъ отговорностъ виновнитъ началници" . . .

Презъ априлъ 1917 година е билъ повдигнатъ въпросъ: нашитъ позиции върху височинитъ: „Нерѣзовъ“, „Князь Кирилъ“, „Князь Борисъ“ и „генералъ Жековъ“ дали трѣбва да се считатъ като предни позиции или като предни пунктове на главната позиция. Германцитъ ги наричали предни пунктове, а ние — предни позиции. Явявалъ се въпроса, ако сѣ само предни пунктове, то тогава не трѣбва да се заематъ съ голъми сили. Ако пъкъ тѣ трѣбва да изиграятъ ролята на предна линия отъ главната позиция и се защитаватъ отъ значителни пехотни части, то рискувано би било, защитницитъ имъ да бѣдатъ пленени или избити, тъй като истинската главна позиция отстои на значително разстояние назадъ. Самиятъ генералъ Гешовъ отнася въпроса до щаба на група армии — генералъ фонъ Бюловъ въ Скопие. Докладътъ е билъ написанъ саморѣчно отъ генералъ Гешовъ, както изобщо всички важни доклади и заповѣди генералъ Гешовъ винаги си е писалъ самъ и всѣкога не само е изказвалъ ясно, смѣло и категорично своето мнение, но и решително е поемалъ всички отговорности за своитъ действия.

„За да могатъ да се държатъ градоветъ Дойранъ и Гевгели — пише генералъ Гешовъ — въ наши рѣце, нѣщо което е било наложено отъ политически причини, били сѣ построени така нареченитъ предни позиции, които значително сѣ отдалечени отъ главнитъ позиции. Ако ли е необходимо тия позиции безусловно да се държатъ, то борбата ще трѣбва изключително да се пренесе върху тѣхъ. Тогава тѣ ще играятъ ролята на първа линия отъ главната позиция, за каквато тѣ не сѣ пригодени, нито пъкъ тактическото имъ положение ги прави годни за тази цель“ . . .

И по-нататкъ генералъ Гешовъ иска да узнае какво е компетентното мнение по този въпросъ на щаба на групата армии.

Оттамъ съ подписа на генералъ фонъ Бюловъ се получава отговоръ, който макаръ и да е твърде обширенъ не дава окончателно разрешение на въпроса и

като избѣгва да поеме отговорностъ въ заключение казва:

„Нека щабътъ на първа армия възъ основа на тактическитѣ условия самъ реши въпроса относно поменатитѣ позиции“ . . .

И генералъ Гешовъ следъ това нарежда каквото трѣбва, така както той разбира, като при туй поема всичката отговорностъ върху себе си. И не сбърка. Последвалитѣ епически боеве разиграли се върху тия позиции напълно доказаха основателността на неговитѣ нареждания.

И наистина, това се потвърди при голѣмитѣ боеве презъ априлъ 1917 година. Върху тия боеве заслужава поне за малко да спремъ вниманието на читателя.

На двадесетъ и четвърти априлъ къмъ деветъ и половина часа вечерята, безъ всѣкакъвъ артилерийски огънь противникътъ настѣпи и бѣха забелязани множество вражески вериги между Дойранското езеро и заставата Крестали, а задъ тѣзи вериги се движеха голѣми маси неприятелска пехота. Благодарение на престѣчената мѣстностъ, на голѣмитѣ разрушения отъ четиридневната бомбардировка, голѣмата тъмнина, широкия фронтъ и масовото настѣпление, противникътъ успѣва да проникне въ нѣкои мѣста отъ нашата предна позиция. Падна височината „Нерѣзовъ“, а следъ това заставитѣ „Пипинерата“ и „Пловдивъ“, но нашитѣ херои смѣло се понасятъ съ стихийенъ устремъ въ контра-атака, смятатъ противника и отново си заематъ позициитѣ. Къмъ единадесетъ часа презъ нощта противникътъ отново атакува по цѣлия фронтъ, но повторно контра-атакуванъ, той не постигна никакви резултати. Врагътъ предприема трета още по-енергична атака и сполучва да се задържи на югоизточнитѣ склонове на „Борисъ“ отъ предната ни позиция и на дѣсния флангъ на „Пазарджикъ“ и да заеме „Пипинерата“, „Канарата“, „Пловдивъ“ и Долджелийската застава.

Презъ това време генералъ Гешовъ, безъ да мигне, е на поста си и внимателно следи гигантската борба.

Предприе се нова атака отъ дружини на 33 и 34 полкове. Тази контра-атака продължава дълго време. Чакъ на другия день къмъ четири часа на присѣмване 34 полкъ сполучва да заеме обратно цѣлата си предна

позиция. 33 полкъ, обаче, не успява да стори това и охраняващите части се отдръпват на първата линия от главната позиция. Като се разсъмва противникът пакъ успява да се покатери върху „Борисъ“, но Троянци съ ура и огънь окончателно завладяват височината. Неприятелът се опитва следъ това да атакува нашите позиции на граниченъ камъкъ 51, но и тамъ бива отбитъ.

На следния день къмъ единадесетъ часа презъ нощта, следъ нова нощна артилерийска подготовка, противникътъ атакува „Борисъ“, но посрещнатъ съ на-времененъ преграденъ, бомбохвъргаченъ, миненъ и пушеченъ огънь бива принуденъ да отстъпи съ голъми жертви. И тъй, въпрѣки грамадните сили на врага, състоящи се отъ части на три негови дивизии, въпрѣки усиления му осемъ дневенъ артилерийски огънь и все-странната му подготовка, въпрѣки предварителните упражнения на пехотата му върху начина за извършване на атаката, грижливото запознаване на началстващите лица съ мѣстността, снабдяването имъ съ точни и подробни скици на района, въ който трѣбваше да действуватъ, въпрѣки всичко това, противникътъ съ цената на грамадни загуби въ хора и материали навсѣкжде бѣ отбитъ.

Отъ заловените пленници се узна, че англичаните имали намѣрение да завладѣятъ нашата главна позиция Дубъ—Кала-тепе, като първиятъ обектъ е билъ завладяването и затвърдяването на нашата предна Дойранска позиция и заставите при Дубъ. Неприятелътъ атакува всичко съ шесть бригади, отъ които непосредствено участие сж взели шестнадесетъ дружини, а останалите осемъ дружини били въ поддръжка.

Презъ тия знаменити боеве главния си ударъ англичаните бѣха насочили както видѣхме въ участъка на позициите „Князь Борисъ“, „Пазарджикъ“ и „Пипинерата“, доловетъ предъ които бѣха пълни съ английски трупове.

За времето отъ двадесети до двадесетъ и шести априлъ неприятелската артилерия изстреля не по-малко отъ триста хиляди снаряди отъ различенъ калибъръ, а нашата артилерия само около четиридесетъ и четири

хиляди снаряди! Въ тия боеве паднаха повече отъ хиляда и шестотинъ убити англичани.

И тъй, първиятъ решителенъ и енергиченъ опитъ на генералъ Сарай на Дойранския фронтъ се провали катастрофално благодарение легендарнитъ подвизи на храбритъ Троянци и Свищовци и на тѣхнитъ отлични началници, начело съ незамѣнния генералъ Димитъръ Гешовъ.

Следъ това поражение противникътъ отново презъ май сжщата 1917 година се опита, като разшири дейността си не само срещу Дойранъ, но и срещу фронта на пета пехотна Дунавска дивизия. И при този опитъ врагътъ претърпѣ пѣленъ неуспѣхъ.

И наистина, презъ май сжщата година въ единъ отъ бюлетинитъ на действащата армия за боеветъ на южния фронтъ се казваше:

... „Най-много се отличиха храбритъ 33 и 34 полкове“ . . .

А тия полкове, както е известно влизаха въ състава на първа армия, командувана отъ генералъ Гешовъ. И тия храбърци се сражаваха точно върху сжщитъ позиции, които въ началото на войната, както видѣхме, бѣха избрани отъ сжщия генералъ Гешовъ въ битността му началникъ на втора пехотна Тракийска дивизия.

Още отъ двадесетъ и първи априлъ 1917 година, както вече изтъкнахме, артилерийскиятъ барабаненъ огънь на англичанитъ по нашитъ Дойрански позиции не бѣ преставалъ, а на седми и осми май този огънь се разрази до размѣри, които надминаваха всѣко въображение. На осми май следъ обѣдъ барабанныятъ огънь на англичанитъ бѣше вече направилъ голѣми разрушения. Нашитъ войници бѣха на шрекъ и очакваха, че противникътъ ще атакува и бѣха готови да посрещнатъ атаката. И наистина, англичанитъ едновременно настѣпиха срещу 34 Троянски и 33 Свищовски полкове. Атакитъ срещу Свищовци бѣха скоро отбити. Само предъ Кресталийската застава противникътъ се спрѣ на 300—400 крачки и се опита да се окопае, но нашиятъ огънь не му позволи дори и това.

Развитието на боя показваше, че англичанитъ имаха за целъ на всѣка цена да завладѣятъ висотата „Кала-

тепе“, една отъ главнитѣ ни и най-важна позиция при Дойранъ и заради това още на осми май неприятелскиятъ артилерийски огънь продължи нѣколко часа непрекъснато, а къмъ петъ часа после обѣдъ се превърна въ ураганенъ и то изключително съ тежки снаряди и мини. Къмъ седемъ часа огънятъ внезапно отихна, за да продължи следъ единъ часъ съ още по-страшна сила.

Къмъ деветъ часа вечерята отъ позицията „Князь Борисъ“ Троянци подадоха ракетни сигнали за преграденъ огънь. По-късно по окопитѣ на „Клечовъ“ се забеляза усилено движение въ редовѣтѣ на противника, а барабанныятъ огънь въ това време достигна крайни предѣли и се превърна въ неспирна стихия отъ хиляди чудовищни грѣмотевици и взривове, които бѣсно люлѣяха цѣлата предна позиция на Троянци.

Следъ петъ минути се подадоха ракетни цвѣтни сигнали отъ „Нерѣзовъ“. А две минути по-късно свѣтнаха сѣщо такива сигнали и отъ цѣлата предна позиция. Тогава нашитѣ артилериисти спуснаха гѣста огнена завеса предъ застрашенитѣ участъци, кѣдето още продължаваха да свѣткатъ високо тревожнитѣ сигнали.

Всички началници отъ бригадния до последния отдѣлъоненъ командиръ бѣха увлѣчени до самозабрава въ своята важна и сѣдбоносна работа. Безъ сънь, безъ почивка, гладни, тѣ тичатъ отъ едно мѣсто на друго, за да бѣдатъ всѣкога на време тамъ, кѣдето върховния дългъ къмъ Родината ги зове и кѣдето най-много имаше нужда отъ тѣхъ.

Разноцвѣтнитѣ ракети отъ преднитѣ позиции се издигаха още по-тревожно едни следъ други и угасваха, както гаснѣше тамъ, въ сѣщинския адъ, живота на най-храбитѣ. Наши и английски ракети се преплитаха въ небесата, а долу на земята българи и англичани вече смъртоносно кръстосваха своитѣ ножове. Проекторитѣ и тѣ съ трепетни свѣтли струи обливаха цѣлата околностъ. Южната частъ на Дойранското езеро феерично пламтѣше. Огненитѣ свѣткавици на снаряди, ракети, проектори, мини и бомби се сливаха и отражаваха въ езерото. А то горѣше каточе бѣ запаленъ грамаденъ резервуаръ съ бензинъ. Всички хълмове, долини, скали и гѣнки гърмятъ и горятъ въ единъ фантастиченъ пожаръ. Гигантски стени отъ огънь и смъртоносно же-

лѣзо се издигаха отпредъ и отзадъ на дветѣ враждебни огнени линии. Самитѣ бойни линии и тѣ непрекъснато пламтѣха, заливани разточително съ желѣзна лава. Разрушителната фурия на войната изпълваше цѣлата околностъ съ ужасъ и смъртъ и срѣдъ този адъ, презъ случайни мигновени паузи се долавяха отчаянитѣ болезнени стонове на победени и грѣмкитѣ възторжени викове на победителитѣ.

Умѣло рѣководена отъ неуморния и енергиченъ полковникъ Каблешковъ, който съ удивително безстрашие се катерѣше отъ скала на скала, нашата артилерия блѣскаво изпълни своята велика и решителна за изхода на боя задача. Тя по единъ идеаленъ начинъ съгласува своитѣ действия съ действията на пехотата. Едновременно нашата артилерия поразяваше навсѣкжде кждето врагътъ се покажеше. А развихренитѣ като хала храбри пехотинци довѣршваха дѣлото на артилериститѣ.

Къмъ десетъ и половина часа вечерята противникътъ бѣ отбитъ навсѣкжде, но следъ малко неговата артилерия отново започна барабаненъ огънь по нашитѣ позиции и отново се подадоха сигнални ракети. И наистина, скоро той предприе още по-свирепи атаки. Сега англичанитѣ успѣха да проникнатъ къмъ „Князь Борисъ“ и „Князь Кирилъ“, но не за дълго. Незабавно контра-атакувани тѣ бѣха отблъснати. И въпрѣки това английскитѣ свирепи атаки упорито следваха една подиръ друга като бѣсни морски вълни. Противникътъ сполучва да заеме лѣвия флангъ на позицията „Нерѣзовъ“ и дѣсния флангъ на „Князь Кирилъ“, но и отъ дветѣ тия мѣста съ жестоки рѣжкопашни боеве бива пакъ отблъснати. Въпрѣки грамаднитѣ си загуби, англичанитѣ не се отчайватъ, тѣ искатъ на всѣка цена да се покажатъ достойни съперници на храбритѣ Троянци и отново заематъ една частъ отъ позицията „Князь Борисъ“, но повторно контра-атакувани съ рѣжкопашни боеве бѣха разбити и прогонени.

Презъ тази кървава нощъ, англичанитѣ шестъ пѣти сполучваха да проникнатъ въ нѣкои отъ нашитѣ предни окопи, но съ артилерийски огънь, съ мини, съ бомби, съ рѣжкопашни кръвопролитни боеве и главно съ ненадминатата решителностъ и дивното себеотрицание на Троянци, тѣ биваха отблъсвани и разбивани като оставаха на полесражението множество трупове.

Около петъ английски бригади, една отъ които чисто шотландска, се сражаваха почти само срещу 34. Троянски полкъ. Първоначално на предната наша позиция войниците ни бѣха толкова малко, че срещу една наша рота действаха по нѣколко английски дружини. По разказитѣ на пленници, 77 Шотландска бригада отъ 26 английска дивизия, която се е ползувала съ най-добро бойно име и отъ която една дружина е взимала участие на други фронтове и се славѣла съ голѣми бойни успѣхи, тукъ същата дружина първа е била хвърлена въ атака срещу Троянци. Върху нея англичанитѣ възлагали най-голѣми надежди. Но и тя бѣ разбита.

И тъй, срещу нашитѣ храбри Троянци и срещу избранитѣ отъ генералъ Гешовъ позиции около двадесетъ английски дружини, следъ чудовищенъ барабаненъ огънь, многократно и съ нечувана яростъ настѣпваха въ нѣколко последователни вълни, всѣка една отъ които имаше по четири-петъ вериги. Но нашитѣ офицери и войници съ неотслабна енергия и съ върховно себепристрастие се хвърляха въ жестоката борба. При всѣка контра-атака офицеритѣ излизаха отъ галериитѣ, заставаха предъ войницитѣ и смѣло ги повеждаха. Ротни командири като излизаха отъ строя, биваха замѣствани отъ взводнитѣ командири, а имаше случаи, начело на войницитѣ да заставатъ доблестни подофицери, а даже и смѣли редници.

Седма рота води упоритъ бой за позицията „Князь Борисъ“, но въ най-критическия моментъ ротниятъ командиръ пада убитъ; падатъ убити и другитѣ началници; англичанитѣ енергично напиратъ и обхващатъ фланговетѣ на позицията. Нашитѣ бойци, останали безъ началници, се принудиха да се оттеглятъ отъ позицията. Въ този моментъ притичватъ се два взвода отъ осма рота на помощъ. Войницитѣ отъ седма рота, безъ да ги подканя нѣкой, веднага се присъединяватъ къмъ осма рота. И въ вихъра на борбата мърва се силуета на единъ поручикъ, който въоръженъ съ пушка и бомби застава предъ войницитѣ и ги повежда по окървавенитѣ склонове на „Князь Кирилъ“. Следъ продължителна и упорита борба херонитѣ приближаватъ изгубенитѣ окопи, но преди още да ги заематъ, храбриятъ поручикъ пада

тежко раненъ. Въ този моментъ фелдфебелътъ Илия Станевъ излиза смѣло предъ войниците и извиква:

— Момци, слушайте моята команда!

И Илия Станевъ повежда шепата херои, които съ ржкопашни боеве отново заематъ „Князь Кирилъ“ като минаватъ презъ стотини неприятелски трупове. Едновременно съ боеветъ за позицитъ на „Князь Кирилъ“ сжщо такива жестоки ржкопашни боеве се водиха по цѣлата бойна линия за всѣки връхъ, за всѣки окопъ.

Когато на девети май сутринята топлитъ животворни лъчи на майското слънце освѣтиха нашитъ предни позиции, всички, които отъ главнитъ позиции наблюдаваха къмъ преднитъ линии, изтръпнаха като видѣха въ преднитъ окопи да се движатъ войници съ английски каски. Какъ е възможно? Тревожно се питаше всѣки. Нима врагътъ отново е заелъ нашитъ позиции, защищавани презъ цѣлата нощъ съ толкова жертви и кръвъ? Ала скоро всѣки разбра заблуждението си. Указа се, че това сж действително английски каски, но наложени върху главитъ на нашитъ войници като трофеи. И наистина, храбритъ Троянци, които непобедими стоятъ въ окървавенитъ си окопи, за да запазятъ главитъ си отъ куршумитъ, бѣха си наложили английски каски . . .

Нашитъ войници въ европейската война нѣмаха каски, но затуй пъкъ щомъ нашата бедна държава не можеше да имъ ги достави, тѣ съумѣваха сами, безъ търгъ и безъ поемни условия, да си ги набавятъ направо отъ противника! . . .

Въ атакитъ си англичанитъ хвърляха и специални команди, наричани „чистачи на окопитъ“, въоржжени съ бомби и съ старовремски боздугани. Тия дървени орждия, прилични на гимнастически бухалки, въ долната си частъ бѣха по-дебели, заоблени и обковани съ голѣми гвоздеи. Съ такива дивашки оржжия си служеха войниците на културнитъ страни, за да избиватъ своитъ противници . . .

Като се убедиха, че сж безсилни да се борятъ съ българитъ по земята, англичанитъ пренесоха борбата въ небесата. Надъ Кала-тепе досадно забръмчаха неприятелски аероплани. Тѣ хвърляха бомби по главната ни позиция. Аеропланитъ хвърляха и хвърчащи листо-

ве, напечатани на български езикъ, въ които се казваше, че народътъ и войската въ София били възстанали противъ германцитъ и противъ правителството, че се намѣсили тамъ германски ескадрони, които изпотрепали нашия жени, деца и бащи!

„Вашитъ братя, които сж възстанали съ оружие — завършваше възванието — следватъ великия примѣръ на руския народъ“ . . .

Но нашитъ юнаци съ присмѣхъ посрещаха тия позиви и съвсемъ нѣмаха намѣрение да следватъ подобенъ „великъ примѣръ“ . . . Тѣ бѣха предоставили това на тѣхнитъ съюзници, на съюзницитъ на руситъ.

Загубитъ на англичанитъ презъ тази бурна и кървава нощъ бѣха грамадни. Цѣлата околностъ е била осѣяна съ неприятелски трупове. Само по нашитъ предни окопи и по теленитъ мрежи сж били наброени повече отъ две хиляди трупа. Вzeti сж били като трофеи картечници, повече отъ хиляда пушки и много други бойни припаси. По височината „Князь Борисъ“ е имало множество неприятелски трупове, заринати отъ нашитъ гранати. Заловени бѣха и пленници, повечето отъ които — шотландци. Тѣхнитъ голи окървавени колѣне и кжси фустанели възбуждаха голѣмо удивление срѣдъ нашитъ войници, които ги мислѣха за италианци.

Щомъ преставаха боеветъ генералъ Гешовъ незабавно напускаше щаба на армията, кждето държеше пулса на борбата и отиваше при частитъ, гдето раздаваше лично награди на хероитъ.

Генералъ Гешовъ не забравяше въ такива случаи да посети и раненитъ войници изъ болницитъ. Съ раненитъ той разговаряше сърдечно, утешаваше ги, а на ония, за които узнаваше, че сж извършили известни подвизи, награждаваше ги съ кръстове за храбростъ.

На петнадесети септемврий 1917 година се навърши една година отъ поемане командуването на първа армия отъ генералъ Гешовъ. По този случай въ негова честъ въ щаба на армията бѣ устроено едно скромно тържество. Тамъ присѣстваха представители отъ всички части на армията. На генералъ Гешовъ бѣха поднесени особени адреси отъ пета пехотна Дунавска и девета пехотна Плѣвенска дивизии. Поднесени му бѣха така сжщо и множество подаръци, майсторски из-

работени отъ войниците. Между тия подаръци имаше и отъ германскитѣ и българскитѣ авиатори.

Въ продължение близо на две години генералъ Гешовъ умѣло ръководи войскитѣ отъ първа армия при Дойранъ и при Вардара. Всѣки смѣлъ опитъ на англичани и французи да пробиятъ нашия фронтъ бѣ съкрушително сломяванъ отъ нашитѣ храбри войници. И не напраздно първа армия се гордѣе съ легендарнитѣ подвизи на Троянци, Свищовци, Плѣвенци, Доростолци и още други храбри полкове, които покриха орѣжието си съ безпримѣрна слава, призната още презъ самата война дори и отъ самитѣ наши противници.

За да се види, че това признание не е голословно, достатъчно е да цитираме тукъ извадки отъ статията на G. Ward Price публикувана въ голѣмия английски вестникъ „Таймсъ“ на 30 априлъ 1917 година, значи нѣколко дни следъ прочутитѣ априлски боеве. Кореспонденцията е изпратена на 25 априлъ 1917 година отъ Дойранския фронтъ, а това означава, че тя е написана въ време на голѣмитѣ априлски атаки на англичнитѣ срещу Дойранскитѣ позиции и преди кореспондента да е видѣлъ пълната българска победа.

„Нападението на българскитѣ позиции — започва дописката — по фронта на западния брѣгъ на Дойранското езеро на едно протежение отъ петъ километра последва миналата нощъ следъ мръкване. То почна следъ тридневна артилерийска подготовка и бѣ извършено съ голѣма храбростъ по една много неблагоприятна мѣстность. Би било преждевременно да се каже нѣщо повече, отколкото, че самото започване на тѣзи боеве означава вече единъ успѣхъ.

„Въ петъ и половина часа сутринята повече отъ 1500 метра отъ първата неприятелска окопна линия бѣха взети отъ нашитѣ войски, които напреднаха по западната частъ на сѣщата позиция и се окопаха на една широчина отъ 250 метра отъ другата страна на единъ хълмъ. Източно отъ това мѣсто на едно протежение повече отъ три километра отъ първоначалния български фронтъ, който достига до брѣга на Дойранското езеро на 500 метра южно отъ Дойранъ, при настѣпването на нощта сѣщо спечелихме почва, но не можахме да се задържимъ . . .

„За разбиране на труднитѣ условия, при които се извърши това настѣпление, трѣбва да си представимъ, че този Дойрански участъкъ отъ българския фронтъ, центърътъ отъ цѣлата балканска линия, е особено силно укрепенъ поради характера на самата мѣстностъ. Неприятелскитѣ позиции се състоятъ отъ три различни линии на 1.000 метра една отъ друга, като всѣка линия отъ тия стрѣмни склонове се намира по-високо отъ лежащата предъ нея и по тоя начинъ владѣе надъ сжщата. Но тѣзи височини, които трѣбва да завладѣемъ една следъ друга и отъ които височината 535, както и Grande Couronne сж най-важнитѣ, дължатъ своя опасенъ характеръ не само на тѣхната голѣмина и стрѣмностъ, но това което затруднява тѣй много тѣхното нападение, сж по-скоро лежащитѣ предъ тѣхъ малки хълмове, които образуватъ цѣлъ редъ отъ естествени укрепени пунктове.

„При разглеждането на една добра голѣма карта на мѣстността на този жгълъ на Дойранското езеро, веднага биятъ въ очи безредно разхвърлянитѣ стрѣмни склонове, раздѣлени отъ дълбоки стрѣмни долове, които се провиратъ презъ многобройни разхвърляни хълмове и хребети.

„Хвърлимъ ли погледъ отъ фронта¹⁾ върху тази позиция, тя неволно напомня една срѣдновѣковна крепостъ. Въ единъ жгълъ на цѣлата крепостъ се вижда обикновено една група отъ кули и бастioni, които образуватъ главното укрепление на защитата. Главната кула превъзходствува всичко, но около нея се намиратъ по-малки кули и кулички, които взаимно се подкрепятъ и взаимно се владѣятъ.

„Устройството на мѣстността въ този жгълъ на Дойранското езеро представлява точна картина на една такава срѣдновѣковна крепостъ: височината 535²⁾ е главната кула на една неприятелска цитадела. Тя се издига надъ другитѣ височини, които владѣе и осемъ месеца отъ когато приехме този участъкъ отъ французитѣ, върхътъ Дубъ, така се нарича тази височина, се присмива на британската армия.

Заб. 1. Отъ югъ — отъ английския фронтъ.

Заб. 2. Висотата Дубъ.

„Иди, кждето искашъ, — този навжсенъ голъ черепъ те вижда навсѣкжде. Далечъ задъ фронта при ходенето ти презъ долините, които изглеждатъ открити само за небето, често ще видишъ пжтя маскиранъ, или пткъ затворенъ за движението чрезъ една плакада:

„Тукъ се минава само нощно време!“

„На въпроса ти защо, неизбжниятъ отговоръ гласи:

„Отъ Дубъ се вижда!“ . . .

„Когато пехотата, която нападна този особено труденъ участъкъ, напусна окопитъ въ деветъ и половина часа вечерята, тя трѣбваше най-напредъ да слѣзе подъ градъ отъ картеченъ огънь въ дълбокия долъ, наричанъ *Jumeaux ravine*, да премине рѣката често пжти до поясъ и следъ това да се покатери на стръмния склонъ отъ другата страна, гдето българитъ я очакваха въ окопитъ си по височината. Но това не стигаше. Щомъ като първата вълна отъ нашитъ войници премина, българитъ откриха по дола съ минохвъргачкитъ си огънь, който съ своята точностъ бѣше абсолютно смъртоносенъ. Изглеждаше, каточе се хвърляха кремъци въ едно корито, или както единъ офицеръ казваше, каточели се намиращъ въ нѣкой кладенецъ и надъ тебе вали градъ отъ тухли. . .

„При всичко, че силно обстрелвахме съ гранати българския фронтъ, българитъ бѣха намѣрили сигурна закрила въ лежащитъ отзадъ долове и се покатериха въ окопитъ, гдето трѣбва да имъ се признае се биха яростно. „Ела тука, Джонъ!“ (к. н.) викаха тѣ, срѣдъ трѣсъка, постоянно на нашитъ войници, които се катерѣха по стръмния склонъ, за да достигнатъ проходите презъ телената мрежа“ . . .

Явно е, че английскиятъ кореспондентъ на в-къ „Таймсъ“ описва първата априлска атака презъ 1917 година и то преди да е дочакалъ да види крайния толкова съкрушителенъ резултатъ за англичанитъ.

Нашиятъ бюлетинъ отъ щаба на действащата армия тъкмо за тия боеве съобщи така:

„На всѣкжде неприятеля бѣ отбитъ предимно съ ржчни гранати и съ кървави ржкопашни боеве. Само около с. Долджели, борбата още продължава“.

Този бюлетинъ е отъ двадесетъ и пети априлъ. Тѣй че, когато английскиятъ кореспондентъ е писалъ своята дописка, борбата още е продължавала. А краятъ е известенъ. Англичанитѣ не само бѣха отбити, но тѣ твърде скъпо и прескъпо заплатиха само за своя опитъ.

Отъ описанието на кореспондента се вижда много ясно колко здрави и отлични сѣ били нашитѣ позиции и по преценката на самитѣ англичани. Това е вече едно излишно доказателство за сполучливия изборъ, извършенъ на времето на тия позиции тѣй умѣло отъ генералъ Димитъръ Гешовъ.

Поради ненадминатата храбростъ на Плѣвенската дивизия при Дойранъ и днесъ още, когато англичанитѣ въ своето кралство искатъ да похвалятъ нѣкого, че е храбъръ, служатъ си съ пословицата: „ас бреив ас ей Булгар!“ (храбъръ като българинъ).

ХАРАКТЕРНИ ЧЕРТИ У ГЕНЕРАЛЪ ГЕШОВЪ

Прекаралъ четиридесетъ години отъ своя животъ на военна служба, генералъ Димитъръ Гешовъ като командуща първа отдѣлна армия, макаръ и въ напреднала възраст, продължаваше съ едно похвално усърдие да служи на своята Родина.

Безспорно е, че Димитъръ Гешовъ е единъ отъ българскитѣ генерали, който има извънредно голѣми заслуги, но малцина сѣ, които го познаватъ добре. Навѣрно причината за това се крие въ неговата пословицна скромностъ и въ навика му да не шуми около себе си и да не позира. Обаче, неговата бойна дейностъ е така свѣтла, че живота и заслугитѣ му трѣбва най-сетне да бждатъ описани и посочени на българското общество. И подрастващитѣ поколѣния, особено ония младежи, които се отдаватъ на военна кариера, има много да се поучатъ отъ дѣлата на скромния, мълчаливъ и затуленъ досега въ сѣнка генералъ Димитъръ Гешовъ.

Съ широко чело, по което рѣзко се очертаваха хоризонтални бразди, съ сини проникателни очи, които винаги гледаха съ спокойствието на тихо, синьо небе, физиономията на генералъ Гешовъ по-скоро имаше ха-

раakterнитѣ очертания на единъ ученъ, отколкото на единъ воененъ. Неговитѣ сини очи изглеждаха спокойни дори и когато въ душата му вилнѣеше страшна буря.

Съ срѣденъ ръстъ и малка бѣла брада, засѣнчена отъ бѣли широки мустаци, генералъ Гешовъ винаги бѣ съсрѣдоточенъ като философъ въ себе си и при все това всѣкога виждаше всичко, що ставаше около него. Неговитѣ дѣла и постѣпки показваха, че той притежаваше забележителенъ природенъ разсѣдъкъ и неуморима умствена енергия, несвойствена за неговитѣ години.

Презъ цѣлия си животъ, както видѣхме, генералъ Гешовъ се е отличавалъ съ неподобна скромность, която бѣ оставила една непрекъснатата сребърна нишка въ цѣлата му дългогодишна военна дейность. Тази скромность бѣ господствуваща черта въ неговия характеръ и всичкитѣ му добродетели каточе произтичаха отъ нея.

Генералъ Гешовъ не бѣ красноречивъ, но неговитѣ, рѣдко произнасяни речи, всѣкога бѣха измѣрени и пълни съ мисълъ и съ поучително съдържание. Неговитѣ заповѣди имаха това ценно предимство, че всѣкога бѣха кратки и винаги точни и строги. Тѣ никога не съдържаха елементъ на колебание, нито пъкъ на двусмисленость. Генералъ Гешовъ притежаваше златната привичка — малко да говори, но много да мисли. Задъ привидната му хладина се таеше съчувствие и живъ интересъ къмъ неговитѣ подчинени.

Педантъ въ хубавата смисълъ на тази дума, генералъ Гешовъ е билъ точенъ и е обичалъ всичкитѣ му подчинени да бждатъ точни. Той е изисквалъ, щото и най-дребнитѣ нѣща да бждатъ въ редъ.

— Отъ дребното става едрото. Ако дребното не бжде въ редъ, то и едритѣ нѣща ще бждатъ въ безредие! — Често казвалъ той на подчиненитѣ си.

Генералъ Гешовъ е ималъ еднакво държание къмъ всички, безъ разлика на чинъ и възраст и къмъ всички еднакво е билъ справедливъ.

Въ най-критическитѣ моменти на бойното поле генералъ Гешовъ умѣеше да запази най-голъмо самообладание. Въ подобни моменти той дори не промѣняше тона на гласа си. Нѣщо повече. Въ такива минути би-

стротата на неговия голѣмъ умъ каточели се усилваше и тогава, дори и при най-тежкитѣ задачи, той намираще най-подходящото решение. Въ всѣки моментъ генералъ Гешовъ следѣше най-внимателно всичко, което ставаше на бойното поле и отъ неговото зорко око не се изплъзваше дори и най-малката подробностъ отъ развитието на боя.

Генералъ Гешовъ винаги работѣше извънредно много и на своята работа се отдаваше съ усърдие до самозабрава. Въпроситѣ, съ които се занимаваше проучваше съ увлѣчение и основно. За едно и сѣщо нѣщо три пѣти мислѣше и веднажъ го решаваше, но така, че да не измѣни решението си никога и смѣло да поеме върху себе си цѣлата отговорностъ. И затова, всѣки въпросъ, решенъ отъ него винаги намираще най-правилното и ползотворно приложение.

Както видѣхме, робъ на службата и на дълга, генералъ Гешовъ бѣ голѣмъ поклонникъ на реда и дисциплината. Той никога не заповѣдваше работи прибързани и можеше да се похвали съ една паметъ, която никога не му е изневѣрвала. Презъ цѣлата си служба, генералъ Гешовъ не е отдѣлялъ нито единъ часъ, за да живѣе за свое удоволствие. Винаги той е полагалъ особени грижи за войницитѣ, както за тѣхното обучение, така и за облѣклото имъ. Всѣкога той повече е мислилъ за другитѣ и по-малко за себе си.

Образецъ на дисциплиниранъ войникъ, това даваше на бележития генералъ толкова по-голѣмо морално право да следи за дисциплината на подчиненитѣ си. Той дълги години бѣ работилъ упорито и непрекъснато върху себе си, за да се самодисциплинира и въ това отношение бѣ достигналъ до съвършенство. За него най-важното бѣ изпълнението на дълга. Всичко друго изъ областта на частния му животъ бѣ второстепено. И това бѣ проникнало още отъ млади години дълбоко не само въ съзнанието му, но и въ кръвта му.

Отличната военна подготовка, която генералъ Гешовъ имаше, бѣ я придобилъ следъ продължителенъ и упоритъ трудъ. Макаръ да не бѣше свършилъ военна академия, неговата всестранна подготовка е надвишавала подготовката на мнозина учени теоритици. Това не

е лично мнение на автора на тази книга, а мнение изказвано и потвърдено отъ генералъ-щабни офицери, които сж служили при него и сж имали възможность не само отъ близко да го опознаятъ, но и на много работи да се поучатъ отъ него. Такова е било и мнението на самия главнокомандуващъ генералъ Никола Жековъ и поради това, той безъ да се колебае реши да му възложи голѣмия и отговоренъ постъ: командуващъ армия.

Презъ време на военнитѣ действия, този отличенъ войсководецъ въ всѣки моментъ се стараеше да знае истинското и точно положение не само на позициитѣ, но и духа на своитѣ войници. И заради това генералъ Гешовъ повече се намираше въ движение между офицеритѣ и войницитѣ отъ своята армия, вмѣсто да сѣди въ своя работенъ кабинетъ. Той винаги искаше всичко лично да види и чуе. По характеръ той бѣ много добъръ. На пръвъ погледъ изглеждаше студень, мълчаливъ, потаенъ, но които имаха случая да се сближатъ съ него, оставаха изненадани отъ неговата топлота и доброта. Твърде възискателенъ къмъ подчиненитѣ си, той бѣ крайно справедливъ, грижливъ къмъ тѣхъ и винаги биваше много недоволенъ и не прощаваше на ония, които не бѣха изпълнили дълга си като офицери или войници. Кждето обстоятелствата повелително сж налагали генералъ Гешовъ не е чакалъ нареждане отгоре, а самъ съ похвално умение проявявалъ инициативи и тѣ всѣкога сж се увѣнчавали съ успѣхи.

Навикналъ да живѣе при най-проста обстановка, като началникъ на дивизия, генералъ Гешовъ отказа да постелятъ въ квартирата му презъ една люта зима дори една рогозка!

Въпрѣки всичкитѣ си важни оперативни грижи, генералъ Гешовъ се интересувахе и знаеше съ какво се хранятъ войницитѣ и колко души отъ какво сж заболѣли.

Презъ зимата на 1916 година бѣха настанали около Дойранъ необикновени студове, каквито мѣстното население никога не е помнило. Тогава много отъ войницитѣ, особено отъ първа бригада на втора пехотна Тракийска дивизия, които сж били по височинитѣ на Бѣласица, страшно измръзнали. Генералътъ щомъ узналъ това, качилъ се на коня си и въ най-ужасна виелица,

когато всички пѣтица били затрупани отъ прѣспи снѣгъ и съ явния рискъ самъ да загине отъ студъ, обиколилъ войницитѣ си. Тѣ останали смаяни като видѣли, че ги спохожда въ такива бури и студъ тѣхниятъ висшъ началникъ! Най-тежко и обезпокоително е било положението на 28 пехотенъ Стрѣмски полкъ. Генералъ Гешовъ, придруженъ отъ своя началникъ на щаба, обиколилъ по самитѣ имъ позиции всички измръзнали войници, които въ това време сѣ бранили българската земя срещу англичанитѣ. Вилицата е била така стихийна, че неговото отиване до позициитѣ на Бѣласица е било истински подвигъ. И въпрѣки това той обходилъ всички окопи. Неговото неочаквано появяване въ такива тежки часове, навсѣкжде подействувало ободрително върху измръзналитѣ войници.

— Това е войната, момци! Тежко е положението ви, зная, но трѣбва да се помиримъ! — Бацински се обръщалъ генералътъ къмъ войницитѣ.

И съ личния си примѣръ, съ голѣмото си внимание и съчувствие къмъ тѣхъ, той успѣлъ да ги успокои, да ги насърди и да повдигне духа имъ, за да противостоятъ на природнитѣ стихии.

Безукоризненъ до крайни предѣли този отличенъ войсководецъ въ преценкитѣ си и въ отношенията си спрямо другитѣ винаги е бивалъ извънредно обективенъ и коректенъ. Къмъ всички той се държеше еднакво. Отъ неговото бдително око и най-малката нередовностъ не можеше да мине незабелязана. Когато подчиненитѣ му бѣха увѣрени, че той нищо не е видѣлъ, оставаха смаяни като разбираха по-после, че тъкмо тогава неговото зорко око всичко бѣ забелязало!

Генералъ Гешовъ твърде често посещаваше болнитѣ и раненитѣ войници, настанени на лѣчение въ полскитѣ военни болници. Съ болнитѣ и раненитѣ винаги той разговаряше сърдечно, утешаваше ги, проявяваше голѣмо състрадание къмъ тѣхъ и на мнозина раздаваше помощи и подаръци отъ частнитѣ си срѣдства.

При прегледа на една дружина, единъ отъ младшитѣ офицери внезапно се разболѣлъ. Генералъ Гешовъ щомъ забелязалъ това, веднага отстѣпилъ на заболѣлия своя автомобилъ, за да бѣде откаранъ въ кварти-

рата му, а той самия, заедно съ адютанта си, се завърна на пеша въ щаба си.

Презъ цѣлата война генералъ Гешовъ никога не замиѣни простия си войнишки шинелъ съ офицерски. Нито пъкъ постави върху раменетѣ си генералски златни еполети. Върху неговитѣ прости войнишки пагони имаше само нашитъ на зигъ-загъ гайтанъ, за да личи генералския му чинъ.

Генералъ Гешовъ не обичаше да му правятъ комплименти или да го ласкаятъ. И когато му кажеха, че известно похвално дѣло се дължи изключително нему, той се стѣсняваше, отричаше и го преписваше на другитѣ. Когато му предстоеше да направи нѣкоя основателна бележка на нѣкого отъ подчиненитѣ си, правѣше я съ отбрани думи и по начинъ да не накърни честолюбието на провинения. По-скоро въ такива случаи неговитѣ бележки имаха формата на съветъ, отколкото на мърмрене.

Такъвъ бѣ по характеръ генералъ Гешовъ. И затова и офицери и войници питаеха дълбоко уважение къмъ него и както вече споменахме, когато тѣ разговаряха помежду си за своя отличенъ началникъ, наричаха го просто и сърдечно: „Дѣдо Гешовъ“.

ГЕНЕРАЛЪ ГЕШОВЪ И ХОРАТА НА НАУКАТА

Освенъ отъ военната наука генералъ Гешовъ живо се интересуваше и отъ общи научни въпроси, а най-вече отъ естествознание, история, астрономия и геология.

Веднажъ като узналъ случайно отъ своя просвѣтенъ адютантъ — известенъ нашъ ученъ — че наблизилъ при Дебели служи въ една нѣмска военна часть германскиятъ професоръ по геология Лойхсъ, любознателниятъ генералъ поръчалъ на адютанта си да покани професора да държи една беседа по геология на офицеритѣ отъ щаба на първа армия презъ време, когато бѣ настанало пълно затишие на фронта и офицеритѣ нѣмаха усилена работа. Германскиятъ професоръ съ удоволствие приелъ поканата.

И наистина, въ единъ праздниченъ день въ столовата на щаба, професоръ Лойхсъ въ присѣйствието на

всички офицери държа своята твърде интересна лекция по геология на нѣмски езикъ.

Генералъ Гешовъ помоли своя адютантъ, който отлично владѣеше нѣколко европейски езици, да преведе на български хубавата лекция. Следъ това генералътъ сърдечно благодари на германския професоръ, а също и на адютанта си.

Часътъ бѣ дванадесетъ. Разбира се, че генералъ Гешовъ вѣренъ на хубавия български обичай, бѣ така любезенъ да покани професора Лойхсъ да му бжде гостъ на обѣдъ.

После това, обаче, намѣрили се крайно педанти офицери, които не скрили предъ адютанта на генерала своята изненада:

— Какъ е било възможно наредъ съ тѣхъ да бжде поставенъ въ офицерския столъ да обѣдва човѣкъ, който не билъ никакъвъ офицеръ, а само доленъ чинъ!

Професорътъ наистина билъ фелдфебелъ. Това обстоятелство, обаче, е било известно отъ по-рано на генералъ Гешовъ, но ако въпрѣки това го поканилъ, сторилъ го е, защото въ случая той не е направилъ честъ на фелдфебела, а на просвѣтения професоръ, на учения! . . .

Следъ нѣколко месеца, когато се представилъ случай да бждатъ наградени съ български ордени германскитѣ офицери, адютантътъ напомнилъ на генерала за професоръ Лойхсъ. Генералъ Гешовъ му отговорилъ, че много съжالياва, тъй като съгласно статута за ордени-тѣ, понеже професорътъ е фелдфебелъ не може да го награди съ по-голѣмъ орденъ, каквито се полагатъ на офицеритѣ, а ако му даде орденъ, какъвто се полага на подофицеритѣ, страхувалъ се да не би съ това да му причини неприятностъ.

— Напротивъ, това еднакво би го зарадвало! — казалъ адютантътъ.

И генералътъ наградилъ германския професоръ съ най-високия медалъ, какъвто съгласно статута се полага на подофицеритѣ.

Генералъ Гешовъ пожелалъ самъ лично да окачи медала върху гърдитѣ на професоръ Лойхсъ. И за тази целъ отишелъ, придруженъ отъ адютанта си, въ гер-

манската военна частъ, която се намирала наблизо при Дедели.

Появяването на командувация армията въ малката германска частъ е било голъмо събитие. И следъ като той саморъчно окачилъ върху гърдитъ на бележития ученъ, скромния български медалъ, професоръ Лойхсъ се просълзилъ отъ вълнение и необикновено трогнатъ едва можалъ само да благодари на нѣмски, като казалъ на адютанта:

— Въ тази минута чувствувамъ като че се намирамъ въ небесата!

Но не бѣ само този случай, въ който генералъ Гешовъ показа, че питае особено уважение къмъ хората на науката и на изкуството.

Адютантътъ на командувация армията, който бѣ единъ отъ нашитъ учени мъже, почти винаги придружаваше генерала при неговитъ обиколки по фронта, обаче, генералътъ върнень на пословичната си мълчаливостъ, съвсемъ рѣдко се отпускалъ да говори.

Само веднажъ генералъ Гешовъ не се стѣрпѣлъ и казалъ на адютанта си:

— Нашата война досега имаше блѣстящи резултати, но страхувамъ се, че всичкитъ ни усилия, жертви и подвизи ще отидатъ на халостъ. . . Изглежда, че нашата дипломатическа подготовка и този пжтъ е била твърде слаба и несигурна. . .

И станало въпросъ между двамата, че докато всички държави сж изпратили първитъ си хора въ Швейцария, за да освѣтляватъ оттамъ свѣтовното обществено мнение за справедливостта на своята кауза, ние и въ това отношение сме останали твърде назадъ.

По-късно, когато генералъ Гешовъ билъ извиканъ по служба въ главната квартира, спомнилъ си за този разговоръ и по свой починъ направилъ постѣпки, неговия адютантъ да бѣде изпратенъ въ Швейцария, гдето да работи за каузата на България. И ходатайството на генерала било уважено.

По-късно, при раздѣлата си съ адютанта, генералъ Гешовъ му казалъ:

— Съжالياвамъ много, че се раздѣлямъ съ васъ, но се утешавамъ поне, че тамъ вие ще бѣдете много полезенъ на Родината, отколкото тукъ. . . Адютанти

ще си намърям колкото искамъ, но нито единъ отъ тѣхъ не би могаль да ви замѣсти въ работата, която ви предстои въ странство. . .

И наистина, не минало много време и бившиятъ адютантъ на генераль Гешовъ публикуваль на френски езикъ две ценни книги въ защита на българската справедлива кауза.

Само веднажъ генераль Гешовъ се осмѣлил да измѣни на себе си, на своята затвореностъ и направилъ предъ своя просвѣтенъ адютантъ следната изповѣдь:

— Много обичамъ науката! Особено ме привличать геологията, историята и географията... Съжалявамъ много, че като офицеръ не ми остана свободно време, за да имъ посветя повече часове. . .

БЕЗСТРАШИЕ И СКРОМНОСТЪ

Генераль Гешовъ, както като дивизионенъ началникъ, така и като командувачъ армията не е преставаль живо да се интересува за най-интимния животъ на войниците си отъ позициитѣ. Той често отиваше не само при дивизионнитѣ началници, бригаднитѣ и полковитѣ командири, но отиваше при самитѣ войници и тамъ непосредствено се стараше съ своето проникателно око да проникне въ тѣхнитѣ души. Презъ тия чести пжтувания той не рѣдко се излагаше на явни опасности, но винаги премеждията е посрещаль съ спокойствие.

Авторътъ на тази книга, въ качеството си на воененъ кореспондентъ прищаба на първа армия, често е биваль виканъ отъ генераль Гешовъ да се явява при него въ Дедали сутринъ въ тъмни зори, когато всички отъ щаба на армията спятъ. Но генеральтъ къмъ четириса сутринъта биваше вече буденъ. Съ него се познавахъ само официално и служебно. Той съ живъ интересъ ме разпитваше за моитѣ непосредствени впечатления, които съмъ добилъ по позициитѣ за духа на войниците и за всичко онова, което съмъ забелязаль на фронта и което не е било въ редъ. Разказвахъ му най-подробно и доброто и лошото, което съмъ видѣлъ. Въ такива случаи той се превръщаше цѣлъ въ слухъ.

Когато генераль Гешовъ, макаръ твърде рѣдко, е отиваль въ отпускъ въ София, сестра му го е молила

да ѝ донесе 200-300 грама чисто кафе, тъй като въ София въ онова време никъде не се намираше за проданъ. Въ това време на фронта той е ималъ възможностъ да купи отъ нѣкой германски магазинъ, но генералътъ категорично отказвалъ да стори това, защото не желаелъ да се разчуе, че продоволствувалъ сестра си съ кафе!

Мѣстото въ Дедели, кждето въ нарочно построени за тази цель бараки се намираше щаба на първа армия, бѣ съвсемъ открито и твърде изложено на неприятелски аеропланни нападения. Въ щаба имаше предадени и германски офицери. Германцитѣ бѣха наредили чрезъ свой наблюдателенъ постъ при Дойранъ да следятъ появяването и движението на неприятелскитѣ аероплани. Тия наблюдатели съобщаваха по телефона на други германци, които дежуреха въ щаба, а тѣ чрезъ единъ тревоженъ сигналъ, незабавно предизвѣстваха за идящата опасностъ. При този сигналъ всички офицери, чиновници и войници отъ щаба бѣха длъжни тутакси да напускатъ работата си и бѣгомъ да отидатъ и да се скриятъ въ нарочно пригответнитѣ бетонирани скривалища.

Въ такива случаи генералъ Гешовъ излизаше последенъ отъ канцеларията си, вървѣше съвсемъ спокойно и бавно, стигаше на нѣколко крачки до скривалището и оставаше вънъ да наблюдава неприятелскитѣ аероплани.

Веднажъ генералъ Гешовъ като отишелъ на наблюдателния пунктъ на девета пехотна Плѣвенска дивизия при с. Фурка, започнали да експлодиратъ съ оглушителенъ трѣсъкъ наоколо фугасни гранати. Той, обаче, като цели не забелязвалъ развихрената наоколо му смъртъ и спокойно продължавалъ своитѣ наблюдения къмъ неприятелскитѣ позиции.

Случаитѣ, въ които генералъ Гешовъ е проявявалъ своето безстрашие съ многобройни, както и рисковетѣ на които се е излагалъ.

Начинътъ на живота на генералъ Гешовъ винаги се е отличавалъ съ поразителна простота. За свои нужди той не обичаше да отклонява другитѣ отъ тѣхната работа.

Веднажъ генералъ Гешовъ се оплакалъ на армей-

ския лѣкаръ, че силно го болятъ очитѣ. Армейскиятъ лѣкаръ тутакси поискалъ да извика отъ една военна болница специалистъ по очнитѣ болести, ала генералътъ не се съгласилъ и заявилъ категорично, че не желае за свои нужди да отклонява, когото и да било отъ неговата пряма и опредѣлена работа. . .

ГЕНЕРАЛЪ ГЕШОВЪ И ИЗКУСТВОТО

Командуващиятъ първа отдѣлна армия генералъ Гешовъ еднакво и живо се интересуваше, както отъ науката, така и отъ изкуството.

И наистина, военната художествена изложба, която бѣ устроена въ военния клубъ въ София презъ време на европейската война се дължеше, изключително по починъ на генералъ Гешовъ. На времето си тя предизвика твърде заслужено възхищението на всички, които имаха случая да я посетятъ. А блѣскавиятъ ѝ успѣхъ е едно доказателство за голѣмия интересъ на генерала къмъ изкуството.

Тази художествена изложба се предшества отъ войнишката изложба, уредена отъ девета пехотна Плъвенска дивизия. Войниците отъ тази дивизия изработиха своитѣ металически предмети и украшения въ тъмнитѣ подземия на Дойранскитѣ позиции. И тази изложба се изготви съ насърдението и съдействието на генералъ Гешовъ. Изложбата бѣ наредена въ голѣмата зала на военния клубъ въ София. Всички изложени оригинални предмети, блѣстящи и красиви, бѣха изработени изключително отъ английски куршуми, бомби, шрапнели и гранати, които съ неизмѣримъ ужасъ бѣха фучали надъ главитѣ на нашитѣ херои и майстори. Всѣка бомба и запалка, които бѣха приспособени за мастилници или кибритници, имаха своята дълга кървава история, както и всѣка разцѣфнала граната.

Една граната, която широко бѣ разтворила смъртоноснитѣ си обятия, бѣ паднала въ една войнишка землянка въ моментъ, когато нашитѣ херои сѣ писали писма за дома. Отъ нея тѣ бѣха направили оригинална мастилница като не бѣха забравили да поставятъ върху нея статуетка на ниско наведенъ войникъ, който пише писмо за семейството си. Тази мастилница, станала

легендарна, не безъ ирония бѣ назована: „Писмо за Родината“. И тя тъй много привличаше вниманието на посетителитѣ въ изложбата, както и сполучливото художествено произведение „Незнаенъ гробъ“ отъ писателя-художникъ Николай Райновъ, който тогава бѣ воененъ кореспондентъ при щаба на девета пехотна Плѣвенска дивизия. Това бѣ една малка картина, но съ голѣмо и дълбоко съдържание. Единъ незнаенъ гробъ, въ който всѣка опечалена съпруга виждаше скѣптитѣ останки на своя непрежалимъ съпругъ и всѣки синъ съзерцаваше хероичния край на своя незабравимъ баща.

Всѣка разпукана граната, която столичани спокойно разглеждаха въ изложбената зала бѣ донесла заедно съ себе си тамъ, на позициитѣ, грѣмотевиченъ ужасъ и внезапна смъртъ. Въ всѣки предметъ отъ изложбата бѣ вложена по една идея, която съ своята простота поразяваше.

Наредъ съ английски мини, автоматични пушки, картечници, бомби и боздугани, войницитѣ отъ първа армия бѣха донесли отъ тъмнитѣ и влажни окопи — изъ недрата на смъртъта — една красота, която смаяваше. Смъртоноснитѣ металически кѣсове, войникътъ-херой бѣ превърналъ въ перли, съчеталъ ги бѣ по единъ майсторски начинъ и образувалъ отъ тѣхъ вълшебенъ гигантски букетъ. И този букетъ отъ творчество и прелесть, напоенъ съ смъртоносния ароматъ на взривове, ужасъ и величие, войникътъ бѣ донесалъ въ столицата на своята родина, за да му се любуватъ всички и всички да се удивляватъ.

Ако тия разпукани гранати, превърнати отъ майсторската войнишка рѣка въ мастилници, биха могли сами да пишатъ, тѣ биха описали страшната трагедия на войната, по такъвъ огненъ начинъ, че смъртни трѣпки биха сковали всички, които се намираха далечъ отъ разрушителната фурия на войната. Тия мастилници биха описали ада на дълбокитѣ задокоеански рудници, откъдето бѣ изкопана желѣзната руда; тѣ бѣха разказали какъ тази руда бѣ пренесена въ заводитѣ на Америка, минала презъ много работнически рѣце, за да бѣде превърната въ смъртоносни чудовища; тѣ — тия гранати-мастилници — биха описали своето околосвѣтско пѣтешествие, докато най-после сѣ стигнали на вулка-

ническия Балкански полуостровъ, за да избиватъ войскитѣ на единъ малъкъ, но храбъръ народъ, да коватъ нови вериги за единъ народъ, който отъ петъ вѣка се бори за свобода и правда, и умѣе съ непостижимо себеотрицание да умира за своята скѣпа Родина. . .

Ако пъкъ запалкитѣ, превърнати въ свѣтилници биха могли да освѣтятъ бурната адска нощъ край Дойранското езеро, кждето всѣки Троянецъ, бѣше единъ херой и всѣки херой единъ светецъ, тогава столичани биха изпитали едно дълбоко вълнение, каквото никога не биха могли да преживѣятъ. И благоговението, което би изпълнило тѣхната душа къмъ нашия дивенъ войникъ, би превило колѣнетѣ имъ, за да паднатъ низко и се поклонятъ предъ неговитѣ велики подвизи. . .

Тази единствена по рода си войнишка изложба, красотата на която бѣ вдъхновена отъ художника Николай Райновъ, и при която войницитѣ подъ неговото ржководство се проявяваха като незамѣними майстори, по единъ незабравимъ начинъ показа, че душата на нашия трудолюбивъ народъ е неизчерпаема рудница на ценности и че достатъчно е само да има кой да го подсѣти, да го насърдчи и ржководи, за да направи чудеса не само на бойното поле, но и въ всѣка друга област на мирния животъ. А генералъ Гешовъ умѣеше да гребе съ пълни шепи отъ тази неизчерпаема рудница.

Самата войнишка изложба като даде блѣстяща иллюстрация за красивата душа на българина, разкри единъ скѣпоцененъ кжтъ отъ нея. И наистина, нима има нѣщо по-велико и по-трогателно отъ това, че дори когато нашия храбъръ воинъ съ неподобно търпение понася ужаса на войната и непрестанно се намираше срещу смъртта, той и тогава не забрави сирацитѣ на падналитѣ си другари, не забрави и самитѣ тѣхъ, и прави всичко, за да увѣковѣчи по единъ достоенъ начинъ тѣхната свещенна паметъ. . . Приходътъ отъ тази войнишка изложба, който надмина повече отъ двеста хиляди лева бѣ предназначенъ за сирацитѣ отъ войната и за издигане паметникъ на падналитѣ на бойното поле. . .

Организираната пъкъ по-късно художествена изложба отъ картини изъ войната, състояла се пакъ въ военния клубъ въ София имá още по-голѣмъ и небивалъ успѣхъ.

Не безинтересно ще бжде да изложимъ какъ по починъ на генералъ Гешовъ бѣ организирана тази художествена изложба и какво бѣ представено въ нея.

Въ тридесетъ и девети пехотенъ Солунски полкъ, който наскоро бѣ пристигналъ на Вардарския участъкъ, служеше като поручикъ известниятъ художникъ Петъръ Морозовъ. Къмъ края на 1917 година той бѣ извиканъ въ щаба на първа армия, кждето по заповѣдь на генерала трѣбваше да събере всички художници офицери и войници отъ пета Дунавска и отъ девета Плѣвенска дивизии и подъ негово ръководство да приготвятъ картини за устройване на художествена изложба въ София съ сюжети, изключително изъ бойния животъ на войскитѣ отъ първа армия.

Още при първата среща между генералъ Гешовъ и поручикъ Морозовъ, именитиятъ художникъ съ приятна изненада схваналъ, че генералъ Гешовъ обича изкуството, съзнавалъ неговото голѣмо значение и ималъ благородната амбиция, чрезъ творенията на изящното изкуство да остави трайни и документиранни спомени отъ преживѣното презъ свѣтовната война отъ българския войникъ. Генералъ Гешовъ внушилъ на поручикъ Морозовъ, че сюжетитѣ трѣбва да бждатъ по възможность почерпани изъ бойнитѣ действия на офицери и войници и главно да обхванатъ всички характерни проявления на живота отъ бойното поле.

Генералъ Гешовъ заповѣдалъ следъ това да бждатъ доставени отъ Германия въ изобилие всички необходими материали, каквито художникътъ Морозовъ поиска.

До пристигането на поръчанитѣ материали, поручикъ Морозовъ бѣ успѣлъ вече да събере отъ частитѣ на първа армия около тридесетъ художници, които бѣха настанени на квартири въ Валандово, а поручикъ Морозовъ остана при щаба на армията въ Дебели.

И наистина, следъ единъ месецъ пристигнаха поръчанитѣ материали и художницитѣ веднага пристѣпиха къмъ работа.

Генералътъ още въ първитѣ си срещи направилъ на художника Морозовъ впечатление, че е тихъ и мждъръ човѣкъ и че има голѣмо довѣрие у него и му възлага голѣми надежди.

Генералъ Гешовъ даде пълна свобода на поручикъ Морозовъ като при това поръчва на подчиненитѣ си всѣко искане на художника въ връзка съ възложената му работа да бѣде изпълнявано. При такава обстановка на внимание и довѣрие отъ страна на висшето началство къмъ художницитѣ, тѣ усърдно и всецѣло се отдадоха на своята работа.

Преди срещата си съ командувацияя първа армия, художникътъ Петъръ Морозовъ абсолютно нищо не е знаелъ за личността на генерала, но отъ близкото си съприкосновение, което въ послѣдствие ималъ съ него, съ приятна изненада схваналъ каква възвишена и благородна душа е ималъ този тихъ мълчаливецъ, за когото споредъ Морозовъ изкуството е било изворъ на откровение и опиянение за човѣшката душа. И той често казвалъ на художника:

— Само вие художницитѣ можете да прониквате въ отвѣдното на живота — въ душата — двигателъ на всичкитѣ му проявления. Вземете мѣрки, щото всички художници да изобразяватъ само това, което непосредствено сж преживѣли и лично наблюдавали. . . Азъ много ще съжалявамъ, ако като изпълнявате това мое нареждане, нѣкой отъ васъ пострада. . . но нѣма какво да се прави, въ войната всички сме изложени на опасностъ.

Когато по-късно поручикъ Морозовъ доложилъ на генерала, че имало случаи, когато художници презъ време на своята работа сж бивали обстрелвани, но при все туй продължавали своята работа, този нагледъ спокоенъ човѣкъ се вълнувалъ и възхищавалъ отъ подвига на художницитѣ.

И наистина, по-късно въ изложенитѣ въ военния клубъ картини имаше и такива, които бѣха продупчени отъ шрапнелни куршуми.

Къмъ края на априль 1918 година бѣха завършени около триста картини и скулптури, които бѣха изложени въ голѣмата зала на военния клубъ въ София. Залата нарочно бѣ приспособена и хубаво декорирана за тази първа по рода си изложба въ България.

По желанието на поручикъ Морозовъ, художникътъ Михаилъ Лютовъ бѣ нарисувалъ генералъ Гешова въ естествена величина съ маслени бои.

Този портретъ на командувацияя първа армия бѣ

толкова сполучливъ, че надминаваше всички известни български портрети дотогава. Генералътъ бѣ застаналъ въ естествена величина на наблюдателното мѣсто на девета Плѣвенска дивизия. Въ лѣво се възвишаваше прочутия връхъ „Дубъ“. Генералътъ бѣ загледанъ къмъ граничния камѣкъ 51, кѣдето английската артилерия твърде често и твърде щедро заливаше нашитѣ позиции съ огнена желѣзна лава. Художникътъ Михаилъ Лютовъ съ този хубавъ портретъ бѣ надминалъ себе си.

Този портретъ бѣ поставенъ на най-личното мѣсто въ изложбата, защото освенъ че отлично илюстрираше образа на генерала, но и самиятъ генералъ заслужаваше тази честъ отъ страна на признателнитѣ му художници. Обаче, генералъ Гешовъ щомъ узна, че портрета му е поставенъ на видно мѣсто въ залата на военния клубъ, заповѣда веднага да бѣде махнатъ оттамъ.

— Азъ не съмъ по-голѣмъ отъ Царя, за да бѣда изложенъ тукъ! Махнете незабавно портрета ми и вмѣсто него поставете портрета на Негово Величество! — заповѣда строго генералъ Гешовъ.

И неговата заповѣдъ бѣше изпълнена.

Художествената военна изложба имá небивалъ успѣхъ. Въ кѣсо време всички картини бѣха разпродадени на американско наддаване. Получената сума отъ разпродажбата възлизаше на около половинъ милионъ лева. Тази внушителна за онова време сума послужи като първа и основна вноска въ фонда за поддържане сирацитѣ отъ войната.

Споредъ художника Петъръ Морозовъ, на офицерския столъ генералъ Гешовъ много рѣдко се е обаждалъ. Той предпочиталъ винаги само да слуша. Генералъ Гешовъ не е обичалъ въ столовата да се разговаря по важни служебни и военни въпроси, а на шегитѣ отвърщалъ съ блага усмивка. Никой никога не бѣ чувалъ отъ генералъ Гешовъ грубостъ или обидна забележка къмъ нѣкого отъ подчиненитѣ му.

Когато офицеритѣ — разказва Морозовъ — се намираха още въ столовата и надъ Дедели се появяваха неприятелски аероплани, докато всички бѣгахме презъ глава къмъ скривалищата, генералъ Гешовъ бавно ставаше отъ мѣстото си и спокойно се запѣтваше къмъ стаята си. Никой никога не бѣ видѣлъ този войсково-

децъ да бѣга или да се крие въ подземията отъ аеропланитѣ.

При единъ случай, когато надъ щаба на първа армия бѣха хвърлени нѣколко аеропланни неприятелски бомби, художникътъ Морозовъ си позволилъ да каже на генерала, че известна предпазливостъ не е излишна, а генералътъ дигналъ спокойно очи къмъ небето и промълвилъ съ носовия си тембъръ:

— Божия промисълъ!

Следъ този случай поручикъ Морозовъ се срамувалъ да бѣга и да се крие въ подземията.

Другъ пътъ генералъ Гешовъ отишелъ въ ателието на художника да види какво работи. Внезапно се разнася тревожния сигналъ за появяването на аероплани. Всички се запътили къмъ скривалището, а генералътъ и художникътъ останали въ ателието на разположение на „Божия промисълъ“ и продължавали да говорятъ върху изкуството.

Намирали се нѣкои офицери, които често се бъркали въ чисто художествената работа на художниците и въ връзка съ това се опитвали да се отнасятъ съ хората на изкуството грубо като съ войници, каквито въ сжщностъ сж били. Въ подобни случаи поручикъ Морозовъ се намѣсвалъ и обяснявалъ много умѣстно, че художникитѣ въ случая трѣбва да бждатъ третирани преди всичко като художници, а после като войници, за да имъ се даде пълна свобода и възможностъ да творятъ. И докато нѣкои отъ офицеритѣ не бѣха въ състояние да схванатъ това, генералъ Гешовъ го разбралъ много правилно и го наложилъ на ония, които сж били въ допиръ съ художникитѣ.

Нито една отъ нашитѣ съседни държави, които често сж имали претенциитѣ, че стоятъ по-високо отъ насъ, не могатъ да се похвалятъ съ едно културно дѣло, създадено презъ време на самата война и отъ самитѣ бойци съ такова голѣмо художествено и историческо значение, каквото безспорно имѣ военната художествена изложба, устроена отъ първа армия по починъ на генералъ Гешовъ.

Тази изложба възбуди удивлението на всички, защото се състоеше отъ картини, нарисувани отъ български художници, които еднакво умѣха да държатъ, както

пушката, така и четката; умѣха храбро да бранятъ хубавитѣ български земи и браняйки ги — да ги възпроизвежнатъ художествено въ безсмъртни произведения на изкуството.

Между многобройнитѣ посетители на изложбата имаше и не малко чужденци. Между тѣхъ бѣ и английскиятъ поручикъ Гринстрийтъ, професоръ по литература въ Лондонския университетъ, но като дошелъ на южния фронтъ попадналъ въ пленъ у насъ. Запитанъ за впечатленията му отъ изложбата, английскиятъ професоръ е билъ така любезенъ да ги изпрати написани до одного отъ уредниците на изложбата.

Отзивътъ на англичанина е твърде критически и написанъ по начинъ, както е навикътъ да се произнася единъ професоръ, особено пъкъ английски, който е далечъ отъ навика да прави комплименти.

„Посетихъ военната художествена изложба на първа армия — пише професоръ Гринстрийтъ — и прекарахъ два часа, преизпълненъ отъ живъ интересъ, възбуденъ отъ изящното чувство, изразено въ повечето изложени картини. Изборътъ на сюжетитѣ е еднакво приятенъ и твърде добре подбранъ. Както въ произведенията на учения художникъ, така и въ онѣзи на неучения — истинскиятъ художникъ присъствува и всѣко произведение показва действително оценка и здраво разбиране значението и силата на изкуството . . .

„Въ всички видове произведения личатъ данни на добро учение, разсѣдливо и възторжено усърдие въ изпълнението . . . Художествена работа отъ такова количество и качество да се произведе въ толкова кратко време, това говори твърде много за жизнеността на българското изкуство. Ако да не бѣхъ видѣлъ съ очитѣ си тази изложба, не бихъ могали да повѣрвамъ, че такъвъ младъ народъ е направилъ такъвъ голѣмъ напредъкъ въ изящното изкуство. Всичко, което наблюдавахъ, ми направи приятно впечатление: „искреностъ и служба“ е, види се, лозунгътъ на всички.

„Напредъ Българю!“ . . .

Следъ свършване на войната, художникътъ Морозовъ често срецалъ генералъ Гешовъ и се чувствувалъ щастливъ, понеже при всѣка среща генералътъ му за свидетелствувалъ своята благодарностъ за блѣскаво изпълнената задача отъ художниците при първа армия.

КНЯЗЪ БОРИСЪ И ГЕНЕРАЛЪ ГЕШОВЪ

Както споменахме вече, престолонаследникътъ, следъ като занесалъ и предалъ на генералъ Гешовъ заповѣдта на главнокомандуващия за атакуване на англо-френцитъ, останалъ около една седмица при войскитъ отъ втора пехотна Тракийска дивизия. Тамъ престолонаследникътъ князь Борисъ прекаралъ единъ напълно суровъ войнишки животъ. Съ скромното си и коректно държане князътъ обаялъ всички офицери и войници. Той всѣкидневно отивалъ на наблюдателното мѣсто надъ село Попчево, откъдето заедно съ генералъ Гешовъ, съ живъ интересъ следѣлъ бойнитѣ операции.

Веднажъ надъ селото се извили четири неприятелски аероплани, които започнали да хвърлятъ бомби надъ една наша полска болница, макаръ да имала на видно мѣсто знаковетъ на Червения кръстъ. Престолонаследникътъ безъ да губи време грабналъ една пушка и почналъ да стреля по аеропланитъ, които летѣли твърде низко. Генералъ Гешовъ като забелязалъ това, посъветвалъ княза:

— Ваше Царско Височество, по-добре ще сторите да се приберете въ блиндажа!

— Слушамъ, господинъ генералъ! — отговорилъ князь Борисъ и се подслонилъ въ блиндажа.

Когато князь Борисъ, следъ привършване на бойоветъ, станали вече исторически, напусналъ щаба на втора Тракийска дивизия, казалъ на генералъ Гешовъ:

— Благодаря ви много за всичко! Ръководенитъ отъ Васъ, господинъ генералъ, бойни операции ме научиха на много нѣща! . . .

Престолонаследникътъ твърде често и следъ това е посещавалъ бойния участъкъ на втора Тракийска дивизия, а по-късно още по-често той посещаваше и първа армия, следъ като генералъ Гешовъ пое нейното командване.

Винаги когато престолонаследникътъ е пристигалъ въ втора Тракийска дивизия, генералъ Гешовъ твърде много се е безпокоелъ за него. И наистина, имало защо да се опасява стариятъ генералъ, тъй като князь Борисъ винаги съ едно неудържимо младежко увлѣчение отивалъ по позициитъ и то тамъ, където опасността е

била най-голѣма и очевидна, а това обстоятелство създавало не малки безпокойства на мастития генералъ.

Веднажъ, когато престолонаследникътъ билъ гостъ въ щаба на дивизията, внезапно изчезналъ, безъ да се обади нѣкому. Генералъ Гешовъ щомъ узналъ това, много се разтревожилъ и следъ като разпиталъ подчиненитѣ си, узналъ, че князътъ самъ заминалъ и отишелъ въ единъ твърде изложенъ и опасенъ участъкъ. Незабавно генералътъ повикалъ дивизионниятъ лѣкаръ д-ръ Руменовъ и като му далъ необходимитѣ опѣтвания презъ кѣде да мине и какъ да се пази, натоварилъ го да отиде да намѣри князъ Бориса и да следи да не би да го сполети нѣкоя беда. . .

Генералъ Гешовъ често се сърдилъ на княза, че не изпълнявалъ заповѣдитѣ му: да не отива напредъ и да се излага. Въпрѣки това, обаче, престолонаследникътъ князъ Борисъ винаги е питаелъ голѣмо уважение къмъ стария генералъ и високо е ценѣлъ неговитѣ военни дарби.

Когато презъ войната се възприе почти отъ всички офицери да носятъ войнишки ножъ, вмѣсто сабя, която за движение по позициитѣ бѣ неудобна, само генералъ Гешовъ не побърза да възприеме това практично нововъведение и не се съгласи да хвърли своята сабя.

Свикналъ въ продължение на четиридесетъ години да носи постоянно сабя, стариятъ генералъ чувствувалъ, че ако я премахне, каточе ще загуби нѣкоя частъ отъ тѣлото си...

Единъ день престолонаследникътъ князъ Борисъ като отишелъ въ щаба на първа армия въ Дебели, заедно съ главнокомандувация генералъ Жековъ, донесалъ и саморъчно предалъ като подарѣкъ на генералъ Гешовъ единъ войнишки ножъ съ хубавъ коженъ коланъ. Генералътъ благодарилъ на престолонаследника за вниманието и едва тогава, опасалъ височайшия подарѣкъ на кръста си!

БОЕВЕТЪ НА ГОЛѢМА ЯРЕБИЧНА

Французитѣ направиха голѣми усилия да завладѣятъ височинитѣ „Босилова китка“ и „Голѣма Яребична“ въ района на пета пехотна Дунавска дивизия.

Предъ тия височини се протѣгаше единъ гигантски езикъ, който предизвикателно бѣ изплезенъ извънредно напредъ къмъ позициитѣ на противника. Този езикъ, изложенъ на постояненъ кръстосанъ огънь отъ страна на врага се наричаше „Малка Яребична“ и служеше като преденъ пунктъ за наблюдение и охрана на главната ни позиция.

Още на втори май 1917 година французката артилерия откри силенъ огънь по тази височина. На четвърти май нашъ разузнавателенъ патрулъ отъ заставата бѣ нападнатъ отъ група фрнцузки войници, но следъ кратка схватка, противникътъ бѣ отбитъ. Нашиятъ патрулъ започна да преследва французитѣ, които бѣха петорно повече. Въ това преследване войницитѣ отъ нашия патрулъ намѣриха едно подхвърлено писмо, въ което се казваше:

„Българи! внимавайте за малкитѣ си постове! Следъ два дни ще ви атакуваме съ много дивизии и многобройна артилерия! Французки приятелъ отъ четиридесетъ и пети полкъ“.

Но и безъ това загадъчно французко предупреждение, нашитѣ очакваха нападението и бѣха взети съответнитѣ мѣрки.

Отъ шести до десети май неприятелскиятъ артилерийски огънь се разви до небивали размѣри. Всѣкидневно французитѣ хвърляха по двадесетъ-тридесетъ хиляди снаряди по единъ съвършено малкъ участъкъ. Мѣстността отъ „Малка Яребична“ до „Босилова китка“ бѣ обстрелвана отъ всички страни и се намираше подъ силенъ кръстосанъ огънь. Четири дни и четири нощи Приморци понасяха ужаса на единъ чудовищенъ артилерийски огънь.

За да не позволи на нашитѣ войници да поправятъ разрушенията по окопитѣ, противникътъ си служеше нощно време съ шрапнели, куршумитѣ отъ които се сѣяха като градушка.

На десети май рано сутринта, французката артилерия откри барабаненъ огънь по преднитѣ ни постове и главната позиция. Постоветѣ на трета дружина отъ Приморци и заставата на „Малка Яребична“ като чели попаднаха въ дъното на истински адъ. Появиха се първитѣ неприятелски вериги. Отначало тѣ настѣп-

ваха предпазливо и въ малки групи, въоръжени съ бомби. Подъ закрилата на барабанныя огънь, французитѣ безнаказано успѣха да се доближатъ до нашата предна позиция. Шепата наши юнаци, които се намираха въ преднитѣ окопи, за да не станатъ безполезни жертви се отдръпнаха назадъ. Артилерийскитѣ огънь на противника продължи съ стихийна сила и образува огнена преграда, която се състоеше отъ летящи парчета желѣзо, камъни, прѣстъ и димъ. Подъ закрилата на тази непроницаема стена отъ огнена стихия и смъртъ, французката пехота настѣпи въ гъсти маси. Огнената преграда се движеше така равномерно, както и французката пехота въ съставъ две дружини отъ 284 полкъ, три дружини отъ 84 полкъ, една дружина отъ 58 шасьорски полкъ и една дружина гърци-венизелисти. Французитѣ смѣло и бързо предприеха обхватно движение срещу нашата издадена напредъ позиция. Първоначално ударътъ бѣ посрещнатъ отъ три роты. Всички наши войници, макаръ че една частъ отъ тѣхнитѣ скривалища бѣха разрушени, непоколебимо останаха по мѣстата си, а французитѣ все тѣй методично и непосредствено задъ непроницаемата огнена стена продължаваха да настѣпватъ. Благодарение на това обстоятелство тѣ можаха да се порадватъ на временни успѣхи, които по-после заплатиха твърде скъпо.

Барабанныятъ огънь на французитѣ се пренесе по главната позиция „Голѣма Яребична“, гдето французката пехота се хвърли въ атака. Нашитѣ войници, които бѣха въ скривалищата, незабавно излѣзоха вънъ и смѣло посрещнаха врага. Едновременно съ нахлуването на французитѣ въ нашитѣ окопи започна жестока борба за всѣка педя земя съ бомби и ножове. Всѣки боецъ имаше своя инициатива и своя задача. Всѣки се старееше по-скоро да избие тия врагове, които сж отпреди му, защото не стори ли това, неизбежно той ще бѣде убитъ. И това съзнание правѣше борбата по-трѣскава, по-бърза и по-свирепа. Въ неприятелскитѣ маси се вливатъ нови прѣсни вълни, нашитѣ херои не успѣли да се справятъ съ тѣхъ, други вражески вълни идатъ още по-бѣсни и минаватъ презъ труповѣтъ на поваленитѣ французи. Нашитѣ юнаци продължаватъ да се борятъ съ невиждана яростъ. Но за моментъ, предъ

силния напоръ на врага тѣ се оттеглятъ. И все пакъ, борбата не спира. Нашитѣ все още не се считатъ победени. Командуването на войницитѣ последователно преминаваше презъ редица по-малки началници. Всѣки офицеръ и всѣки войникъ тукъ сѣ истински херои. Генералъ Гешовъ съ всичкото си внимание непрекъснато следи гигантската борба.

За да си възвърнемъ, обаче, напълно всички око-ли, наредено бѣ отъ командира на полка къмъ шесть часа вечерята да се предприеме контра-атака. Когато всички приготовления за атаката бѣха извършени, полковиятъ командиръ дава своята заповѣдъ и нашата артилерия по даденъ знакъ разви своя ураганенъ и разрушителенъ огънь. Всички позиции, заети отъ противника закипѣха въ адски огънь. Врагътъ схвана нашитѣ намѣрения и неговата артилерия не закъснѣ да открие силенъ предграденъ огънь. Нашитѣ роти бѣха готови и въ момента, когато нашиятъ артилерийски огънь се пренесе напредъ, тѣ съ натъкнати ножове, съ бомби и ура стихийно се понесоха срещу французитѣ. Никаква свѣтовна сила не би могла да спре тия калени юнаци, решени да умратъ, но да победятъ. Противникътъ бѣ разколебанъ, поразенъ и сразенъ. Само въ нѣколко минути „Голѣма Яребична“ отново мина въ наши ръце.

Атаката пъкъ за „Босилова китка“ бѣ извършена къмъ единъ часа следъ полунощъ. Щомъ изгрѣ луна-та, нашитѣ вериги дебнишкомъ трѣгнаха напредъ и неочаквано се нахвърлиха върху французитѣ съ бомби и ножове и скоро разбиха врага и си възвърнаха и тази позиция.

И тъй, славнитѣ Приморци, които спечелиха много лаври въ боеветѣ на северъ, въ ненадминатата Добруджанска епопея, успѣха и на южния фронтъ да пожънатъ нови лаври и да прибавятъ още нѣколко блѣскави страници въ своята бойна история.

Презъ тия епически боеве генералъ Гешовъ по цѣли нощи не мигна и нито за моментъ се отдѣли отъ телефона. Той непрекъснато съ цѣлата си душа следѣше гигантската борба и даваше своитѣ спасителни упѣтвания.

Но уви! сждбата бѣ отредила, щото една година,

следъ тия славни успѣхи да преглътнемъ горчивия хапъ на несполуката. На тридесети май 1918 година неприятелътъ безъ особени усилия отново завладѣ „Голѣма Яребична“.

Шомъ узнаха тази печална новина, князь Борисъ и главнокомандувациятъ генералъ Жековъ веднага пристигнаха на южния фронтъ съ надежда да се поправи положението. Но скоро се убедиха, че то бѣ не-поправимо.

По-късно по поводъ донесението на началника на пета Дунавска дивизия, генералъ Гешовъ като му обръща внимание върху редица въпроси, завършва:

„Нека всички знаятъ, че неизпълнението на своя дългъ въ тия смѣдоносни дни, всѣкиго очакватъ позорни наказания и позорно свършване на службата“...

На осъмнадесети юний 1918 година, когато положението на фронта бѣше станало вече твърде критическо, генералъ Гешовъ винаги на видъ и на пръвъ погледъ спокоенъ, въ душата му е бушувала страшна буря отъ тревоги за фронта и за семейството му, но никому не откриваше душата си. Въ това време той бѣ получилъ твърде обезпокоително писмо отъ съпругата си, на което между другото ѝ отговаря:

...„Мила Райно, много ми е неприятно, че пакъ отново си се разболѣла и то съ такива усложнения. Отъ где се взеха у тебе тия болести и азъ не зная... За тебе е било щастие, че се е случилъ въ София д-ръ Алексиевъ... Съжалявамъ, че не мога да мръдна отъ фронта нито за единъ день и да дойда при тебе“...

Отъ това писмо се вижда, че за генералъ Гешовъ винаги на първо мѣсто е стоялъ дълга и той е билъ робъ на този дългъ презъ цѣлата си четиридесетъ годишна военна служба.

И наистина, цѣлата военна и бойна дейность на генералъ Гешовъ, особено презъ войнитѣ, е била едно тържество за българското победоносно орѣжие. Неговитѣ военни дарби никога не сж му измѣняли и неговитѣ зрѣло обмисляни начинания винаги сж били увѣнчавани съ блѣскави успѣхи. Всѣки неговъ зовъ къмъ войскитѣ е билъ една победа и всѣка победа — цѣла епопея...

Близко четиридесетъ години военна и бойна дей-

ностъ стоеше вече задъ гърба на славния български войсководецъ. Тя е безукоризнена, свѣтла и изпътрена съ голѣми бойни успѣхи, благодарение само на които той достигна до това високо стѣпало на военната иерархия.

И името на генералъ Димитъръ Гешовъ, който до края на живота си продължаваше все тъй беззаветно да служи на родината, ще остане нераздѣлно свързано съ хубавитѣ и знаменити имена на малцината наши славни войсководители, които прославиха името на България и нейното победоносно оръжие.

И неговото свѣтло име, наредъ съ другитѣ имена заслужено ще блѣсти върху най-хубавитѣ страници на българската военна история.

НЕИЗБѢЖНА РАЗДѢЛА

Тежкитѣ изпитания на продължителната война разклатиха здравето на генералъ Гешовъ и най-сетне той се принуди на тридесети юни 1918 година да отпрати до главнокомандувачия на действащата армия въ Кюстендилъ следната телеграма:

„Отъ преди два-три месеца здравето ми се е влошило вследствие изпълнение на служебнитѣ ми обязанности. Изпратено е въ санитарната частъ на действащата армия медицинско свидетелство отъ лѣкаритѣ, които сж ме лѣкували. Моля да ми се разреши необходимиятъ отпускъ за лѣкуване.

„Понеже съ тази болестъ не ще мога да изпълнявамъ сегашната си длѣжностъ, то моля да бѣда освободенъ отъ командването на армията и ако има възможностъ да ми се даде друга съответна длѣжностъ“.

Въ отговоръ на тази телеграма, генералъ Гешовъ е получилъ следъ три дни следната телеграма:

...„Вследствие стеклитѣ се напоследъкъ обстоятелства и желанието ви да бѣдете освободенъ отъ сегашната длѣжностъ поради влошаване на здравето ви, станало необходимо да се възложи другиму командването на първа армия. За вашъ замѣстникъ въ командването на храбритѣ и славни войски отъ първа армия се назначава началникътъ на Моравската областна военна

инспекция генералъ-лейтенантъ Нерѣзовъ, а васъ назначавамъ за началникъ на Моравската областна военна инспекция.

„Съ тази смѣна вие ще имате възможность да потпочинете и да възстановите здравето си, разклатено вследствие вашата дълга и преданна служба на Царя и на Отечеството. Затова предлагамъ ви да предадете командуването на първа армия на генералъ-лейтенантъ Нерѣзовъ, следъ което да се отправите и заемете новата си длъжность, гдето ще можете да се ползвате и отъ необходимия ви отпускъ.

„При тази неизбежна промѣна въ вашата служба, спомнямъ си съ чувствата на сърдечна благодарность и признателность къмъ васъ за ония тежки минути презъ септември 1916 година, когато съ готовность и вѣра въ себе си поехте командуването на първа армия при Битоля и закрепихте разклатеното тамъ положение на фронта. Още по-голѣми и по-ценни сж заслугитѣ ви на Вардарския фронтъ, гдето войскитѣ на първа армия подъ вашето командуване отбиха хероично и продължаватъ да отбиватъ особено при Дойранъ и източно отъ Вардара яростнитѣ атаки и постоянния натискъ на упорития противникъ. Съ това си достойно изпълнение на дълга първа армия допринесе твърде много за славата на победоносното ни оръжие.

Като Ви предавамъ благодарността на Негово Величество Царя и на Отечеството за досегашната ви отлична служба, вѣрвамъ, че и на новата си длъжность, макаръ и уморенъ и съ разслабено здраве, ще бждете сжщо тъй полезенъ, както и досега“.

По случай неизбежната си раздѣла съ войскитѣ отъ първа армия, генералъ-лейтенантъ Димитъръ Гешовъ на пети юлий 1918 година отправи следната заповѣдъ:

...„Раздѣляйки се днесъ съ храбърцитѣ на първа армия, които имахъ щастието да командувамъ близо две години, азъ не мога да не си спомня съ особено възхищение за преживѣнитѣ съ тѣхъ победоносни дни по бойнитѣ полета отъ двѣтѣ страни на Вардара и Дойранското езеро, както и за всички радости и несгоди, прекарани съ тѣхъ презъ това време, които оставятъ въ менъ най-скѣпъ споменъ.

„Юнаци!

„Свърхчовѣшкитѣ усилия, които употребихте презъ тия изтекли години за създаване на силнитѣ ви позиции, славнитѣ ви и епични борби, които водихте презъ това време съкрушително за противника, доблестното и търпеливо понасяне отъ васъ на всички несгоди на войната, вашиятъ високъ патриотизъмъ и съзнание за дългъ къмъ отечеството, — ви създадоха неуведаема слава, съ която ще се красятъ дѣлата и имената ви на вѣчни времена.

„За тази ви доблестна и самоотвержена служба на Царя и на Отецеството, азъ ви дължа, доблестни юнаци отъ всички родове орѣжия и служби въ армията, най-голѣма похвала, искрена благодарностъ и дълбока признателностъ, които отъ сърдце ви изказвамъ“.

Като изказва, следъ това благодарностъ и на всички офицери, чиновници и войници отъ щаба на армията, генералъ Гешовъ продължава:

„Взимайки си сбогомъ съ васъ, храбри офицери, подофицери и войници, отъ сърдце ви пожелавамъ здраве и мощъ, нови и славни победи надъ врага, нови бойни отличия и въ скоро бѣдеще да се радвате на плодоветѣ на вашитѣ бойни успѣхи и усилия“.

Въ края на войната, както видѣхме и желѣзния организъмъ на генералъ Гешовъ не може да издържи. Той се разболѣ отъ сърдечна болестъ и бѣ принуденъ да иска отпускъ за лѣкуване.

Когато генералъ Гешовъ се раздѣли съ своята първа армия и зае новата си длѣжностъ въ Нишъ, получи три месеца отпускъ и замина за Наухаимъ въ Германия, за да лѣкува сърдцето си.

Настѣпилата голѣма национална катастрофа за България завари генералъ Гешовъ въ Мюнхенъ, кждето ималъ намѣрение да прекара на почивка единъ месецъ, но събитията го принудиха да трѣгне веднага обратно за България. И наистина, генералъ Гешовъ едва успѣлъ да се завърне съ последния „Балканцугъ“.

Страшната и неочаквана национална катастрофа съвършено съкруши голѣмия родолюбецъ и храбрия генералъ Гешовъ.

Следъ завръщането си въ София той е билъ наз-

наченъ за инспекторъ на пограничните войски, длъжностъ, която заемалъ около шестъ месеца.

Като инспекторъ на пограничните войски, генералъ Гешовъ е трѣбвало да се заложи мѣжки съ една свършено нова работа, тъй като поради тежките клаузи на Ньойския договоръ въ пограничната служба настѣпилъ сѣщински хаосъ и всичко трѣбвало отново да се създава. И въ тази служба той проявилъ голѣмо умение и тактъ.

Прекаралъ четири десетилѣтия на военна служба въ трудъ и усиленіе занимания, генералъ Гешовъ е билъ уволненъ поради предѣлна възраст и произведенъ въ чинъ генералъ отъ пехотата.

Но този заслужилъ войсководецъ не можа лесно да се приспособи къмъ цивилния животъ и да преживѣе леко своето уволнение.

Въ онова време братътъ на генералъ Гешовъ — Христо, често се опитвалъ да заговори съ него върху настѣпилите събития въ България, обаче, генералътъ дълбоко покрусенъ отъ нашите политически неуспѣхи предпочиталъ да се затвори въ себе си и подобно на своя народъ да изживѣва болките на душата си.

ТРОГАТЕЛНА СЛУЧКА

Още когато генералъ Гешовъ е билъ бригаденъ командиръ въ Пловдивъ въ неговата бригада — въ 9. пехотенъ полкъ е служилъ войника Илия Пинхасъ, а презъ европейската война този войникъ билъ зачисленъ въ 28 Стремски полкъ.

Като войникъ, както въ мирно време, така и презъ войната, Пинхасъ е познавалъ генералъ Гешовъ като много строгъ, но и крайно справедливъ началникъ. Генералътъ лично съвсемъ не познавалъ този войникъ.

Следъ свършването на европейската война, Илия Пинхасъ срецналъ на улицата генералъ Гешовъ, но вече уволненъ и външния видъ на генерала му направилъ тягостно и тъжно впечатление.

Съсипанъ отъ годините и отъ тежките изпитания, генералъ Гешовъ се свивалъ отъ студъ, облѣченъ съ тънко и смачкано горно палто, направено отъ простъ и пребоядисанъ платъ. Пинхасъ щомъ го видѣлъ вед-

нага си спомнилъ, че този генералъ неотдавна е командувалъ повече отъ сто хиляди войници и още повече останалъ огорченъ и смаянъ отъ жалкия видъ на заслужилия войсководецъ и недоумѣвалъ на какво се дължи това: дали на скъперничество или пъкъ на истинска беднотия.

Пинхасъ билъ вече преселенъ въ София и билъ собственикъ на магазинъ за платове и готови дрехи. Наскоро следъ това той срещналъ генералъ Гурко Мархоловъ, когото познавалъ добре. Не можалъ да се стърпи. Спрѣлъ го и му казалъ:

— Срещнахъ генералъ Гешовъ, но така зле облѣченъ, че ми стана мъчно!... Толкова ли нѣма пари да си купи едно по-прилично и топло палто?

— Сигурно — отговорилъ Гурко Мархоловъ — неговата пенсия е свършено малка... Нали знаешъ новитѣ народовластници наричатъ заслужилитѣ генерали „дриплювци“ и каточе нарочно всичко правятъ, за да ги видятъ действително такива...

— Ако азъ му подаря едно зимно палто би ли го приелъ?

— Не! Генералъ Гешовъ е гордъ и това би го огорчило...

— Но азъ на драго сърдце искамъ да направя тази малка добрина на този отличенъ генералъ!

Гурко Мархоловъ посѣветвалъ бившия войникъ:

— По-добре, вмѣсто да му подарявашъ балтонъ, изпрати му платъ, но по такъвъ начинъ, че той да не узнае кой му го изпраща...

Илия Пинхасъ пригответилъ три метра най-хубавъ черъ касторенъ платъ, опаковалъ го и го изпратилъ въ дома на генерала съ бележка:

„Подарѣкъ отъ единъ вашъ почитателъ“.

Генералътъ не билъ у дома си и слугата предалъ пакета на домашнитѣ му.

Когато вечерта генералъ Гешовъ се завърналъ у дома си и узналъ за неочаквания и загадъченъ даръ, дълго време напраздно блѣскалъ главата си да се досѣти кой ли е този неговъ почитателъ! Нѣколко дена той държалъ плата съ надежда, че изпращачътъ ще се обади, но напраздно. Най-после се помирилъ, приелъ подарѣка и си направилъ единъ хубавъ балтонъ.

Следъ нѣколко седмици генералъ Гурко Мархоловъ срещналъ по стѣлоитѣ на военния клубъ генералъ Гешовъ и като го видѣлъ съ новъ балтонъ, усмихналъ се и му казалъ:

— Честитѣ ти балтонъ! Много ти прилича!

— Дали ми прилича, Гурко, не зная, но откакто го облѣкохъ чувствувамъ, че имамъ дреха на гърба си...

— Отъ кѣде го купи?

— Не съмъ го купувалъ... И не зная кой мой почитателъ ми изпрати плата... Блѣскамъ си главата да узная кой е този неизвестенъ благодетель, който се е сѣтилъ за мене, та лично да му благодаря, но не мога да отгатна!

Гурко Мархоловъ изгледалъ добродушно генерала и казалъ:

— Азъ се досѣщамъ отъ кого ще да е!...

— Кажи ми, кажи, познавамъ ли го азъ?

— Не. Не го познавашъ!

— Но кой е?

— Този платъ ти е изпратенъ отъ единъ твой добъръ и преданъ войникъ!

— Отъ кой полкъ? Какъ се нарича?

— Войната е прекаралъ въ 28 Стремски полкъ, а действителна служба — въ 9 Пловдивски полкъ и си му билъ бригаденъ командиръ. И тогава си го наказалъ... защото като отишли на стрелба, провѣрилъ си случайно неговитѣ паласки, а тѣ били праздни... забравилъ патронитѣ си въ казармата... Но ми изповѣда: генералътъ ме наказва, но бѣше напълно правъ, заслужавахъ наказанието си...

— Но какъ се казва?

— Илия Пинхасъ!

Генералъ Гешовъ като чулъ това име, нѣщо остро засегнало душата му, залюлялъ се и за да не падне, хваналъ се за перилата на стълбата, просълзилъ се и съ задавенъ гласъ и съ носовия си тембъръ едва можалъ да промълви:

— Че не се ли намѣри нѣкой християнинъ!...

И очитѣ му още повече се насълзили.

Думитѣ на генералъ Гешовъ дълбоко развълнували Мархолова, очитѣ на когото сѣщо така се налѣли съ сълзи...

СТРАДАНИЯТА НА ЗАСЛУЖИЛИЯ ГЕНЕРАЛЪ

Генералъ Гешовъ останалъ да живѣе само съ една малка пенсия и поради това страдалъ отъ голѣми нужди, но безропотно понасялъ страданията си и никому не се оплакалъ, защото неговиятъ гордъ характеръ не му позволявалъ да се оплаква.

Само веднажъ генералъ Гешовъ измѣнилъ на себе си. Срещналъ го случайно запасниятъ генералъ Петъръ Мидилевъ, съ когото е билъ твърде интименъ и съ когото го свързва едно продължително и отлично бойно минало. Генералъ Мидилевъ го запиталъ:

— Какъ сте, господинъ генералъ?

Тогава генералъ Гешовъ страдалъ и отъ стомахъ. Направилъ усилия надъ себе си да не отговори, но въпросителния и настойчивъ погледъ на генералъ Мидилевъ го принудилъ да заговори и той тихо промълвилъ:

— Много съмъ зле! Продадохъ часть отъ вещитъ си, за да преживѣя!... Жена ми, както знаешъ и тя бѣ тежко болна презъ войната и тогава похарчихъ по нея всичкитъ си спестявания... Дирихъ работа, но никъде не намѣрихъ... Бѣхъ готовъ да постѣя нѣкъде да помагамъ дори на нѣкой дѣловодителъ!...

И стариятъ генералъ направилъ голѣми усилия надъ себе си да задържи сълзитъ си.

По всѣка вѣроятностъ въ онова време, ония къмъ които генералъ Гешовъ се е обръщалъ да търси работа, сж мислили, че той като бившъ командущъ армия, ще иска голѣма заплата и затуй сж му отказвали, безъ да подозиратъ, че заслужилиятъ войсководецъ е изнемогвалъ и е билъ готовъ да върши най-обикновената работа дори съ една писарска заплата!

Дали си е спомнилъ този забележителенъ пуританъ за инороднитъ български поданици въ Пловдивъ, които въ началото на войната сж били готови да го обсипятъ съ злато?... Сигурно не!...

Адютантътъ на престолонаследника, полковникъ Христо Калфовъ като узналъ случайно за окаяното положение на заслужилия воинъ, докладвалъ на възкачили се вече на престола царъ Борисъ при когото пакъ бѣ адютантъ.

И царь Борисъ, известенъ съ своята крайна отзывчивость къмъ страданията, особено на заслужилитѣ мъже, наредилъ да се предвиди въ новия бюджетъ: било при министерството на Войната или въ дворцовата канцелария нѣкаква служба за генералъ Димитъръ Гешовъ.

И наистина, височайшето нареждане било изпълнено, като е била предвидена подходяща служба, нарочно за Гешова, но докато бѣде гласуванъ бюджета, той заболѣлъ внезапно отъ сплитане на червата и следъ тежка операция починалъ, преди да дочака да се порадва на царската милость.

Когато генералъ Гешовъ заболѣлъ, операцията излѣзла сполучлива, ала следъ нѣколко дена му се появилъ перитонитъ. Лишенъ отъ срѣдства, той билъ принуденъ да лежи боленъ въ дивизионната болница въ София.

Генералъ Гешовъ стоически понесалъ голѣмитѣ страдания преди и следъ операцията. Само веднажъ този коравъ мъжъ се просълзилъ и оплакалъ. Това е било първото и последно оплакване презъ цѣлия му животъ, като казалъ на лѣкаря:

— Когато бѣхме нуждни, търсиха ни и тогава бѣхме достойни, а сега ни захвърлиха като непотрѣбни дрипи!...

Тия горчиви предсмъртни думи на генералъ Гешовъ сѣ били единъ заслуженъ укоръ преди всичко срещу онзи режимъ на безправие и анархия, настаналъ въ България, когато кметоветѣ на столицата отъ балконитѣ на общинскитѣ и държавни учреждения държаха речи и ругаяха заслужилитѣ и невиновни за националната катастрофа генерали, като ги наричаха презрително: „дриплювци“!...

Можемъ да си представимъ каква остра мъка е разкъсвала душата на смирения и мълчаливъ генералъ, за да изрече този несвойственъ за характера му укоръ!

И следъ туй, на седми януари 1922 година генералъ Гешовъ издѣхналъ.

Заветътъ на неговия благороденъ баща е билъ: „Вѣра, търпение и любовь“. Този заветъ Иванъ Гешовъ, е оставилъ на своитѣ деца преди освобождението на

България и този завет дълбоко бѣ проникналъ въ душата на най-достойния му синъ Димитъръ.

Както тихъ и смиренъ бѣ генералъ Димитъръ Гешовъ, така тихо и безшумно бѣ извършено неговото погребение на девети януари 1922 година. Нито въ църквата, нито на гроба му никой не произнесѣ никакво слово. Тѣй болни бѣха тогава времената...

И неговото погребение бѣ напълно въ стила на неговия тихъ и скромнъ характеръ.

Нѣколко месеца следъ погребението на генерала, неговиятъ приятелъ и почитателъ Гурко Мархоловъ отишелъ веднажъ на гроба му, за да се поклони, но останалъ смаянъ, като видѣлъ, че върху буренясалия гробъ нѣмало нито кръстъ, нито нѣкакъвъ надписъ. И Мархоловъ останалъ покъртенъ и огорченъ... Нѣмало никакъвъ знакъ, който да показва, че тамъ лежи хероя отъ Криволакъ и заслужилиятъ командуващъ първа армия при Дойранъ...

Генералъ Мархоловъ срещналъ съпругата на покойния и отъ нея разбралъ, че гробътъ е занѣмаренъ, защото близкитѣ на генерала останали, безъ всѣкакви срѣдства.

По онова време генералъ Мархоловъ билъ дивизионенъ началникъ въ Пловдивъ на славната втора Тракийска дивизия и незабавно наредилъ, щото всички военни музики отъ дивизията да дадатъ музикални концерти изъ Пловдивско, та да се събератъ пари, за да се постави поне единъ скромнъ паметникъ върху буренясалия гробъ на генералъ Гешовъ. Събрани били около осемъ хиляди лева и тази сума била изпратена на госпожа Гешова. Но уви! Вдовицата получила паритѣ въ такъвъ критически моментъ, че била принудена да ги похарчи за свои неотложни нужди и гробътъ пакъ останалъ безъ паметникъ, безъ надписъ и безъ кръстъ...

Но напоследѣкъ министерството на Войната е взимало похвалната грижа и по неговъ починъ вече въ района на софийскитѣ гробища се строи красиво военно гробище, кждето ще бждатъ пренесени скжпитѣ кости не само на генералъ Гешовъ, но и на всички други достойни български херои.

Все пакъ и въпрѣки всичко, името на генералъ Ди-

митъръ Гешовъ ще остане за вѣчни времена въ военната история на България и неговиятъ животъ ще служи на бѣднитѣ поколѣния за примѣръ и назидание какъ честно и беззаветно се служи на Родината.

А при славния споменъ за Дойранъ не само въ нашето въображение, не само въ въображението на нашитѣ съседи, но още повече и въ въображението на французи и англичани винаги ще се откроява внушителния гигантски силуетъ на българския непобедимъ войникъ, а наредъ съ него ще се възвисява и силуета на великия войсководецъ генералъ Димитъръ Гешовъ.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Библиотека Прослава
2. Предговоръ
3. Семейство и младенчески години
4. Първото бойно кръщение
5. Упоритиятъ мълчаливецъ
6. Бойна дейность презъ Балканската война
7. Боевъ триумфъ
8. Произведенъ за бойно отличие
9. Тѣжни времена
10. Нови изпитания
11. Разгромительтъ на англичани и французи
12. Най-достоенъ
13. Бойна дейность на Битолския фронтъ
14. Тамъ, гдето Вардара тѣжно пѣе
15. Характерни черти у генералъ Гешовъ
16. Генералъ Гешовъ и хората на науката
17. Безстрашие и скромность
18. Генералъ Гешовъ и изкуството
19. Князь Борисъ и генералъ Гешовъ
20. Боеветъ на голѣма Яребишна
21. Неизбѣжна раздѣла
22. Трогателна случка
23. Страданията на заслужилия генералъ

Стр.

5

7

9

13

15

20

21

25

28

31

38

43

45

53

70

75

78

80

88

89

94

97

100

Книгитѣ на библиотека ПРОСЛАВА сж одобрени
и препоржчани отъ:

1. М-во на войната — Щаба на армията съ наредби
№ 10 отъ 1937 год. и № 5 отъ 1938 год.

2. М-во на Нар. просвѣта съ окржжи: 3003 — 23
— II отъ 1937 год. и 5838 — 23 — II отъ 1938 год.

3. М-во на Вжтр. работи съ окржжно № 6864 отъ
13 априль 1938 година.

Излѣзли книги отъ библиотека ПРОСЛАВА:

Отдѣлъ НАШИТЪ ПОЛКОВОДЦИ:

Година първа:

- Книга 1 — Генераль-лейтенантъ Иванъ Колевъ
Книга 2 — Генераль отъ пехотата Данаиль Николаевъ
Книга 3 — Генераль отъ пехотата Стефанъ Тошевъ
Книга 4 — Генераль отъ пехотата Никола Ивановъ

Година втора:

- Книга 5 — Царъ Борисъ III като воинъ
Книга 6 — Генераль-лейтенантъ Владимиръ Базовъ
Книга 7 — Генераль отъ пехотата Никола Жековъ
Книга 8 — Генераль отъ пехотата Димитъръ Гешовъ

Отдѣлъ НАШИТЪ ХЕРОИ:

Година първа:

- Книга 1 — посветена на цѣлото воинство.
Книга 2 — посветена на хероитѣ отъ 2 Тракийска дивизия.
Книга 3 — посветена на хероитѣ отъ 8 Тундж. дивизия.
Книга 4

Абонирането става направо въ редакцията:

Библиотека ПРОСЛАВА —

бул. Ц. Освободитель 17 — София.

Годишенъ абонаментъ и за двата отдѣла — 200 лева.

Чекова смѣтка 2676

Телефонъ 4-25-55

Цена 40 лева